

ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
Ε. ΑΓΑΘΩΝΟΣ-ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ**

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΥΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ 1998

Για την έκδοση συνεργάστηκαν οι: Ε. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ψυχολόγος, Ν. Γεωργούδη, Κλινική Ψυχολόγος, Κ. Ζολώτα, Κοινωνική Λειτουργός, Α. Σκουμπουρδή, Κοινωνική Λειτουργός, Μ. Σταυριανάκη, Κοινωνική Λειτουργός, Μ. Τσάγκαρη, Ψυχολόγος, Β. Τσιμπούκα, Κοινωνική Λειτουργός - Κοινωνική Ανθρωπολόγος, Ε. Φερέτη, Κοινωνιολόγος - Εγκληματολόγος

Εικονογράφηση και επιμέλεια εξωφύλλου: Σία Προβελεγγιάδου

Εκτύπωση: ΤΕΧΝΟΓΡΑΜΜΑ, Μ. Αυγέρη 12, Αγ. Παρασκευή, Τηλ. 6000.643

Αθήνα, Μάιος 1998

Η έκδοση αυτή πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια Προγράμματος για τα Δικαιώματα του Παιδιού που χρηματοδότησε το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας.

ISBN 960-7584-60-0

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	7
I. Εισαγωγή	9
II. Από το σύνδρομο του κακοποιημένου παιδιού στα δικαιώματα του παιδιού	11
III. Η πορεία της μελέτης του φαινομένου της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού	13
IV. Ορισμός και μορφές της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών	16
V. Σωματική κακοποίηση και παραμέληση	19
A. Ενδεικτικά χαρακτηριστικά στην εμφάνιση και στη συμπεριφορά του παιδιού που συμβάλουν στην αναγνώριση του προβλήματος ..	19
1. Σωματική κακοποίηση	19
α. Ευρήματα από την κλινική εξέταση	19
β. Άλλα διαγνωστικά χαρακτηριστικά	19
2. Παραμέληση	20
3. Γενικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς του παραμελημένου ή κακοποιημένου παιδιού	20
B. Επιπτώσεις της σωματικής κακοποίησης και παραμέλησης στο παιδί	21
Γ. Η συχνότητα της σωματικής κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού	23
Δ. Σωματική τιμωρία	24
E. Χαρακτηριστικά υψηλού κινδύνου για τη σωματική κακοποίηση και παραμέληση του παιδιού. Η Κλίμακα Αγάθωνος για τη δευτερογενή πρόληψη	27
- Εφαρμογή της Κλίμακας	28
ΣΤ. Διαγνωστική εκτίμηση της σωματικής κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού	28
Ζ. Δυστροφία μη-οργανικής αιτιολογίας	30
Η. Κατηγοριοποίηση γονέων που κακοποιούν και παραμελούν σωματικά τα παιδιά τους	31
Θ. Τι πρέπει να γίνει όταν κινδυνεύει η ζωή του παιδιού	35
I. Θεραπευτική αντιμετώπιση - Αποκατάσταση	35
K. Νέες προσεγγίσεις αντιμετώπισης. Οι γονείς ως συνεργάτες της επιστημονικής ομάδας	38
Λ. Σύγχρονες τάσεις στην εξω-οικογενειακή προστασία των κακοποιημένων-παραμελημένων παιδιών	39
M. Η δυνατότητα πρόβλεψης της απομάκρυνσης ενός σωματικά κακοποιημένου παραμελημένου παιδιού από την οικογένεια	40
N. Η πρόληψη της σωματικής κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών	41
VI. Η υποστήριξη των επαγγελματιών. Μια νέα διάσταση της πρόληψης	43
VII. Η κακοποίηση και παραμέληση των παιδιών από το σύστημα και τους θεσμούς	44
VIII. Σεξουαλική παραβίαση	46
A. Η σεξουαλική παραβίαση των παιδιών ως κοινωνικό φαινόμενο	46

B. Συχνότητα.....	46
Γ. Χαρακτηριστικά υψηλού κινδύνου	47
Δ. Χαρακτηριστικά των υπαίτιων της σεξουαλικής παραβίασης.....	48
Ε. Τι μας διδάσκουν τα ερευνητικά δεδομένα για την πρόληψη	50
ΣΤ. Κοινωνιολογικό μοντέλο για τη σεξουαλική παραβίαση των παιδιών.....	51
Ζ. Σεξουαλική παραβίαση των παιδιών μέσα στην οικογένεια - Κλινική προσέγγιση	53
Η. Διαγνωστική εκτίμηση και επιπτώσεις της σεξουαλικής παραβίασης στα παιδιά.....	55
Θ. Ενέργειες κατά την αποκάλυψη και τη διαγνωστική φάση	56
Ι. Θεραπευτική παρέμβαση	58
Κ. Το Νομικό πλαίσιο της σεξουαλικής παραβίασης των παιδιών	60
Λ. Επιστημονικά και εμπειρικά δεδομένα από κλινικές μελέτες του Ιντιστούτου Υγείας του Παιδιού	61
Μ. Η πρόληψη της σεξουαλικής παραβίασης των παιδιών	62
ΙΧ. Βασικές στρατηγικές πρόληψης της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών μέσα στην κοινότητα	66
Χ. Νομική παρέμβαση	67
ΧΙ. Κακοποίηση-παραμέληση παιδιών και ο ρόλος του σχολείου	70
Τι μπορεί να κάνει το σχολείο για την πρόληψη.....	72
ΧΙΙ. Δικαιώματα του παιδιού. Το δικαίωμα στην προστασία	74
- Εφαρμογή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού στην καθημερινή πράξη	75
ΧΙΙΙ. Βιβλιογραφία	77
Α. Ελληνική.....	77
Β. Αγγλική	79
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
Α. Η Κλίμακα Αγάθωνος για την πρόβλεψη της σωματικής κακοποίησης και παραμέλησης.....	82
Β. Το εμπειριοκρατικό μοντέλο του Finkelhor για τη σεξουαλική παραβίαση	84
Γ. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.....	86
Δ. Κατάλογος Υπηρεσιών.....	112

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο άνθρωπος, παρά τον ηθικό εξοπλισμό και την κοινωνική συνείδηση που οικοδόμησε τα τελευταία δέκα χιλιάδες χρόνια της μακραίωνης βιολογικής του διαδρομής, εξακολουθεί να διατηρεί σπέρματα του πρωτόγονου ενστίκτου της επικράτησης του ισχυροτέρου.

Το παιδί υπήρξε και εξακολουθεί να είναι το πρώτο θύμα της πρωτόγονης βίας των μεγάλων. Η φυσική του αδυναμία, εκατομμύρια χρόνια τώρα, το καθιστά εύκολο στόχο. Η κακοποίησή του σωματική, ψυχική, σεξουαλική και η εξίσου κακοποιός παραμέλησή του αποτελεί το πιο μελανό στίγμα της ιστορίας του γένους των ανθρώπων.

Το φαινόμενο της κακοποίησης των παιδιών, όπως είναι φυσικό, είναι οικουμενικό. Αφορά πόλεις και χωριά. Πλούσιους και φτωχούς. Μορφωμένους και αμόρφωτους. Η σχετική βιβλιογραφία που καταγράφει κάθε πτυχή του θέματος συγκροτείται από αναρίθμητες δημοσιεύσεις, πολλές χιλιάδες τα τελευταία 35 χρόνια.

Στη σύγχρονη παιδοκεντρική ελληνική κοινωνία μας, κάθε χρόνο κακοποιούνται ή παραμελούνται μερικές χιλιάδες παιδιών. Απίστευτο για τους περισσότερους, αληθινό γι' αυτούς που είναι σε θέση να γνωρίζουν.

Το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού είχε την καλή τύχη να συγκαταλέγει στα στελέχη του την κυρία Ελένη Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, η οποία αφιερώθηκε ολοκληρωτικά τα τελευταία 20 χρόνια στη μελέτη και τη βοήθεια του κακοποιημένου παιδιού.

Τη μοναδική αυτή εμπειρία καταγράφει στον "Οδηγό για την Αναγνώριση και Αντιμετώπιση της Κακοποίησης και Παραμέλησης του Παιδιού".

Πρόκειται για μια εξαιρετική μονογραφία που δεν περιορίζεται μόνο στην ενημέρωση για τα βασικά χαρακτηριστικά της βίας και τα αίτια της αλλά περιγράφει και υποδεικνύει τρόπους για τη σωστή προσέγγιση της διαταραγμένης οικογενειακής ζωής, με γνώμονα το πραγματικό συμφέρον του παιδιού και όχι την τιμωρία του δράστη, που συχνά δεν λύνει το πρόβλημα.

Είναι βοήθημα απαραίτητο όχι μόνο για επαγγελματίες υγείας, κοινωνικούς λειτουργούς, εκπαιδευτικούς και συναφείς κλάδους αλλά και για όλους όσους έχουν έστω και οριακή επαφή με το μέγιστο αυτό κοινωνικό και ηθικό πρόβλημα.

N. Ματσανιώτης

Πρόεδρος Ινστιτούτου Υγείας

του Παιδιού

Ομότιμος Καθηγητής Παιδιατρικής

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έκδοση αυτή πραγματοποιείται με τη συμπλήρωση 20 ετών επιστημονικού έργου της Διεύθυνσης Οικογενειακών Σχέσεων - Κέντρου Μελέτης και Πρόληψης Κακοποίησης- Παραμέλησης Παιδιών (Κέντρο ΚΑΠΑ) στο πεδίο της βίας εναντίον των παιδιών.

Αξιολογήθηκε, ότι η πολύτιμη γνώση από τα ερευνητικά δεδομένα και την κλινική εμπειρία που έχει συγκεντρωθεί από τη διεπιστημονική ομάδα, ήταν σκόπιμο να μεταδοθεί τόσο σε επαγγελματίες της πρώτης γραμμής όσο και στους υπεύθυνους για το σχεδιασμό της κοινωνικής πολιτικής.

Το έργο αυτό κάλυψε τη σωματική κακοποίηση και παραμέληση, τη δυστροφία μη-οργανικής αιτιολογίας, τη σεξουαλική παραβίαση, την κακοποίηση και παραμέληση από το σύστημα και τους θεσμούς και το νέο σχετικά χώρο των δικαιωμάτων του παιδιού.

Στα πλαίσια Προγράμματος για τα Δικαιώματα του Παιδιού στην Ελλάδα, που χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, εντάσσεται η έκδοση του Οδηγού αυτού. Κρίθηκε, ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την υπεράσπιση ενός παιδιού που παραβιάζονται τα δικαιώματά του για ομαλή ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και κοινωνική προσαρμογή, είναι ο ενημερωμένος επαγγελματίας που φροντίζει τόσο το παιδί όσο και την οικογένειά του.

Σήμερα, ο επαγγελματίας αυτός δεν εκπροσωπεί μόνο τους γνωστούς κλάδους που ασχολούνται άμεσα με οικογένεια και παιδί. Προστίθενται ο κλάδος των εκπαιδευτικών, που μέσα από τη νέα προσέγγιση της προαγωγής της υγείας στο σχολείο έχει διευρύνει το ρόλο του, και ο κλάδος των αστυνομικών, που με καλύτερη εκπαίδευση και διευρυμένη φιλοσοφία και πρακτική ασχολείται όχι μόνο με ανήλικους δράστες αδικημάτων αλλά και ανήλικα θύματα.

Ο ενημερωτικός αυτός Οδηγός πιστεύουμε ότι θα προσφέρει σε κάθε επαγγελματία μια ολοκληρωμένη θεώρηση του φαινομένου της θυματοποίησης των παιδιών, ενώ συγχρόνως θα τον βοηθήσει να σκεφτεί και να αναζητήσει λύσεις για τη συγκεκριμένη περίπτωση που τον απασχολεί.

Στην εισαγωγή του Οδηγού παρατίθενται οι ορισμοί των διαφόρων μορφών κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών μέσα και έξω από την οικογένεια. Η έκδοση αυτή όμως, αναφέρεται σε ενδοοικογενειακές κυρίως μορφές για δύο λόγους. Πρώτον, γιατί η υψηλότερη συχνότητα της κακομεταχείρισης των παιδιών παρατηρείται μέσα στην οικογένεια. Δεύτερον, γιατί το μεγαλύτερο μέρος του επιστημονικού έργου μας είχε ως αντικείμενο την κακοποίηση και παραμέληση παιδιών από πρόσωπα της άμεσης και της ευρύτερης οικογένειας.

Ο Οδηγός αναφέρεται σε όλο το εύρος του αντικείμενου που πρέπει να γνωρίζει ο σύγχρονος και ενημερωμένος επαγγελματίας, από τον ορισμό των διαφόρων μορφών και τη διαγνωστική τεχνική ως την πρόληψη. Συγχρόνως, του προσφέρονται διαγνωστικές μέθοδοι με τη μορφή κλίμακας διαμορφωμένης για τον ελληνικό πληθυσμό, που θα τον βοηθήσουν να επιβεβαιώσει τα κλινικά ευρήματα και να προβλέψει την επικινδυνότητα της οικογένειας. Η αναφορά στα δικαιώματα του παιδιού και στο κείμενο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ έχει διπλό σκοπό. Αρχικά, επισημαίνει τη μεγάλη συμβολή της προαγωγής των δικαιωμάτων των παιδιών στο πεδίο της πρωτογενούς πρόληψης. Επί πλέον, η εφαρμογή της γενικής φιλοσοφίας της Σύμβασης για την παιδική ηλικία και των συγκεκριμένων άρθρων για την προστασία του παιδιού στην καθημερινή πρακτική, προσφέρει ένα πολύτιμο εργαλείο δουλειάς στο σύγχρονο επαγγελματία.

Ευελπιστούμε, ότι ο "Οδηγός για την Αναγνώριση και Αντιμετώπιση της Κακοποίησης και Παραμέλησης του Παιδιού" θα αποτελέσει πολύτιμο βοήθημα για τον "μόνο" επαγγελματία της πρώτης γραμμής αλλά και για την επιστημονική ομάδα. Η εμπειρία που θα αποκτηθεί από τη χρήση του βοηθήματος αυτού θα είναι πολύτιμη για εμάς και καλοδεχούμενη.

Στην έκδοση αυτή συνέβαλαν όλα τα επιστημονικά στελέχη της Διεύθυνσης Οικογενειακών Σχέσεων - Κέντρου ΚΑΠΑ. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στην ψυχολόγο Μαρία Τσάγκαρη για τη συνδρομή της στην επιμέλεια των κειμένων.

Ε. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου

II. ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΤΟΥ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Παρά το γεγονός ότι η παιδοκτονία και η κακομεταχείριση των παιδιών είναι φαινόμενα γνωστά από την ελληνική μυθολογία και την αρχαιότητα ενώ στη συνέχεια διάφορες μορφές αναφέρονται στην Ευρωπαϊκή ιστορία, μόλις το 1962 η σωματική κακοποίηση περιγράφηκε ως ένα σύνδρομο στο χώρο της ιατρικής. Πρώτος ο Αμερικανός παιδίατρος Henry Kempe (1962) στο Denver της πολιτείας Colorado, περιέγραψε ένα σύνδρομο που συνεδίαζε χαρακτηριστικές κακώσεις, συνήθως σε διάφορα στάδια επούλωσης, ειδική συμπεριφορά των γονέων ή αυτών που είχαν την αποκλειστική φροντίδα των παιδιών και ειδικές κοινωνικές συνθήκες.

Στα 36 χρόνια από την πρώτη καταγραφή του "συνδρόμου του χτυπημένου παιδιού", ως σήμερα που το σύνολο σχεδόν των κρατών του κόσμου έχει κινητοποιηθεί υπέρ των δικαιωμάτων όλων των παιδιών, εκτενής βιβλιογραφία έχει περιγράψει τις διάφορες μορφές του φαινομένου της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών, έχει προσπαθήσει να το ερμηνεύσει με βάση τις διάφορες αιτιολογικές θεωρίες και έχει προσεγγίσει την εκτίμηση της συχνότητας στο γενικό και σε ειδικούς πληθυσμούς. Συγχρόνως, έχει αποκτηθεί πολύτιμη εμπειρία από τις διάφορες κλινικές διαγνωστικές, θεραπευτικές και προληπτικές προσεγγίσεις, έτσι ώστε σήμερα να μπορούμε να αναφερθούμε στην κακοποίηση του παιδιού ως μία κατάσταση συχνή, υποτροπιάζουσα, με μεγάλη θνητότητα, με υψηλό ποσοστό αναπηρίας, ιάσιμη και προλήψιμη.

Η αναζήτηση αιτιολογικής ερμηνείας του φαινομένου, από το 1960 ως σήμερα, ακολούθησε τα θεωρητικά ρεύματα και τα αποτελέσματα κλινικών και κοινωνιολογικών ερευνών, προσδιορίζοντας τόσο τις θεραπευτικές όσο και τις προληπτικές ενέργειες.

Η ψυχοπαθολογική αιτιολογική θεώρηση στις αρχές της δεκαετίας του 1960 στις ΗΠΑ, με κύριους υποστηρικτές παιδίατρος, ψυχιάτρους και ψυχιατρικούς κοινωνικούς λειτουργούς (Kempe και Kempe, Steele, Elmer, Spinetta κ.ά.), έδωσε έμφαση στην ψυχοπαθολογία του ατόμου με βάση την ψυχοδυναμική κυρίως θεωρία, υποστηρίζοντας την ατομική θεραπεία ως κύρια αντιμετώπιση. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, υπό το κράτος κλασικών επιδημιολογικών κοινωνιολογικών ερευνών στις ΗΠΑ (Gelles, Gil, Straus and Steinmetz) η ευθύνη για το φαινόμενο της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών αποδόθηκε σε κοινωνικούς παράγοντες όπως η φτώχεια, η ανεργία, η κοινωνική απομόνωση, οι δυσμενείς συνθήκες κατοικίας. Ως αποτέλεσμα, οι προτάσεις αντιμετώπισης επικεντρώθηκαν σε ολοκληρωμένες κοινωνικές ανακατατάξεις.

Στο τέλος της ίδιας δεκαετίας, ένας αριθμός ερευνών επικεντρώθηκε σε χαρακτηριστικά των ίδιων των κακοποιημένων παιδιών (Herrenkohl, Belsky κ.ά.). Αποτέλεσμα ήταν να προωθηθεί η θεωρία του "ειδικού θύματος", άρα της συμμετοχής του παιδιού μέσω των χαρακτηριστικών του, στη θυματοποίησή του. Οι θεραπευτικές και προληπτικές προσεγγίσεις επικεντρώθηκαν στην άμβλυνση αυτών των χαρακτηριστικών όπως η προωρότητα, το χαμηλό βάρος γέννησης κ.λπ. έτσι ώστε το παιδί να μην θεωρείται ως "δύσκολο" από γονείς που, παράλληλα, αντιμετώπιζαν δυσκολίες γονεϊκής λειτουργίας.

Καμία από αυτές τις προσπάθειες ερμηνείας δεν κρίθηκε ως ικανοποιητικά επαρκής εφόσον δεν συνδυάζονταν μεταξύ τους. Στο ερώτημα ήρθε να απαντήσει η οικολογική θεώρηση στις αρχές της δεκαετίας του 1980 (Bronfenbrenner, Belsky, Light κ.ά.) συνδυάζοντας τα προηγούμενα μοντέλα. Το οικολογικό μοντέλο υποστήριζε τέσσερα επίπεδα λειτουργικότητας με συνεχή αλληλεπίδραση, ως προϋποθέσεις για την κακοποίηση ή/και παραμέληση ενός παιδιού. Αυτά ήταν: α) το οντογεννητικό ή ατομικό επίπεδο, β) το μικροσύστημα ή οικογενειακό επίπεδο, γ) το εξωσύστημα ή το επίπεδο της διευρυμένης οικογένειας και δ) το μακροσύστημα ή το επίπεδο της κοινωνίας. Το μεταβατικό μοντέλο ερμηνείας του φαινομένου, που ακολούθησε κατά το τέλος της δεκαετίας 1980 (Browne, Wolf, Ammerman), επικεντρώθηκε στη συνεχή αλληλεπίδραση ατομικών και κοινωνικών παραγόντων, με έμφαση στη δυναμική μεταξύ τους. Όπως ήταν φυσικό, το οικολογικό μοντέλο απαιτούσε παράλληλες θεραπευτικές και προληπτικές παρεμβάσεις σε όλα τα επίπεδα, πράγμα εξαιρετικά δύσκολο, εφόσον η ευθύνη ήταν ακόμα στα χέρια των διεπιστημονικών κλινικών ομάδων και πολύ λιγότερο σε εκείνα των πολιτικών.

Τη λύση σε αυτό το αδιέξοδο έδωσε η προώθηση της εκλεκτικής αιτιολογικής ερμηνείας της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών στη δεκαετία του 1990. Αυτή υποστήριξε ότι κάθε περίπτωση είναι μοναδική, γι' αυτό η θεραπευτική παρέμβαση πρέπει να προσαρμοσθεί στις ανάγκες της οικογένειας και του παιδιού, παρά αντίστροφα. Σύμφωνα με τον Henry Kempe, "θεραπεία είναι ότι κάνει καλό στην περίπτωση".

Αφέθηκε λοιπόν στη διεπιστημονική ομάδα να αποφασίσει πρώτα για το δικό της προσανατολισμό και δεύτερο για την προσαρμογή του στις ανάγκες της οικογένειας και παιδιού. Αν δε αυτό είναι αδύνατο, τότε για την παραπομπή σε άλλο πλαίσιο που μπορεί να καλύψει τις ανάγκες αυτές επαρκέστερα.

Η υπογραφή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών το 1989, από τα περισσότερα κράτη του κόσμου και η μετέπειτα επικύρωσή της, δημιούργησε ένα ισχυρό διεθνές lobby, όχι μόνο για τα παιδιά θύματα διαφόρων μορφών κακομεταχείρισης αλλά για όλα τα παιδιά του κόσμου και για την παιδική ηλικία αυτή καθ' εαυτή. Έτσι, η δεκαετία του 1990 πρέπει να αποκαλείται "δεκαετία για τα Δικαιώματα του Παιδιού", δηλαδή για την πρωτογενή πρόληψη.

III. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΥΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Έχει διαπιστωθεί, ότι όλα τα κράτη που αποφασίζουν να ασχοληθούν με το θέμα της κακομεταχείρισης των παιδιών ακολουθούν μια σχεδόν παράλληλη πορεία, από το ψυχοπαθολογικό μοντέλο, με έμφαση στο άτομο και στην τριτογενή πρόληψη, ως την πρωτογενή πρόληψη μέσω της προώθησης των δικαιωμάτων των παιδιών.

Ανάλογη ήταν και η πορεία του Ι.Υ.Π. από το 1977 ως σήμερα (Πίνακας 1).

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, την αρχική επιστημονική δυάδα του κοινωνικού λειτουργού και παιδιάτρου διαδέχθηκε η διεπιστημονική ομάδα, απαραίτητη προϋπόθεση για την πληρέστερη κλινική αντιμετώπιση του προβλήματος. Συγχρόνως, τα προγράμματα ακολούθησαν την πορεία από την τριτογενή ως την πρωτογενή πρόληψη, καλύπτοντας τις διάφορες αιτιολογικές ερμηνείες του φαινομένου, από το ψυχοπαθολογικό μοντέλο ως τα δικαιώματα του παιδιού.

IV. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Με τον όρο "κακοποίηση - παραμέληση παιδιών" περιγράφεται ένα φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο ένας ή περισσότεροι ενήλικες που έχουν την ευθύνη της φροντίδας ενός παιδιού, προκαλούν ή επιτρέπουν να προκληθούν στο παιδί σωματικές κακώσεις, ή συνθήκες στέρησης σε τέτοιο βαθμό, ώστε συχνά να επιφέρουν σοβαρές διαταραχές σωματικής, νοητικής, συναισθηματικής ή κοινωνικής μορφής, ακόμα και το θάνατο.

Επισημαίνεται, ότι άτομα με σχέση φροντίδας ως προς το παιδί, μπορεί -εκτός των γονέων- να είναι άλλοι συγγενείς, όπως και το προσωπικό ιδρυμάτων, δάσκαλοι, βρεφοκόμοι και άλλοι.

A. Σωματική κακοποίηση

Η σωματική κακοποίηση περιλαμβάνει κάθε είδους τραυματισμούς ή κακώσεις, διαφορετικής σοβαρότητας και συχνά διαφορετικών ηλικιών, που δεν οφείλονται σε ατυχήματα. Η κάκωση μπορεί να είναι μία ή πολλές, παρατηρούνται δε συχνότερα στο κεφάλι και στα άκρα του παιδιού, δηλαδή στα ακάλυπτα μέρη του σώματος. Οι επαγγελματίες υγείας οφείλουν, ακόμα και με την παραμικρή υποψία, να εξετάζουν με προσοχή όλο το σώμα του παιδιού.

B. Ψυχολογική κακοποίηση

Η ψυχολογική κακοποίηση ενός παιδιού μπορεί να περιλαμβάνει πράξεις και συμπεριφορές οι οποίες εμπεριέχουν απόρριψη, εκφοβισμό, απομόνωση, εκμετάλλευση, υποτίμηση, συναισθηματική απροσφορότητα όπως και κοινωνικά αποκλίνουσες πράξεις.

Γ. Παραμέληση

Ως παραμέληση θεωρείται το φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο η διατροφή, η ιατρική φροντίδα, η ένδυση, η στέγαση, η σχολική φοίτηση ή η παρακολούθηση που παρέχεται στο παιδί είναι έντονα ανεπαρκής ή ακατάλληλη, σε βαθμό τέτοιο ώστε να παραβλέπεται ή να τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η υγεία και η ανάπτυξη του. Ένα παιδί είναι παραμελημένο εάν αφηθεί χωρίς φροντίδα για μακρά χρονικά διαστήματα ή εάν εγκαταληφθεί.

Στα πλαίσια της παραμέλησης εντάσσεται και η ανεπάρκεια της αύξησης ή δυστροφία μη οργανικής αιτιολογίας. Λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, αναφέρεται ως ξεχωριστή κατηγορία.

Δ. Ανεπάρκεια αύξησης/δυστροφία μη-οργανικής αιτιολογίας

Με τον όρο "σύνδρομο δυστροφίας μη-οργανικής αιτιολογίας" περιγράφεται η νοσολογική οντότητα σύμφωνα με την οποία το βάρος σώματος ενός παιδιού βρίσκεται κάτω από τα φυσιολογικά για την ηλικία του όρια, δηλαδή σε τιμές κάτω από την 3η εκατοστιαία θέση, χωρίς να υπάρχει κάποια οργανική νόσος ή κληρονομική επιβάρυνση.

Ε. Σύνδρομο Μυγχάουζεν δι' αντιπροσώπου

Το σύνδρομο περιγράφει περιπτώσεις γονέων - στην πλειοψηφία μητέρων - που κατασκευάζουν ψευδώς ένα ιατρικό πρόβλημα στο παιδί τους προκαλώντας ιατρικά συμπτώματα όπως καρδιοαναπνευστική ανακοπή, άπνοια, αιματέμηση, διάρροια, υπερνατριαιμία, σπασμούς, εμέτους ή/και προκαλούν αλλοίωση των εργαστηριακών ευρημάτων (π.χ. αίματος, ούρων). Με τις ενέργειές τους αυτές, απομιμούνται ή προκαλούν μια γνωστή διαταραχή ή δημιουργούν ένα σοβαρό διαγνωστικό πρόβλημα για τους γιατρούς.

Z. Μη τυχαία δηλητηρίαση

Η μη τυχαία δηλητηρίαση ή "χημική κακοποίηση" περιγράφει την ηθελημένη χορήγηση τοξικής ουσίας σε ένα παιδί, συνήθως μικρής ηλικίας, με στόχο την πρόκληση βλάβης ή/και θανάτου. Ορισμένες μορφές της έχουν επαλληλία με το "Σύνδρομο Μυγγκάουζεν δι' αντιπροσώπου".

Η. Σύνδρομο του αμέτοχου θεατή

Ως "σύνδρομο του αμέτοχου θεατή" ορίζεται η έκθεση του παιδιού για μακρύ χρονικό διάστημα σε διάφορες μορφές ενδοοικογενειακής βίας χωρίς το ίδιο να υφίσταται σωματικές κακώσεις. Η βία μεταξύ των συζύγων (1:4 ζευγάρια στη Μ. Βρετανία) είναι η χαρακτηριστικότερη μορφή ενώ άλλες μορφές είναι η κακοποίηση -σωματική, σεξουαλική- άλλου αδελφού μέσα στην οικογένεια ή η βία εναντίον του παππού ή της γιαγιάς. Η λεκτική βία (βρισιές, απειλές) είναι από τις πιο χαρακτηριστικές μορφές του συνδρόμου του αμέτοχου θεατή.

Θ. Σεξουαλική παραβίαση - Αιμομιξία

Σεξουαλική παραβίαση θεωρείται η συμμετοχή ή η έκθεση παιδιών και εφήβων σε πράξεις με σεξουαλικό περιεχόμενο υποκινούμενες από ενήλικα, συνήθως, που έχει σχέση φροντίδας ή οικειότητας με το παιδί, οι οποίες έχουν ως σκοπό τη σεξουαλική διέγερση ή/και ικανοποίηση του ενήλικα. Χαρακτηριστικά του φαινομένου είναι η ανηλικιότητα του παιδιού, η σχέση εξάρτησης ή εμπιστοσύνης μεταξύ δράστη και θύματος, η έλλειψη συνειδητής κατανόησης της έννοιας και του περιεχομένου της πράξης αυτής, άρα και η έλλειψη συνειδητής συναίνεσης του παιδιού. Οι πράξεις αυτές παραβιάζουν όχι μόνο τον αιμομικτικό φραγμό, αλλά και τις γενικότερες αντιλήψεις της κοινωνίας σχετικά με τις οικογενειακές σχέσεις και τα όρια των οικογενειακών ρόλων.

Η σεξουαλική παραβίαση εμπεριέχει διάφορες μορφές με ή χωρίς επαφή, από την έκθεση σε επίδειξη, τις θωπίες και τις ασελγείς πράξεις μέχρι το βιασμό και την αιμομιξία. Η παιδική πορνογραφία και η πορνεία δεν είναι παρά οι εμπορευματικές πλευρές αυτού του ζητήματος, οι οποίες αναφέρονται με τον όρο "σεξουαλική εκμετάλλευση".

Ι. Παιδική εργασία

Η διεύρυνση του ορισμού της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών κάτω από την επήρεια της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ, ενέταξε και την παιδική εργασία ως μία μορφή παραμέλησης, κακομεταχείρισης αλλά και οικονομικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Ως παιδική εργασιακή εκμετάλλευση δεν πρέπει να θεωρείται η ολιγόωρη ημερήσια ή εβδομαδιαία εργασία ενός παιδιού άνω των 15 ετών, η οποία δεν αναστέλλει ή επηρεάζει τα δικαιώματά του για σχολική φοίτηση, ψυχαγωγία και ανάπαυση.

Κ. Τελετουργική και σατανιστική κακοποίηση

Ως τελετουργική κακοποίηση ορίζεται η συστηματική σεξουαλική, σωματική και ψυχολογική κακοποίηση παιδιών από ενήλικες ως μέρος μιας κλειστής αιρετικής ομάδας ή ομάδας σατανιστικής λατρείας. Η τελετουργική κακοποίηση δεν είναι απαραίτητα και σατανιστική. Περιπτώσεις τελετουργικής κακοποίησης αφορούν έναν μεγάλο αριθμό παιδιών και δραστών οι οποίοι, συνήθως, είναι γυναίκες.

Λ. Κακοποίηση και παραμέληση παιδιών από το σύστημα και τους θεσμούς

Πρόκειται για κατάσταση η οποία οδηγεί στην πρόκληση σωματικών, ψυχολογικών και νοητικών βλαβών σε παιδιά και εφήβους, που θα ήταν δυνατόν να προληφθούν. Οι βλάβες αυτές προκαλούνται στα πλαίσια εφαρμογής προγραμμάτων που έχουν ως στόχο τη φροντίδα και την προστασία τους. Η ανάπτυξη, η ασφάλεια και το γενικότερο συμφέρον των παιδιών υπονομεύονται από τις πράξεις ή τις παραλήψεις ατόμων ή από την έλλειψη ή/και την επικινδυνότητα κατάλληλων πολιτικών, διαδικασιών ή πρακτικών, στα πλαίσια συστημάτων ή θεσμών.

Μια ή περισσότερες μορφές κακοποίησης - παραμέλησης, αν και διαφορετικές, μπορεί να συνυπάρχουν στην ίδια οικογένεια.

V. ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ

A. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΠΟΥ ΣΥΜΒΑΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται παρακάτω αποτελούν απλές ενδείξεις ενώ η πληρέστερη αξιολόγηση γονέων και οικογένειας θα μας οδηγήσει σε μια πιο ολοκληρωμένη άποψη.

1. Σωματική κακοποίηση

α. Ευρήματα από την κλινική εξέταση

- Μελανιές ή σημάδια από χτύπημα
- Διαστρέμματα, εξαρθρώσεις, δαγκώματα, κοψίματα
- Κατάγματα στο κεφάλι και στα άκρα, ιδιαίτερα σε βρέφη
- Πληγές ή εκδορές
- Δηλητηρίαση
- Κακώσεις από τράνταγμα σε βρέφη, π.χ. αιμορραγία αμφιβληστροειδούς
- Υποσκληρίδιο αιμάτωμα
- Εσωτερικές κακώσεις
- Κάψιμο από τσιγάρο ή άλλα εγκαύματα

β. Άλλα διαγνωστικά χαρακτηριστικά

- Καθυστέρηση στην αναζήτηση βοήθειας.
- Ιστορικό με ασάφειες, που δεν ταιριάζουν με την κλινική εικόνα ούτε με την εξελικτική φάση του παιδιού (π.χ. ένα βρέφος 2-3 μηνών δεν πέφτει μόνο του από το κρεβάτι).
- Βλάβες, συχνά πολλαπλές και πολύμορφες (π.χ. κατάγμα και εκχυμώσεις).
- Βλάβες, συχνά διαφορετικής ηλικίας (επανειλημμένα επεισόδια βίας).
- Βλάβες χαρακτηριστικές κακοποίησης (π.χ. ρήξη χαλινού άνω χείλους, έγκαυμα σε πέλμα βρέφους).
- Ο τρόπος που οι γονείς μιλούν στο ή για το παιδί τους δείχνει απόρριψη: "δύσκολο", "χαζό", "γκρινιάρικο" "αρρωσιάρικο" ή δεν αναφέρονται ονομαστικά σε αυτό το παιδί, σε αντίθεση με τα άλλα τους παιδιά.
- Οι βλάβες υποχωρούν μόλις εισαχθεί το παιδί στο νοσοκομείο.
- Απότομη και σταθερή αύξηση βάρους δυστροφικών παιδιών μετά την εισαγωγή τους στο νοσοκομείο.
- Το παιδί αναφέρει κάκωση από τους γονείς του ή δίνει αταίριαστη εξήγηση για κάποια κάκωση.
- Το παιδί δεν αντιδρά στον αποχωρισμό από τους γονείς, φαίνεται να προτιμάει το νοσοκομείο από το σπίτι, ακολουθεί εύκολα τους επαγγελματίες.

2. Παραμέληση

- Συστηματική κακή σίτιση.
- Δυστροφία μη-οργανικής αιτιολογίας.
- Κακή υγιεινή.
- Ακατάλληλη ένδυση (π.χ. καλοκαιρινά ρούχα στα μέσα του χειμώνα).
- Εγκατάλειψη.
- Στέρηση τροφής.

- Ασταθής σχολική φοίτηση ή εγκατάλειψη του σχολείου.
- Παρατάση της παραμονής στο σχολείο χωρίς συγκεκριμένο λόγο.
- Συνεχής κόπωση, απάθεια, ή ύπνος μέσα στην τάξη.
- Το παιδί αναφέρει ότι δεν υπάρχει κανείς για να το φροντίζει.
- Χρήση οινόπνευματων ή τοξικών ουσιών από το παιδί.

3. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΕΛΗΜΕΝΟΥ Η ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

- Δυσκολία να επενδύει στις σχέσεις με τους ενήλικες.
- Ανησυχία όταν άλλα παιδιά κλαίνε (υπερευαίσθησια).
- Φόβος προς τους γονείς του.
- Φόβος να επιστρέψει στο σπίτι του.
- Προσκόλληση σε άγνωστα άτομα.
- "Παγωμένο" βλέμμα.
- Εξαιρετικά χαμηλή αυτοεκτίμηση.
- Παιδί υπερβολικά υπάκουο, παθητικό, αποσυρμένο.
- Έκδηλο άγχος.
- Παιδί που παρουσιάζει σοβαρές δυσκολίες στις συναναστροφές με συνομήλικους ή ενήλικες.
- Καθυστερημένη ή διαταραγμένη ομιλία.
- Παλινδρομημένη συμπεριφορά (ενούρηση, εγκόπριση, κ.λπ.).

B. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗΣ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ

Ένας σημαντικός αριθμός μελετών έχουν αποδείξει ότι η σωματική κακοποίηση και παραμέληση όλων των μορφών επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις στη σωματική, νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη και κοινωνική προσαρμογή, ενώ μπορεί να επιφέρει θάνατο και μόνιμη αναπηρία (Πίνακας 2). Σε μελέτη του ΙΥΠ (Αγάθωνος, 1995) σε κλινικό δείγμα 197 σωματικά κακοποιημένων και παραμελημένων παιδιών, η θνητότητα ήταν 6% στον πληθυσμό των σωματικά κακοποιημένων παιδιών και 17% στην ομάδα των παιδιών με σοβαρές κακώσεις. Η ίδια μελέτη αναφέρει ότι 33% των σωματικά κακοποιημένων παιδιών υπέστη προσωρινή αναπηρία (π.χ. κάταγμα άκρου), ενώ 9 παιδιά (8%) υπέστησαν μόνιμη αναπηρία (π.χ. κώφωση, τραυματικό καταρράκτη, παραπληγία, παραμόρφωση προσώπου, νοητική υστέρηση μετά από σοβαρή κάκωση κρανίου).

Στη συναισθηματική σφαίρα και στη συμπεριφορά, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, οι επιπτώσεις της σωματικής κακοποίησης και παραμέλησης συνδέονται με κατάθλιψη, χαμηλή εκτίμηση εαυτού, δυσκολία ανάπτυξης διαπροσωπικών σχέσεων, επιθετικότητα και αποκλίνουσα συμπεριφορά, μετέπειτα παραβατικότητα. Επίσης, περιγράφονται σοβαρά μαθησιακά προβλήματα, διαλείπουσα σχολική φοίτηση και εγκατάλειψη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Προοπτική μελέτη του ΙΥΠ (Αγάθωνος, 1995) εκτίμησε 89 σωματικά κακοποιημένα - παραμελημένα παιδιά 2-12 χρόνια μετά την αρχική αναγνώριση του προβλήματος. Ένας ικανός αριθμός παιδιών παρουσίαζε προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας: 22% μέτρια ως σοβαρά νευρολογικά προβλήματα, 27% μέτρια ως σοβαρή νοητική υστέρηση, 45% μέτρια ως σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας. Ένα σημαντικό ποσοστό παιδιών δεν παρακολουθούσε την κανονική εκπαίδευση: 20% φοιτούσαν σε ειδικό σχολείο ή τάξη ενώ 17% είχαν διακόψει το σχολείο. Σε μέση ηλικία 11 ετών, 12% ήταν ήδη εμπλεγμένα σε κλοπές, βανδαλισμούς και πορνεία ενώ 20% είχαν εκδηλώσει βία εναντίον ενηλίκων εκτός οικογένειας και 10% εναντίον των γονέων τους. Τέλος, 15% των παιδιών και των δύο φύλων είχαν τουλάχιστον μία εμπειρία σεξουαλικής παραβίασης παρά τη θέλησή τους από άτομο τουλάχιστον 5 χρόνια μεγαλύτερο, μέσα ή έξω από την οικογένεια.

Η αναφορά των ευρημάτων αυτών στοχεύει στο να επισημάνει την ανάγκη για εξειδικευμένες θεραπευτικές και προληπτικές παρεμβάσεις σε οικογένειες και παιδιά, που διαφέρουν κατά πολύ από την κλασική αντιμετώπιση των οικογενειών με κοινωνικά προβλήματα. Ο χαρακτηρισμός του προβλήματος ως "κοινωνικό" στερεί τις εμπλεκόμενες οικογένειες και παιδιά-θύματα από μια ολιστική προσέγγιση κατανόησης του ειδικού αυτού φαινομένου και κατ' επέκταση, από την πλέον ενδεικνυόμενη θεραπεία και υπηρεσίες. Συγχρόνως, καθησυχάζει πολιτεία και επαγγελματίες εφόσον η προσφορά επιδομάτων και θέσεων σε ιδρύματα θεωρείται ως η δόκιμη αντιμετώπιση της φτώχειας ή/και της γονεϊκής ακαταλληλότητας ή ανημποριάς.

Η σύνδεση της κακοποίησης και παραμέλησης με τη νεανική παραβατικότητα και με τη συνέχιση του κύκλου θύτης-θύμα, κινητοποίησε σε πολλές χώρες μια σειρά αναδρομικών και προοπτικών ερευνών οι οποίες συμβάλουν σε βελτιώσεις προγραμμάτων τόσο για τις οικογένειες που εμπλέκονται σε κακομεταχείριση των παιδιών τους όσο και στο σωφρονιστικό σύστημα για νέους παραβάτες (Browne, 1993).

Σύμφωνα με τα ευρήματα αυτών των μελετών:

- 97% από τους άρρενες ανήλικους επαναλαμβανόμενων παραβάσεων είχαν ιστορικό σοβαρής σωματικής τιμωρίας και κακοποίησης στην οικογένεια.
- 50% των οικογενειών που καταγγέλθηκαν για κακοποίηση ή/και παραμέληση ενός παιδιού τους είχαν τουλάχιστον ένα παιδί που στη συνέχεια παραπέμφθηκε στο δικαστήριο ανηλίκων για παραβατική συμπεριφορά.
- Ανήλικοι παραβάτες με εμπειρίες κακοποίησης είχαν πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να εμπλακούν σε σοβαρές επιθέσεις εναντίον τρίτων, από εκείνους χωρίς εμπειρίες.
  - 24 φορές συχνότερα διέπρατταν εμπρησμούς.
  - 58 φορές συχνότερα διέπρατταν βιασμούς.
  - 2 φορές συχνότερα διέπρατταν επιθέσεις.

Ανάλογο ερευνητικό ενδιαφέρον υπάρχει για τον κίνδυνο συνέχισης της βίας μεταξύ των γενεών. Έρευνα στη Μ. Βρετανία (Browne και Saqi, 1989) σε 14.500 οικογένειες έδειξε ότι:

- Αν κάποιος κακοποιήθηκε στην παιδική του ηλικία, οι πιθανότητες να κακοποιήσει το δικό του παιδί είναι 1 στις 14.
- Αν δεν υπάρχει ιστορικό κακοποίησης, οι πιθανότητες είναι 1 στις 400.

Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν το συνεχιζόμενο κύκλο της κακοποίησης από γενεά σε γενεά. Πέρα όμως από την αρνητική τους έννοια, μας οδηγούν και σε αρκετά αισιόδοξες σκέψεις και δράσεις τόσο σε επίπεδο κλινικής δουλειάς όσο και σε επίπεδο κοινωνικής πολιτικής. Δηλαδή, εφόσον οι πιθανότητες να περάσει η κακοποίηση στην επόμενη γενεά είναι 1 στις 14, τότε σε 13 στις 14 περιπτώσεις, δεν συνεχίζεται. Άρα, αν αναζητήσουμε τους προστατευτικούς παράγοντες που επιδρούν θετικά αναστέλλοντας την προδιάθεση, η προώθηση προληπτικών ενεργειών θα μπορέσει να την ανακόψει και στο ποσοστό της 1 στις 14 πιθανότητες.

Προστατευτικοί παράγοντες που αναφέρονται είναι η ανάπτυξη σταθερής, υποστηρικτικής σχέσης με συνομήλικους και ενήλικες που δεν έχουν σχέση με κακοποίηση και η συναλλαγή με δίκτυο κοινωνικής υποστήριξης. Συγχρόνως, η εφαρμογή της δευτερογενούς πρόληψης, μέσω της εντόπισης των νέων γονέων που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην άσκηση του γονεϊκού τους ρόλου και προδιάθεση για κακοποίηση και παραμέληση των παιδιών τους και η έγκαιρη στήριξή τους, θα συμβάλλει σημαντικά στην πρόληψη της συνέχισης του φαινομένου στην επόμενη γενεά.

Γ. Η ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η εκτίμηση της πραγματικής συχνότητας στο γενικό πληθυσμό των παιδιών 0-18 ετών δεν είναι εύκολα εφικτή για πολλούς λόγους. Αυτοί είναι: α) Η έλλειψη ενός διεθνούς λειτουργικού ορισμού που να επιτρέπει μεταξύ των χωρών συγκρίσεις, β) η έλλειψη εθνικού συστήματος αναφοράς σε πολλές χώρες, γ) η αποτυχία της διάγνωσης των κακώσεων που προκαλούνται από κακοποίηση, δ) η αποτυχία αναφοράς της περίπτωσης σε κατάλληλη υπηρεσία, ε) η αποτυχία του συστήματος να καταγράψει την περίπτωση ως "κακοποίηση", προτιμώντας ηπιότερες διαγνώσεις όπως "κοινωνικό πρόβλημα", "διαλυμένη οικογένεια" κ.ά., αποφεύγοντας έτσι την πιθανή εμπλοκή με ανακρίσεις και νομικές παρεμβάσεις, ή ακόμα και τις αντιστάσεις της οικογένειας και της κοινότητας.

Παρ' όλα αυτά, εκτιμήσεις της συχνότητας υπάρχουν σε χώρες με υποχρεωτικό σύστημα αναφοράς όπως και σε ειδικούς πληθυσμούς παιδιών.

Στη Μ. Βρετανία, η συχνότητα κατ' έτος έχει εκτιμηθεί ως 1-2% των παιδιών του γενικού πληθυσμού κάτω των 5 ετών (Browne, 1993α), ενώ στις ΗΠΑ αναφέρεται το ίδιο ποσοστό κατ' έτος για τις ηλικίες 0-18 ετών εκ των οποίων 2.500-5.000 παιδιά πεθαίνουν (Krugman, 1992). Οι μελέτες σε ειδικούς πληθυσμούς παιδιών αναφέρονται σε:

- 10% απ' όλα τα ατυχήματα σε παιδιά < 3 ετών, εκτός από τα τροχαία.
- 10% των παιδιών < 5 ετών που εξετάζονται στα εξωτερικά ιατρεία νοσοκομείων για κάποιο τραυματισμό.
- 25% απ' όλα τα κατάγματα σε παιδιά < 3 ετών.
- 3-5% των βαριά κακοποιημένων παιδιών πεθαίνουν ή μένουν με μόνιμες σοβαρές αναπηρίες.

Στην Ελλάδα, η εκτίμηση της συχνότητας της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών στο γενικό πληθυσμό μπορεί να προσεγγισθεί με βάση τη συχνότητα του 1-2% και προβολή στον ετήσιο αριθμό γεννήσεων των 100.000 περίπου παιδιών. Έτσι, αναμένουμε 1.000-2.000 νέες περιπτώσεις κατ' έτος, για κάθε έτος ηλικίας, με μεγαλύτερη συχνότητα στις μικρές ηλικίες. Εφόσον διεθνώς εκτιμάται ότι 2 στα 3 σωματικά κακοποιημένα και παραμελημένα παιδιά είναι 0-5 ετών, αναμένουμε ότι στην Ελλάδα 5.000 ως 10.000 παιδιά προσχολικής ηλικίας υφίστανται κακοποίηση ή/και παραμέληση από το οικογενειακό τους περιβάλλον ή τα υποκατάστατά του, κάθε χρόνο. Οι εκτιμήσεις αυτές αναφέρονται σε αναμενόμενη και όχι δήλη συχνότητα, εφόσον ο μεγαλύτερος αριθμός είναι σκοτεινός.

Επί μέρους μελέτες στην Ελλάδα αναφέρονται σε ενδεικτικές συχνότητες. Στον πληθυσμό των νοσηλευθέντων παιδιών στο Νοσ. Παίδων "Αγία Σοφία" τη χρονική περίοδο 1984-1992, το ποσοστό των παιδιών που διαγνώσθηκαν και καταγράφηκαν ως κακοποιημένα ήταν κατά μέσο όρο 0.62‰ (Αγάθωνος, 1995). Η χαμηλή αυτή εκτίμηση οφείλεται στην απουσία συστήματος υποχρεωτικής αναφοράς, στην έλλειψη ποιοτικών δομών για άμεση προστασία και θεραπευτική παρέμβαση και στην απροθυμία του ιατρικού προσωπικού να εμπλακεί με περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας. Έτσι, καταγράφονται ως "κακοποίηση" μόνο οι σοβαρές περιπτώσεις.

Μελέτη στον πληθυσμό παιδιών 0-15 ετών που προσήλθαν στα εξωτερικά ιατρεία του Νοσοκομείου Παίδων "Αγία Σοφία" σε μέρα εφημερίας, απεκάλυψε ότι σε 5% των παιδιών υπήρχε βέβαιη ευθύνη των γονέων για το ιατρικό πρόβλημα του παιδιού είτε με πράξεις ενέργειας είτε με πράξεις παράλειψης, σε άλλο 11% δε, υπήρξε ουσιαστική συμβολή (Πάλλης και συν, 1981). Η συχνότητα αυτή δεν αναφέρεται μόνο σε περιπτώσεις βίας εναντίον των παιδιών αλλά κυρίως σε παραμέληση φροντίδας προβλημάτων υγείας των παιδιών που είχε ως συνέπεια επιδείνωση του σωματικού προβλήματος και προσωρινές ή μόνιμες βλάβες.

Δ. ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΤΙΜΩΡΙΑ

Η πολιτισμική αιτιολογική θεώρηση της κακοποίησης αναφέρεται στην ευθύνη πολιτισμικά αποδεκτών πρακτικών κοινωνικοποίησης των παιδιών, κυρίως μικρής ηλικίας, οι οποίες προδιαθέτουν στη βία εναντίον των παιδιών και συχνά τη δημιουργούν. Στην Ελλάδα, ένας ικανός αριθμός μελετών έχει διαπιστώσει μεγάλη χρήση σωματικής τιμωρίας προς τα παιδιά.

Σωματική τιμωρία παιδιού θεωρείται η επιβολή πόνου στο ανθρώπινο σώμα ως τιμωρία για πράξη ή συμπεριφορά του παιδιού, που δεν εγκρίνει ο ενήλικας. Η σωματική τιμωρία είναι μια "επιτρεπτή" σωματική επίθεση σε ανήλικο άτομο, της οποίας συχνές μορφές θεωρούνται: το κτύπημα, το ξύλο, το χαστούκι, το άγριο σπρώξιμο ή το "γράπωμα" του παιδιού. Επίσης, τα κτυπήματα με αντικείμενο όπως ζώνη, βέργα, παντόφλα κ.λπ. είναι "επιτρεπτές" και διαδεδομένες μορφές.

Δύο είναι τα κύρια χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τη σωματική τιμωρία από τη σωματική κακοποίηση: 1) η σοβαρότητα της πράξης και 2) η πολιτισμική νομιμότητα.

Ως σωματική τιμωρία θεωρείται μία επιτρεπτή πράξη βίας στα πλαίσια του γονεϊκού ρόλου, ως δε κακοποίηση ορίζονται πράξεις βίας από τον γονέα/κηδεμόνα προς το παιδί, οι οποίες ξεπερνούν τα επιτρεπτά από το νόμο και τα κοινωνικά ήθη όρια και εκθέτουν το παιδί σε αυξημένο κίνδυνο τραυματισμού. Χαρακτηριστικό στη μεταξύ των δύο φαινομένων σχέση είναι ότι τις περισσότερες φορές, η σωματική τιμωρία δεν καταλήγει σε κακοποίηση, ενώ η κακοποίηση τις περισσότερες φορές αρχίζει ως συνήθης σωματική τιμωρία.

Πρόσφατη κοινωνιολογική έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού σχετικά με τη χρήση της σωματικής τιμωρίας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών στην ελληνική οικογένεια (Φερέτη και Σταυριανάκη, 1997) έδειξε ότι το ποσοστό χρήσης σωματικής τιμωρίας στην οικογένεια, ανέρχεται σε 65,5%.

Το αντιπροσωπευτικό ερευνητικό δείγμα αποτελέστηκε από 591 οικογένειες μαθητών δημοτικών σχολείων Α΄ και ΣΤ΄ δημοτικού. Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της κατ' οίκον προσωπικής συνέντευξης βάσει ερωτηματολογίου.

Η διερεύνηση των κοινωνικών αντιλήψεων και συνθηκών που περιβάλλουν το φαινόμενο έδειξε ότι η χρήση της σωματικής τιμωρίας ευνοείται σημαντικά από:

- την αντίληψη ότι αποτελεί δικαίωμα των γονέων.
- την ύπαρξη έντασης και εκνευρισμού των γονέων από προβλήματα και καταστάσεις, ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά των παιδιών, όταν τα τιμωρούν.
- την αντίληψη ότι είναι "κάτι που το κάνουν σχεδόν όλοι οι γονείς".
- την απουσία βοήθειας για τη φροντίδα των παιδιών από άλλα άτομα υποστηρικτικά προς την οικογένεια, όταν υπάρχει ανάγκη.

Τα αγόρια έχουν διπλάσια πιθανότητα να τιμωρηθούν σωματικά από τα κορίτσια, τα μικρότερα παιδιά (Α΄ Δημ.) έχουν 3πλάσια πιθανότητα από τα μεγαλύτερα (ΣΤ΄ Δημ.) και τα παιδιά που έχουν αδέρφια έχουν διπλάσια πιθανότητα απ' ότι τα μοναχοπαίδια. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι γονείς πολύ συχνά δέρνουν τα παιδιά τους γιατί τσακώνονται με τα αδέρφια τους.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι 6,2% των μητέρων ανέφεραν ότι η σωματική τιμωρία προξένησε στο παιδί μικροτραυματισμό όπως αιμορραγία από τη μύτη και εκδορές, ενώ 1,8% ανέφεραν σοβαρό τραύμα το οποίο χρειάστηκε συρραφή και νοσηλεία.

Σχεδόν όλοι οι γονείς πιστεύουν ότι η χρήση της σωματικής τιμωρίας μπορεί να οδηγήσει σε τραυματισμό, ενώ παράλληλα θεωρούν τη μέθοδο αναποτελεσματική και συμφωνούν με την κατάργησή της.

Άλλοι συνήθεις λόγοι για τους οποίους τα παιδιά τρώνε ξύλο είναι όταν: "κάνουν κάτι για το οποίο τα έχουν προειδοποιήσει ή μαλώσει", "λένε ψέματα", χρησιμοποιούν "κακές" λέξεις, κάνουν κάποια ζημιά στο σπίτι και αρνούνται να διαβάσουν.

Παρά τη διαδεδομένη χρήση της σωματικής τιμωρίας, οι περισσότεροι γονείς (άνω του 90%), πιστεύουν ότι η σωματική τιμωρία είναι δυνατόν να κλονίσει τη σχέση γονέα και παιδιού, να κάνει το παιδί να αισθάνεται ανεπιθύμητο, να του καλλιεργήσει το φόβο, να προκαλέσει κατάθλιψη και ψυχολογικά προβλήματα και να καθυστερήσει τη φυσιολογική περιέργεια και νοητική ανάπτυξη.

Τα αποτελέσματα και άλλων ερευνών στην Ελλάδα, επιβεβαιώνουν την εκτεταμένη χρήση της σωματικής τιμωρίας από τους γονείς προς τα παιδιά τους, ως μεθόδου ελέγχου της συμπεριφοράς, ασχέτως ηλικίας. Σύμφωνα με τις μελέτες αυτές:

- 1:3 παιδιά ηλικίας 7 ετών υφίστανται σωματική τιμωρία με τη μορφή του ξύλου από τους γονείς τους τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα ενώ 1:6 καθημερινά. Περισσότερο χτυπούνται αγόρια που χαρακτηρίζονται ως "δύσκολα", από αγροτικές περιοχές, με γονείς νέους και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, πατέρα ανειδίκευτο εργάτη, μητέρα νοικοκυρά και με πολλά αδέρφια (Μπακούλα και συν. 1993).
- 15% μαθητών 13-15 ετών αναφέρουν ότι οι γονείς τους τους χτύπησαν σοβαρά κατά το μήνα που προηγήθηκε της έρευνας (Παρίτσης και συν. 1987).

Η σωματική τιμωρία στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες εξακολουθεί να ασκείται μέσα στην οικογένεια, στα πλαίσια του γονεϊκού ρόλου, ως μέθοδος "σωφρονισμού" και ελέγχου της συμπεριφοράς των παιδιών. Ερευνητικά αποτελέσματα και οργανωμένα κινήματα στον Ευρωπαϊκό χώρο, για την κατάργηση της σωματικής τιμωρίας, έχουν τα τελευταία χρόνια βρει ανταπόκριση στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ και στις συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, ενώ έξι χώρες της Ευρώπης έχουν απαγορεύσει με νόμο τη χρήση σωματικής τιμωρίας μέσα στην οικογένεια.

Στην Ελλάδα, δεν υπάρχει νόμος απαγόρευσης της σωματικής τιμωρίας στα πλαίσια της οικογένειας. Το Π.Δ. 497/81 (ΦΕΚ 134Α΄) απαγορεύει τις σωματικές ποινές στα πλαίσια της εκπαίδευσης.

E. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΥΨΗΛΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ. ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΓΑΘΩΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗ ΠΡΟΛΗΨΗ

Η αναζήτηση των χαρακτηριστικών του φαινομένου της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών αρχικά στοχεύει στην καλύτερη δυνατή κλινική αντιμετώπιση. Πρόσφατες όμως έρευνες έχουν αξιοποιήσει τη συμβολή των χαρακτηριστικών αυτών στη δευτερογενή πρόληψη, δηλαδή στην έγκαιρη εντόπιση των γονέων με δυσκολίες άσκησης του γονεϊκού ρόλου και προδιάθεση για σωματική κακοποίηση ή/και παραμέληση. Στόχος είναι η όσο το δυνατόν νωρίτερη υποστήριξή τους ώστε να μην εκδηλώσουν αυτή την προδιάθεση.

Ένας σημαντικός αριθμός χαρακτηριστικών των γονέων, του παιδιού και των κοινωνικών συνθηκών, διαφοροποιούν τους γονείς που ασκούν σωματική βία προς τα παιδιά τους από εκείνους που δεν την ασκούν. Θα ήταν αδύνατη η αναζήτηση αυτών των οικογενειών στο γενικό πληθυσμό με βάση ένα μεγάλο αριθμό χαρακτηριστικών. Ειδικές μελέτες στη Μ. Βρετανία, ΗΠΑ και Ελλάδα συνέκριναν έναν ικανό αριθμό οικογενειών και παιδιών και των δύο κατηγοριών και κατέληξαν σε κλίμακες παραγόντων υψηλού κινδύνου για σωματική κακοποίηση και παραμέληση των παιδιών.

Σύμφωνα με την ελληνική μελέτη του ΙΥΠ (Αγάθωνος, 1995, Agathonos-Georgoroulou και συν., 1997, Αγάθωνος και συν. 1996), 15 χαρακτηριστικά υψηλού κινδύνου για σωματική κακοποίηση και παραμέληση αναφέρονται κυρίως στους γονείς και λιγότερο στις κοινωνικές συνθήκες ενώ η συμβολή χαρακτηριστικών του παιδιού στην κακομεταχείρισή του είναι ελάχιστη (Παράρτημα 1).

Τα 15 χαρακτηριστικά της ελληνικής Κλίμακας χωρίζονται ανά πέντε σε χαρακτηριστικά υψηλής, μέτριας και χαμηλής προβλεπτικής δυνατότητας. Δηλαδή, τα πρώτα πέντε χαρακτηριστικά με δυνατότητα υψηλής πρόβλεψης μπορούν με μεγαλύτερη ακρίβεια να προβλέψουν αν ένας γονέας θα κακομεταχειρισθεί το παιδί του.

Εφαρμογή της Κλίμακας

Η Κλίμακα Αγάθωνος μπορεί να συνεισφέρει τόσο στη δευτερογενή όσο και στην τριτογενή πρόληψη. Στην Ελλάδα, η εφαρμογή της ως ανιχνευτικού εργαλείου δευτερογενούς πρόληψης δεν είναι εφικτή εφόσον δεν υπάρχει ενιαίο σύστημα παρακολούθησης νεογεννητών και βρεφών από επισκέπτες υγείας. Η χρήση της όμως στην καθημερινή κλινική πράξη (τριτογενής πρόληψη) μπορεί να βοηθήσει τον μόνο επαγγελματία και την ομάδα, με πολλούς τρόπους. Πρώτον, προσφέρει κατευθυντήριες γραμμές για τη λήψη ενός πλήρους ιστορικού από τον κοινωνικό λειτουργό, τον ψυχολόγο, τον παιδίατρο. Δεύτερον, επικεντρώνεται σε πεδία διερεύνησης που έχουν ερευνητικά αποδειχθεί ως έγκυρα για το ελληνικό πολιτισμικό πλαίσιο. Έτσι, αποφεύγονται πλατιάσεις σε πεδία που δεν προσφέρονται για αξιολόγηση. Τέλος, η βαθμολόγηση της επικινδυνότητας κάθε γονέα και οικογένειας μπορεί να προσδιορίσει με ακρίβεια της τάξης του 93% εκείνες τις οικογένειες που έχουν προδιάθεση για σωματική κακοποίηση ή/και παραμέληση και με ακρίβεια της τάξης του 94% τις οικογένειες που δεν έχουν.

Στο παράρτημα I αναφέρεται ο τρόπος βαθμολόγησης της κλίμακας. Βαθμολογία πάνω από 9 δηλώνει ότι οι γονείς έχουν προδιάθεση να εκδηλώσουν δυσκολίες ως προς το γονεϊκό τους ρόλο και χρειάζονται βοήθεια. Η επικινδυνότητα για το παιδί αυξάνεται όσο αυξάνεται και η βαθμολογία.

Η κλίμακα δεν αντικαθιστά άλλα κλινικά εργαλεία ή κλινικές διαγνωστικές προσεγγίσεις. Βοηθάει όμως τους επαγγελματίες ως ένα πρόσθετο διαγνωστικό εργαλείο με προβλεπτική ικανότητα.

Στόχος δεν είναι ο χαρακτηρισμός ενός γονέα ή μίας οικογένειας ως "επικίνδυνης για κακοποίηση" αλλά ως "σε υψηλή προτεραιότητα για παροχή βοήθειας" μέσω των ενδεικνυόμενων υπηρεσιών για τις οποίες θα αποφασίσει η επιστημονική ομάδα.

ΣΤ. ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η διαγνωστική εκτίμηση αρχίζει από την ημέρα που αποκαλύπτεται η σωματική κακοποίηση του παιδιού και γίνεται γνωστή στους ειδικούς (Σχολείο, Κέντρο Ψυχικής Υγείας, Κοινωνική Υπηρεσία, Νοσοκομείο, Δικαστήριο, Αστυνομία).

Είναι σημαντικό να ολοκληρώνεται η φάση αυτή σε σύντομο χρονικό διάστημα, έτσι ώστε να αξιολογούνται οι προτεραιότητες και οι τρόποι της θεραπευτικής προσέγγισης και της προστασίας του παιδιού, αν το επιβάλλουν οι συνθήκες.

Απαραίτηση προϋπόθεση για μια σωστή και αντικειμενική διαγνωστική εκτίμηση παιδιού και οικογένειας είναι η στάση των επαγγελματιών. Είναι εύκολο να ταυτισθούν με το παιδί-θύμα και να αισθανθούν ή και να φερθούν επιθετικά στους γονείς. Το αποτέλεσμα τότε θα είναι να απειληθούν οι γονείς, να μη θελήσουν να συνεργασθούν και να αναγκασθεί ο επαγγελματίας είτε να εγκαταλείψει την περίπτωση ως "μη συνεργάσιμη", είτε να χρησιμοποιήσει μηχανισμούς της δικαιοσύνης για να βοηθηθεί ο ίδιος και όχι ως μέρος μιας ολοκληρωμένης θεραπευτικής παρέμβασης στην οικογένεια, όταν χρειάζεται. Θα πρέπει να τονισθεί, ότι αρκετοί γονείς-"υπαίτιοι" υπήρξαν παιδιά-θύματα.

Η εντόπιση του "υπαίτιου" δεν ενδιαφέρει κατά την αρχική διαγνωστική φάση. Αρκεί η διαπίστωση ότι όλα αυτά έχουν συμβεί στο παιδί μέσα στην οικογένειά του, άρα, θα πρέπει να αντιμετωπισθεί μια οικογένεια σε κρίση, χρόνια ή/και οξεία.

Δεν χρειάζεται να αποσιωπηθεί από τους γονείς αυτό που πραγματικά είναι ορατό, δηλαδή ένα παιδί με κακώσεις, ή με άλλα ευρήματα που συνηγορούν υπέρ της διάγνωσης της παραμέλησης. Οι ανησυχίες του επαγγελματία πρέπει να συζητηθούν με τους γονείς με τρόπο ευαίσθητο και διακριτικό, αναγνωρίζοντας και συζητώντας τις δικές τους ανάγκες και τα δικά τους συναισθήματα λύπης και απόγνωσης. Συγχρόνως, οι γονείς πρέπει να καθησυχασθούν ότι είναι δυνατόν να βοηθηθούν, έτσι ώστε να αναγνωρίσουν ότι η κακοποίηση/παραμέληση του παιδιού τους σημαίνει ότι δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα μόνοι τους, τουλάχιστον κατά τον παρόντα χρόνο.

Υπάρχουν όμως περιπτώσεις όπου η συνεργασία με τους γονείς -παρ' όλες τις προσπάθειες των επαγγελματιών- είναι αδύνατη, τουλάχιστον στο στάδιο της οξείας οικογενειακής κρίσης, ενώ συγχρόνως διαφαίνεται η ανάγκη για άμεση προστασία του παιδιού. Τότε, είναι απαραίτητο να προσφύγουν οι επαγγελματίες σε άμεσες ενέργειες που απαιτούνται για την προστασία του παιδιού, με βάση την ελληνική νομοθεσία. Τέτοιες ενέργειες μπορεί να είναι εισαγγελική εντολή για άμεση υποχρεωτική νοσηλεία του παιδιού στο νοσοκομείο ή εισαγωγή του σε ίδρυμα κλειστής περίθαλψης έως ότου οι φορείς παιδικής προστασίας επιτύχουν, έστω και στοιχειώδη συνεργασία με τους γονείς και την ευρύτερη οικογένεια, όταν υπάρχει.

Συμπερασματικά, η άμεση προστασία του παιδιού σε περιπτώσεις που κινδυνεύει, πρέπει να θεωρηθεί ως βασική προϋπόθεση της διαγνωστικής εκτίμησης παιδιού και οικογένειας.

Μια ολοκληρωμένη διαγνωστική εκτίμηση περιλαμβάνει:

A. Κοινωνική αξιολόγηση της οικογένειας με έμφαση στην κατανόηση της οικογενειακής λειτουργίας, των ιδιαίτερων αναγκών των μελών της και τη διερεύνηση ύπαρξης υποστηρικτικών συστημάτων για την οικογένεια.

B. Παιδιατρικό ιστορικό και κλινική εξέταση του κακοποιημένου παιδιού Επίσης, εξέταση όλων των αδελφών του κατά το χρόνο εξέτασης του κακοποιημένου παιδιού.

Γ. Κλινική ψυχολογική εκτίμηση του παιδιού και της οικογένειας.

Δ. Ψυχιατρική εκτίμηση των γονέων (εφόσον χρειάζεται).

Η στάση των επαγγελματιών κατά τη διαγνωστική φάση θα είναι πολύ υποβοηθητική αν:

1. Ακούσουν με προσοχή το παιδί και το καθησυχάσουν, διαβεβαιώνοντάς το ότι θα προσπαθήσουν να το βοηθήσουν.

2. Απενοχοποιήσουν και πιστέψουν το παιδί. Σπάνια τα παιδιά λένε ψέματα για τη δική τους κακομεταχείριση.

3. Εξηγήσουν στο παιδί τον τρόπο που θα ενεργήσουν, ώστε να αισθανθεί σιγουριά.

4. Κατανοήσουν τους λόγους για τους οποίους ένα σωματικά κακοποιημένο παιδί δεν θέλει να εγκαταλείψει την αγκαλιά του γονέα-υπαίτιου για την κακοποίηση (συναισθήματα ανασφάλειας για το μέλλον του, ενοχής για πιθανή τιμωρία του γονέα του κ.λπ.).

5. Ο ρόλος των επαγγελματιών δεν πρέπει να είναι ανακριτικός. Η συλλογή πολλών λεπτομερειών στη φάση αυτή δεν βοηθάει.

Η χρησιμοποίηση της Κλίμακας Αγάθωνος (1995) για την πρόβλεψη της σωματικής κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών, θα βοηθήσει στη λήψη του ιστορικού και στην εκτίμηση της παρούσας κατάστασης, συμβάλλοντας στην ολοκληρωμένη διαγνωστική εκτίμηση και πρόβλεψη της επικινδυνότητας και ανάγκης της οικογένειας για πρόσθετη βοήθεια.

Για μία ολοκληρωμένη διαγνωστική εκτίμηση είναι σημαντική η ύπαρξη διεπιστημονικής ομάδας. Ωστόσο, επαγγελματίες που δεν έχουν εύκολη πρόσβαση σε κλινικούς ψυχολόγους ή ψυχιάτρους δεν πρέπει να αποθαρρύνονται και να μην προχωρούν στη διάγνωση και αντιμετώπιση του προβλήματος. Η συνεργασία κοινωνικών λειτουργών και παιδιάτρων κράτησε επί χρόνια το θέμα σε επικαιρότητα, πριν προστεθούν οι άλλες επιμέρους ειδικότητες. Ο "μόνος" επαγγελματίας είναι θεμιτό να αναζητήσει τη συνεργασία άλλων ειδικών και φορέων που ασχολούνται με την οικογένεια και το παιδί, για την υποστήριξή του και για την πληρέστερη διαχείριση της περίπτωσης.

Z. ΔΥΣΤΡΟΦΙΑ ΜΗ-ΟΡΓΑΝΙΚΗΣ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑΣ

Η δυστροφία μη-οργανικής αιτιολογίας, ή αλλιώς, "σωματική καθυστέρηση", ή "ανεπάρκεια αύξησης", είναι ένα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο παιδίατρος στην καθημερινή άσκηση της παιδιατρικής σε όλα τα επίπεδα ιατρικής φροντίδας και περίθαλψης.

Το σύνδρομο αυτό ανήκει στις σοβαρές παθήσεις της παιδικής ηλικίας γιατί, εκτός από την καθυστέρηση της ανάπτυξης, μπορεί να προκαλέσει και προβλήματα στην ψυχική υγεία, τη νοημοσύνη και την κοινωνική προσαρμογή των παιδιών.

Σύμφωνα με τα επιστημονικά και ερευνητικά δεδομένα των τελευταίων ετών, το σύνδρομο φαίνεται να έχει άμεση σχέση με το περιβάλλον ανατροφής του παιδιού, ιδιαίτερα με την ποιότητα των σχέσεων αλληλεπίδρασης παιδιού-μητέρας (ή υποκατάστατου). Υποστηρίζεται δηλαδή, ότι παιδιά που μεγαλώνουν κάτω από δυσμενείς συναισθηματικές ή/και περιβαλλοντικές συνθήκες, επηρεάζονται αρνητικά ως προς την ψυχική τους διάθεση και επικοινωνία με το περιβάλλον, με αποτέλεσμα την άρνηση λήψης ικανοποιητικής ποσότητας τροφής.

Κλινική έρευνα ιατροκοινωνικής παρέμβασης του ΙΥΠ (Μαραγκός και Σταυριανάκη, 1993) απευθύνθηκε σε παιδιά ηλικίας 6-60 μηνών με δυστροφία μη-οργανικής αιτιολογίας. Προσέφερε εκτίμηση της σωματικής και ψυχοκινητικής ανάπτυξης, αξιολόγηση των σχέσεων μέσα στην οικογένεια και συμβουλευτική οικογένειας.

Στην έρευνα συμμετείχαν 12 δυστροφικά παιδιά και οι οικογένειές τους. Το βάρος των παιδιών ήταν κάτω από την 3η εκατοστιαία θέση. Ο ολοκληρωμένος διαγνωστικός, κλινικός και εργαστηριακός έλεγχος, δεν ανέδειξε κανένα οργανικό πρόβλημα στο οποίο μπορούσε να αποδοθεί ο χαμηλός ρυθμός αύξησης του σωματικού βάρους. Τα χαρακτηριστικά των οικογενειών ήταν: διαταραγμένες σχέσεις του ζευγαριού, ανεκπλήρωτες επιθυμίες της μητέρας, άγχος και υπερπροστατευτικότητα προς το παιδί, ανεπιθύμητη κύηση.

Η θεραπευτική παρέμβαση, διάρκειας 6 μηνών, βασίστηκε σε παιδιατρική αξιολόγηση ανά μήνα και επισκέψεις κοινωνικού λειτουργού στο σπίτι ανά 15μερο, με στόχο την παρατήρηση της οικογενειακής δυναμικής, ιδιαίτερα της σχέσης μητέρας-παιδιού και τη συμβουλευτική στήριξη. Η απλή αυτή προσέγγιση είχε ως αποτέλεσμα 9:12 παιδιά να αυξήσουν το βάρος τους έως και 70 εκατοστιαίες θέσεις, ενώ κατά το εξάμηνο αυτό το βάρος τριών παιδιών έμεινε σταθερό.

Η κλινική αυτή έρευνα τονίζει την ανάγκη οι παιδίατροι έγκαιρα να βάζουν τη διάγνωση της δυστροφίας μη-οργανικής αιτιολογίας και να ενημερώνουν τους γονείς. Η στάση πολλών παιδιάτρων να θεωρούν το σύνδρομο αυτό ως απλό σιτιστικό πρόβλημα του παιδιού και να καθησυχάζουν τους γονείς ότι το παιδί "δεν έχει τίποτα" ή ότι "θα μεγαλώσει αργότερα", συσκοτίζει και επιτείνει το πρόβλημα. Η συνεργασία παιδίατρου και κοινωνικού λειτουργού και η βοήθεια από ομάδα ψυχικής υγείας, όταν χρειάζεται, κρίνεται ως απαραίτητη.

H. ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΓΟΝΕΩΝ ΠΟΥ ΚΑΚΟΠΟΙΟΥΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΟΥΝ ΣΩΜΑΤΙΚΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥΣ

Πέρα από το ψυχιατρικό και ψυχολογικό προφίλ τους, οι γονείς που κακοποιούν και παραμελούν τα παιδιά τους, μπορούν να καταταχθούν σε εννέα ξεχωριστές κατηγορίες με σημαντική επαλληλία μεταξύ τους (Σχήμα 1). Η ομαδοποίηση αυτή έγινε με βάση τη συμπεριφορά τους προς το παιδί, γι' αυτό θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως συνοδός εκτίμηση της κλινικής εξέτασης. Μπορεί όμως να βοηθήσει την επιστημονική ομάδα στο σχεδιασμό της θεραπευτικής αντιμετώπισης, στην πρόγνωση της περίπτωσης και στις προτεραιότητες που θα θέσουν. Π.χ. η μεγάλη επένδυση της επιστημονικής ομάδας για βελτίωση και αλλαγή των γονέων με παρεκκλίνουσα συμπεριφορά (κατηγορία 4), το μόνο που επιτυγχάνει είναι να αυξάνει την επικινδυνότητα για το παιδί και να συμβάλλει στο επαγγελματικό αδιέξοδο των μελών της ομάδας. Η χρήση του νομικού πλαισίου (αστικό δίκαιο κυρίως) ως κύριας μεθόδου θεραπευτικής παρέμβασης είναι η πλέον ενδεικνυόμενη για τους γονείς αυτής της κατηγορίας.

ΟΜΑΔΑ 1: (ψυχωσικοί - ψυχική νόσος)

Συνήθως τα άτομα αυτής της ομάδας εντοπίζονται έγκαιρα εξαιτίας των πολύ ιδιόμορφων συμπτωμάτων. Οι γυναίκες, συχνά, παρουσιάζουν μεταλόχεια ψύχωση. Η αντιμετώπιση είναι συνήθως ιατρική.

ΟΜΑΔΑ 2: ("σύνδρομο κακοποιημένου παιδιού")

Το παιδί είναι συνήθως μικρότερο των 8 μηνών, με καλή βασική φροντίδα, συχνά με χαμηλό βάρος γέννησης. Η μητέρα είναι συνήθως υπεύθυνη για την κακοποίηση, η οποία δεν σχετίζεται με παράγοντες όπως: α) η ηλικία, β) η κοινωνική τάξη, γ) ο αριθμός παιδιών. Συχνά πρόκειται για μητέρες που κρίνουν αρνητικά τον εαυτό τους και που μπορεί να τα βγάζουν πέρα με άλλες καταστάσεις στρες. Η κακοποίηση εντοπίζεται στο συγκεκριμένο βρέφος, πιθανόν γιατί συντρέχουν λόγοι όπως: α) αποτυχία στην ανάπτυξη συναισθηματικού δεσμού με το παιδί, β) η μητέρα βλέπει το βρέφος σαν "αχάριστο" και "δύσκολο να ικανοποιηθεί", π.χ. κλαίει πολύ, δεν κοιμάται, έχει δυσκολία στο φαγητό κ.λπ., γ) "λάθος" φύλο για τη μητέρα, δ) υπέρ-επένδυση στο βρέφος και στο μητρικό ρόλο, στ) λίγες δυνατότητες για κοινωνική υποστήριξη της μητέρας.

Η σωματική κακοποίηση είναι αποτέλεσμα απώλειας ελέγχου κάτω από συνθήκες συναισθηματικής έντασης.

ΟΜΑΔΑ 3: (κοινωνικό χάος)

Όλα τα παιδιά της οικογένειας, ανεξάρτητα από ηλικία, βρίσκονται σε κίνδυνο. Τα βρέφη χαρακτηρίζονται από καθυστέρηση στην ανάπτυξη, μεγαλώνουν με ελάχιστα ερεθίσματα, αντιδρούν θετικά όταν απομακρυνθούν από το σπίτι, π.χ. εισαχθούν στο νοσοκομείο.

Για την κακοποίηση ευθύνεται είτε ο ένας είτε ο άλλος γονέας. Το ζευγάρι δείχνει ανικανότητα να διατηρήσει μια σχέση, ενώ η μία κύηση διαδέχεται την άλλη χωρίς κανένα προγραμματισμό. Η κακοποίηση είναι αποτέλεσμα απώλειας ελέγχου ή σοβαρής παραμέλησης.

ΟΜΑΔΑ 4: (άτομα με παρεκκλίνουσα συμπεριφορά/ψυχοπαθητικές προσωπικότητες)

Το παιδί παρουσιάζει έντονες συναισθηματικές διαταραχές. Για την κακοποίηση μπορεί να ευθύνεται είτε ο ένας είτε ο άλλος γονέας, ενώ συχνά ενέχεται και ο πατριός του παιδιού ή ο σύντροφος της μητέρας.

ΟΜΑΔΑ 5: (με αυστηρές και άκαμπτες ηθικές απόψεις - υπερπειθαρχία)

Η ομάδα αυτή αφορά κυρίως μεγαλύτερα παιδιά. Οι γονείς ταυτίζουν την πειθαρχία με τη σωματική τιμωρία. "Μια ξυλιά παραπάνω" είναι συνηθισμένη, αλλά έτσι μπορεί να δημιουργηθεί ένας φαύλος κύκλος. Το παιδί μπορεί να ωθηθεί με αυτό τον τρόπο σε περαιτέρω αποτυχίες και έτσι να τιμωρείται ολοένα και περισσότερο. Στην ομάδα αυτή μπορεί να παρατηρηθεί αντιστροφή της επιθετικότητας με τη μορφή της λεκτικής επιθετικής συμπεριφοράς (βρίσιμο) των γονέων από τα παιδιά τους.

ΟΜΑΔΑ 6: (επαλληλία μεταξύ 2 και 3: πολύ νέοι για να τα βγάλουν πέρα)

Συνήθως πρόκειται για έφηβους γονείς με το πρώτο τους παιδί. Έχουν εμπειρίες συναισθηματικής στέρησης, υψηλές προσδοκίες από το παιδί τους και εξωπραγματικές απόψεις για το γονεϊκό ρόλο. Η κακοποίηση είναι συχνά αποτέλεσμα απότομου χειρισμού κατά τη διάρκεια πανικού ή απότομου ταρακουνήματος, σε παιδί κάτω των 8 μηνών, που επιφέρει, συχνά, σοβαρή εγκεφαλική βλάβη.

ΟΜΑΔΕΣ με επαλληλία

6: Πολύ νέοι για να τα βγάλουν πέρα

7: Αδυναμία να προστατεύσουν το παιδί - οι μητέρες αυτής της ομάδας συνάπτουν συνέχεια σχέσεις με τον ίδιο τύπο ανδρών.

8: Πολλαπλές αναπηρίες στους γονείς - η χαμηλή νοημοσύνη μόνο, είναι μάλλον σπάνια. Συχνά συνυπάρχουν άλλα προβλήματα όπως κωφότητα, γυναικολογικά προβλήματα κ.λπ.

9: Ψυχαναγκαστικοί: χαρακτηρίζει περισσότερο τις μητέρες ενώ οι πατέρες έχουν ρόλο αυστηρού κριτή. Ακαμψία χειρισμού του παιδιού. Τα παιδιά 2-3 χρονών θεωρούνται ιδιαίτερα απειλητικά γι' αυτούς τους γονείς.

ΠΡΟΓΝΩΣΗ

ΟΜΑΔΑ 1: Συνήθως καλή εφ' όσον υπάρξει έγκαιρη προσφορά ιατρικής αντιμετώπισης.

ΟΜΑΔΑ 2: Συνήθως αρκετά καλή εφ' όσον υπάρχει ικανός αριθμός κατάλληλων πηγών βοήθειας.

ΟΜΑΔΑ 3: Μπορούν να βοηθηθούν εφ' όσον η προσωπικότητά τους δεν είναι πολύ ανεπαρκής - χρειάζεται πολλαπλότητα πηγών βοήθειας.

ΟΜΑΔΑ 4: Πολύ δύσκολη πρόγνωση. Το παιδί πρέπει να απομακρυνθεί άμεσα από τους γονείς του.

ΟΜΑΔΑ 5: Συνήθως ανταποκρίνεται θετικά στη βοήθεια που του προσφέρεται.

ΟΜΑΔΑ 9: Είναι δυνατόν να βοηθηθούν από "τον κατάλληλο επαγγελματία".

Θ. ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΟΤΑΝ ΚΙΝΔΥΝΕΥΕΙ Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η άμεση διαγνωστική εκτίμηση παιδιού και οικογένειας μπορεί να οδηγήσει τον επαγγελματία ή την επιστημονική ομάδα -όπου υπάρχει- στη διαπίστωση, ότι πέρα από κάθε άλλη αντιμετώπιση, προέχει το απόλυτο συμφέρον του παιδιού. Η άμεση προστασία του παιδιού δεν εξαρτάται πάντα από τη σοβαρότητα των κακώσεων, εφ' όσον μια μέτρια κάκωση σήμερα μπορεί να επαναληφθεί αύριο, σε πολύ σοβαρότερη μορφή. Εύλογο είναι, ότι ένα παιδί με σοβαρά τραύματα πρέπει να εισαχθεί αμέσως στο νοσοκομείο, ακόμα και αν αυτά μπορούν να αντιμετωπισθούν στα εξωτερικά ιατρεία (π.χ. απλό κάταγμα άκρου). Εισαγωγή στο νοσοκομείο ενδείκνυται επίσης τόσο για ένα παιδί με ελαφρότερες κακώσεις, όσο και για περιπτώσεις που από τη συμπεριφορά των γονέων κρίνεται ότι υπάρχουν αμφιβολίες για την ασφάλειά του.

Οι επαγγελματίες που οδηγούν παιδί και γονείς στο νοσοκομείο - ιδιαίτερα ο γιατρός των εξωτερικών ιατρείων - χρειάζεται να εξηγήσουν στους γονείς με ψυχραιμία, σταθερότητα και ενδιαφέρον, ότι το παιδί πρέπει να εισαχθεί "για εξετάσεις", διαβεβαιώνοντάς τους συγχρόνως, ότι μπορούν να το επισκέπτονται όποτε θέλουν και να το φροντίζουν.

Η χρήση του νομικού πλαισίου πρέπει να αποτελεί μια ύστατη παιδοκεντρική λύση, εφ' όσον γνωρίζουμε ότι πιθανόν θα επηρεάσει αρνητικά την περαιτέρω συνεργασία με την οικογένεια.

Η συνεργασία μεταξύ φορέων υγείας, παιδικής προστασίας, δικαιοσύνης και δημόσιας τάξης, κρίνεται απαραίτητη για την αντιμετώπιση οικογενειών σε οξεία κρίση.

I. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η θεραπευτική προσέγγιση των οικογενειών με σωματικά κακοποιημένα ή παραμελημένα παιδιά αποτελεί ένα θεμελιώδες κεφάλαιο στην όλη αντιμετώπιση του φαινομένου. Με γνώμονα το γεγονός ότι οποιοσδήποτε χειρισμός απέναντι σε κάποιο πρόβλημα είναι και θεραπευτικός χειρισμός, η έννοια της θεραπευτικής προσέγγισης καθορίζει όλες μας τις ενέργειες από την αρχή ως το τέλος. Αρχίζει με το πρώτο τηλεφώνημα ή την πρώτη συνάντηση και ολοκληρώνεται -όταν χρειάζεται- με τη συστηματική θεραπευτική συνεργασία του ενός γονέα ή του ζευγαριού των γονέων, ή όλων των μελών της οικογένειας (όταν πρόκειται για οικογενειακή θεραπεία).

Η εμπλοκή των επαγγελματιών με τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα της οικογένειας, συχνά, υποβαθμίζει την προτεραιότητα του ίδιου του παιδιού για θεραπευτική αντιμετώπιση. Η αντιμετώπιση των σωματικών κακώσεων δεν επαρκεί αν δεν δοθεί η ευκαιρία στο παιδί να εκφράσει μέσα από μια θεραπευτική σχέση -ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά του- όλα εκείνα τα συναισθήματα και τις εμπειρίες του, τους φόβους και τις ανασφάλειές του, έτσι ώστε να μπορέσει με τη βοήθεια του ειδικού να διαπραγματευτεί το "τραύμα". Η ανάγκη για θεραπεία του κακοποιημένου παιδιού ισχύει, άσχετα με το αν παραμένει ή απομακρυνθεί από τη φυσική του οικογένεια.

Θα πρέπει να διευκρινιστεί, ότι ως "θεραπευτή" θεωρούμε κάθε επαγγελματία που είτε μόνος, είτε ως μέλος επιστημονικής ομάδας, αναλαμβάνει τη στήριξη της οικογένειας. Κάθε χειρισμός του που αφορά είτε πρακτικά θέματα, είτε πολύπλοκες διεργασίες σχέσεων, θεωρείται ως θεραπευτικός εφόσον είναι αποτέλεσμα γνώσεων και πραγματοποιείται με μέτρο το συμφέρον του παιδιού και της οικογένειας.

Οι σωστοί θεραπευτικοί χειρισμοί δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη μιας θετικής συνεργασίας μεταξύ των θεραπευτών και της οικογένειας, με τη δημιουργία ενός πλαισίου εμπιστοσύνης, ασφάλειας και στήριξης. Έτσι, όταν περάσει η περίοδος της κρίσης, τα μέλη της οικογένειας είναι ώριμα να δεχθούν τη συνεργασία μέσα από ένα συγκεκριμένο θεραπευτικό πλαίσιο.

Η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης με την οικογένεια συμβάλλει στην προστασία του παιδιού από περαιτέρω κακοποίηση και γενικότερα συνεισφέρει στη βελτίωση των οικογενειακών συνθηκών.

Τέλος, η θεραπεία (ατομική ή οικογενειακή) θα βοηθήσει στην ανάλυση της συμπεριφοράς, των συνθηκών διαβίωσης και των συναισθημάτων που οδήγησαν τους γονείς να κακοποιήσουν ή να ανεχθούν μια κακοποίηση και το παιδί να μιλήσει για τις τραυματικές του εμπειρίες και να αναπτύξει καινούριους διορθωτικούς μηχανισμούς.

Η επιτυχής πρόγνωση της θεραπείας εξαρτάται από την όσο το δυνατόν πληρέστερη αναγνώριση όλων των παραμέτρων που συνθέτουν το πρόβλημα. Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι:

1. Η φύση του βασικού προβλήματος (είδος κακοποίησης, σοβαρότητα, χρονιότητα κ.λπ.).
2. Η επιθυμία των γονέων να βοηθηθούν.
3. Η ικανότητα των επαγγελματιών να αντιμετωπίσουν σωστά την περίπτωση.
4. Η επάρκεια των πηγών βοήθειας.

Πρέπει να τονισθεί, ότι η άμεση προστασία του παιδιού κατά το στάδιο της οξείας οικογενειακής κρίσης ή η προγραμματισμένη τοποθέτησή του σε πλαίσιο κλειστής περίθαλψης -όταν χρειάζεται- δεν αποτελούν αυτοσκοπό, αλλά εντάσσονται στα πλαίσια της θεραπευτικής οικογενειακής προσέγγισης. Γενικά, η επιτυχία της θεραπευτικής παρέμβασης θα εξαρτηθεί σημαντικά από την ύπαρξη και την ποιότητα εναλλακτικών μορφών παιδικής προστασίας και υποστηρικτικών σχημάτων για την οικογένεια, στα πλαίσια της κοινότητας.

Η διασυνδεδετική θετική συνεργασία μεταξύ των υπηρεσιών της κοινότητας λειτουργεί ως πλέγμα προστασίας για την οικογένεια αλλά και για τους ίδιους τους επαγγελματίες. Ο μόνος επαγγελματίας είναι δυνατόν να είναι επικίνδυνος τόσο για την περίπτωση όσο και για τον εαυτό του, εφόσον η επαγγελματική μοναξιά και εξάντληση δημιουργούν συχνά αισθήματα "παραίτησης" αλλά και "παντοδυναμίας". Το κλίμα ασφάλειας, εμπιστοσύνης και ειλικρίνειας που καλλιεργείται στα πλαίσια της δυναμικής της διασυνδεδετικής συνεργασίας, αναπαράγεται στη δυναμική της σχέσης οικογένειας και υπηρεσιακού δικτύου και επηρεάζει θετικά τις ενδοοικογενειακές σχέσεις.

Η κλασική αντιμετώπιση των οικογενειών σε κρίση μέσω της μεθόδου της κοινωνικής εργασίας με άτομα, προέβλεπε έναν παθητικό πελάτη που ζητάει βοήθεια και έναν επαγγελματία που προσπαθεί να εντάξει το αίτημα του πελάτη στις παροχές του συστήματος. Με βάση την ακαμψία του συστήματος και την αδυναμία του να προσφέρει λύσεις προσαρμοσμένες στις ανάγκες κάθε παιδιού και οικογένειας, ο επαγγελματίας κοινωνικός λειτουργός έδινε "ότι είχε", δηλαδή είτε οικονομική βοήθεια -εφόσον η ανάγκη μπορούσε να ενταχθεί σε κάποιο πρόγραμμα- είτε εισαγωγή παιδιού σε ίδρυμα κλειστής προστασίας. Η σταδιακή μείωση του πληθυσμού των παιδιών στα ιδρύματα και η αδυναμία της πολιτείας να λάβει δραστικές αποφάσεις για την κατάργηση των περισσοτέρων και τη μετεξέλιξη ορισμένων από αυτά σε μικρά θεραπευτικά πλαίσια, προσφέρει τη δυνατότητα κενών θέσεων.

Αποτέλεσμα είναι να διαμορφώνεται έτσι το αίτημα της οικογένειας-πελάτη του συστήματος, ώστε εφόσον δεν υπάρχει τίποτα άλλο να της προσφερθεί, να αποδέχεται την προσφορά της θέσης στο ίδρυμα, με οτιδήποτε αυτό σημαίνει μακροπρόθεσμα για παιδί και οικογένεια.

Στην Ελλάδα, ο θεσμός της αναδοχής, αν και νομικά κατοχυρωμένος, αναπτύσσεται με κυμαινόμενη και ασαφή ποιότητα, κυρίως στο κέντρο, εφόσον δεν έχει προβλεφθεί η απαιτούμενη στελεχειακή επιστημονική υποδομή για την επιτυχή ανάπτυξη και αξιολόγησή του.

Η αποκέντρωση των υπηρεσιών και η ανάθεση της ευθύνης της ποιότητας ζωής των πολιτών στον α' και β' βαθμό αυτοδιοίκησης δίνει μια μοναδική ευκαιρία για συνεργασία των δομών υγείας, ψυχικής υγείας και πρόνοιας σε τοπικό επίπεδο, έτσι ώστε οι λύσεις που προσφέρονται σε κάθε οικογένεια να είναι τοπικές, ευέλικτες και εύκολα αξιολογήσιμες.

K. ΝΕΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ - ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΩΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

Η σύγχρονη αντιμετώπιση της σωματικής κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών βασίζεται σημαντικά στη συνεργασία με τους γονείς αλλά και με την ευρύτερη οικογένεια, στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αλλά και στην πορεία εξέλιξης. Οι παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτή τη στροφή είναι: α) τα ευρήματα προοπτικών μελετών στον ευρωπαϊκό χώρο σε πληθυσμούς κακοποιημένων και παραμελημένων παιδιών που μεγάλωσαν σε κλασικά ιδρύματα, σύμφωνα με τα οποία οι επιπτώσεις της ιδρυματικής ζωής ήταν ανεξίτηλες σε ένα σημαντικό αριθμό από αυτά, ενώ όλα σχεδόν τα παιδιά δεν απέκτησαν κοινωνικές δεξιότητες και εκπαιδευτικές προϋποθέσεις για επανένταξη στο κοινωνικό πλαίσιο, β) τα ευρήματα μελετών του θεσμού της αναδοχής, τα οποία διαψεύδουν την "ειδυλλιακή" ατμόσφαιρα στην ανάδοχη οικογένεια. Πλημμελή κριτήρια επιλογής αναδόχων, σοβαρή ψυχική κόπωση αναδόχων γονέων με δύσκολα παιδιά, σε συνδυασμό με επαγγελματική εξάντληση αυτών που πρέπει να τους στηρίζουν και με την ακαμψία του συστήματος, γ) η υπογραφή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού από τα κράτη μέλη, δ) ο νέος νόμος για την παιδική προστασία στη Μ. Βρετανία (1989) που ακολούθησε την υπόθεση σεξουαλικής παραβίασης παιδιών στο Cleveland.

Η συμμετοχή των γονέων στα διεπιστημονικά συμβούλια για κακοποιημένα παιδιά στη Μ. Βρετανία, έχει συμβάλει στη μείωση της επιθετικότητάς τους, σε ηπιότερες παρεμβάσεις και στην άμβλυνση του "εξουσιαστικού ρόλου" των επαγγελματιών. Τα διευρυμένα αυτά επιστημονικά συμβούλια περιλαμβάνουν και τα ίδια τα παιδιά, όταν κριθεί ότι είναι αρκετά ώριμα να συμμετέχουν στη διαδικασία των αποφάσεων γι' αυτά και για την οικογένειά τους. Στην Αυστραλία, δοκιμάζεται με επιτυχία θεραπευτικό σχήμα με άξονα την εκτεταμένη-διευρυμένη οικογένεια, τα μέλη της οποίας καλούνται για να συμμετάσχουν στο συμβούλιο, από όπου και αν βρίσκονται, και με δεδομένες τις τεράστιες αποστάσεις αυτής της ηπείρου. Φυσικά, το οικονομικό κόστος καλύπτεται από το κράτος ή την οργάνωση που αντιμετωπίζει την περίπτωση του παιδιού.

Τα προγράμματα της διαφύλαξης και της προαγωγής της οικογένειας αναπτύσσονται με ταχείς ρυθμούς στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο ανεπτυγμένο κόσμο. Στόχος τους είναι η παραμονή του κακοποιημένου παιδιού στην οικογένεια, μειώνοντας τον κίνδυνο και αυξάνοντας τη λειτουργικότητα της οικογένειας, με την προσφορά κατ' οίκον παρέμβασης με πολυμορφικό περιεχόμενο. Ανάδοχες οικογένειες ανακούφισης των φυσικών γονέων φιλοξενούν το παιδί ή τα παιδιά το Σαββατοκύριακο, τις αργίες ή όταν οι γονείς το χρειάζονται. Οικογενειακοί βοηθοί προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, ενώ εθελοντές, υπό την εποπτεία του τοπικού κοινωνικού κέντρου, προσφέρονται για κάλυψη αναγκών που δεν εντάσσονται στις οργανωμένες υπηρεσίες της κοινότητας. Ας σημειωθεί, ότι η κινητοποίηση της κοινότητας στα προγράμματα αυτά στοχεύει στην ανάλογη κινητοποίηση της οικογένειας να ενταχθεί στον υγιή κοινωνικό ιστό της κοινότητας, προωθώντας τους μηχανισμούς της αυτοφροντίδας.

Λ. ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΞΩ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΜΕΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Εφ'όσον η εμψύχωση και ενδυνάμωση της οικογένειας δεν είναι εφικτή, ή όταν η οικογένεια παλινδρομεί ή περνάει δύσκολες φάσεις λειτουργίας με αυξημένη επικινδυνότητα για το παιδί, η πλέον δόκιμη λύση σήμερα είναι η προστασία του παιδιού σε θεραπευτικό πλαίσιο, για όσο χρόνο χρειάζεται, πάντα με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού.

Παιδιά μικρότερα των 6 ετών φιλοξενούνται σε ανάδοχες οικογένειες. Για κάθε όμως παιδί και τη φυσική του οικογένεια σχεδιάζεται εξατομικευμένη αντιμετώπιση με τρίμηνες προβλέψεις που αξιολογούνται και βάσει αυτών λαμβάνονται αποφάσεις.

Στη σημερινή Ευρώπη παρατηρείται μια νέα στροφή προς τη θεραπευτική βραχύχρονη προστασία σε μικρές κοινοτικές δομές που λειτουργούν ως θεραπευτικές κοινότητες. Ο χρόνος αυτός της παρέμβασης λειτουργεί καταλυτικά για την έκβαση της πορείας του παιδιού. Πολλά παιδιά γίνονται ικανά να ενταχθούν σε μακρόχρονη αναδοχή, ή να υιοθετηθούν, κυρίως τα μικρότερης ηλικίας. Αλλα, μετά το στάδιο αυτό, εντάσσονται σε πλαίσια ημι-αυτόνομης διαβίωσης μέσα στην κοινότητα. Ένας πολύ μικρός αριθμός παιδιών αυτής της κατηγορίας επιστρέφει στη φυσική οικογένεια.

Συμπερασματικά, κάθε χώρα πρέπει να αναπτύξει το δικό της πλαίσιο με γνώμονα τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και την οικονομική και κοινωνική δομή της. Βασική προϋπόθεση είναι η επένδυση στην πρόληψη και στην πρόοδο του κράτους, κύριος άξονας της οποίας είναι τα πιο ευάλωτα μέλη της, τα παιδιά και οι νέοι.

Το ίδιο ισχύει και για κάθε περιφέρεια, νομό και δήμο στην Ελλάδα, οι οποίοι καλούνται είτε να παραλάβουν "κουρασμένες" από το χρόνο και την τυποποίηση δομές και να τις μετεξελιξουν, ή να αναπτύξουν καινούργια σχήματα για την οικογένεια σε ψυχοκοινωνική κρίση. Πρόκειται για μια πρόκληση κοινωνικής πολιτικής για την οποία πρέπει να συστρατευθούν οι πολιτικές, επιστημονικές και επαγγελματικές δυνάμεις, που σε συνδυασμό με κινήματα πολιτών, θα επιλέξουν το καταλληλότερο σχήμα για την τοπική κοινωνία και τις ανάγκες της.

Μ. Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΠΡΟΒΛΕΨΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗΣ ΕΝΟΣ ΣΩΜΑΤΙΚΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Μελέτη του ΙΥΠ (Αγάθωνος, 1995) συνέκρινε μια ομάδα σωματικά κακοποιημένων και παραμελημένων παιδιών που απομακρύνθηκαν από την οικογένεια κατά τη διάρκεια της παρέμβασης και τοποθετήθηκαν σε επιλεγμένα μικρά ιδρυματικά πλαίσια, συγγενικές ανάδοχες και συγγενείς, με άλλη ομάδα σωματικά κακοποιημένων και παραμελημένων παιδιών που έμειναν στο σπίτι κατά την παρέμβαση.

Η μεταξύ των δύο ομάδων σύγκριση έδειξε ότι 11 χαρακτηριστικά είναι δυνατόν να προβλέψουν τις πιθανότητες να απομακρυνθεί ένα κακοποιημένο παιδί από την οικογένειά του με την παρέμβαση κρατικών φορέων, ή μετά από αίτημα της οικογένειας. Αυτά είναι τα παρακάτω, κατά σειρά σημαντικότητας:

- Απουσία ενός τουλάχιστον γονέα πριν την παραπομπή.
- "Άλλα προβλήματα" στην οικογένεια (αναφέρονται αόριστα από τους γονείς).
- Απρογραμμάτιστη κύηση.

- Γονείς με προβλήματα ψυχικής υγείας.
- Δυσμενέ γωνότá ζωής για τους γονείς, τον τελευταίο χρόνο.
- Κοινωνική απομόνωση.
- Πυρηνική οικογένεια.
- Μητέρα με αντίξοες εμπειρίες ζωής.
- Κακές σχέσεις μεταξύ των συζύγων.
- Μητέρα < 21 ετών κατά τη γέννηση του συγκεκριμένου παιδιού.
- Γονείς θεωρούν ότι το παιδί είναι "προβληματικό".

Όπως φαίνεται παραπάνω, οι αιτιολογικοί παράγοντες που οδηγούν ένα παιδί σε ίδρυμα συνδέονται αποκλειστικά με τους ίδιους τους γονείς και όχι με το παιδί. Στην ίδια έρευνα διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά που έφυγαν από την οικογένεια κατά την παρέμβαση ανέπτυξαν περισσότερα προβλήματα και διαταραχές στη συμπεριφορά από εκείνα που παρέμειναν στη φυσική οικογένεια. Παρ' όλο που συζητείται αν τα παιδιά που τοποθετήθηκαν μακριά από την οικογένεια ήταν ήδη διαταραγμένα και με περισσότερα προβλήματα, ισχύει η διαπίστωση ότι η εισαγωγή ενός παιδιού σε ίδρυμα αποτελεί μια μορφή θυματοποίησης εφ' όσον το πλαίσιο δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες του και δεν του προσφέρει διορθωτικές εμπειρίες. Το ίδιο διαπιστώθηκε στην έρευνα αυτή και ως προς τα άλλα σχήματα παιδικής προστασίας όπως η αναδοχή και η συγγενική αναδοχή που χρησιμοποιήθηκαν.

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η έγκαιρη εντόπιση των γονέων και οικογενειών με τα παραπάνω χαρακτηριστικά και η προσφορά σε αυτούς κατάλληλης για τα προβλήματά τους βοήθειας, είναι δυνατόν να αναστείλει την απομάκρυνση ενός σημαντικού αριθμού παιδιών από την οικογένεια. Υπεύθυνες για το προληπτικό αυτό έργο είναι οι ενδυναμωμένες υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και παιδικής προστασίας, σε συνεργασία με το υπάρχον δίκτυο φορέων στην κοινότητα.

N. Η ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Κάθε μορφή πρόληψης χρειάζεται να εκτιμά τις ιδιαιτερότητες κάθε φαινομένου με γνώμονα πάντα τις ανάγκες του πληθυσμού στον οποίο απευθύνεται.

Στόχος πρέπει να είναι η ταυτόχρονη προσέγγιση και των τριών μορφών πρόληψης: της πρωτογενούς, της δευτερογενούς και της τριτογενούς. Η πρωτογενής πρόληψη στοχεύει στη γενική βελτίωση της ποιότητας ζωής όλου του πληθυσμού. Οι καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, κατοικίας, εκπαίδευσης, υγειονομικής περίθαλψης, πρόνοιας, εργασίας, όπως και οι υγιέστερες οικογενειακές σχέσεις αποτελούν στόχο της πρωτογενούς πρόληψης. Η συνεχής ευαισθητοποίηση του πληθυσμού οφείλει να στοχεύει στην αλλαγή των κοινωνικών αξιών, δομών και θεσμών που προωθούν διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα και άλλες κοινωνικές ανισότητες.

Η δευτερογενής πρόληψη στοχεύει στην έγκαιρη εντόπιση πληθυσμού νέων ατόμων, πριν ή μετά το γάμο, νέων γονέων ή οικογενειών- που χαρακτηρίζονται ως ευάλωτες για την ανάπτυξη συμπεριφορών "υψηλού κινδύνου" όσον αφορά τις οικογενειακές σχέσεις και το γονεϊκό ρόλο. Η έγκαιρη στήριξη των ομάδων αυτών μπορεί να προλάβει σημαντικά τις περισσότερες μορφές της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών. Τέλος, η τριτογενής πρόληψη έχει στόχο τη θεραπευτική αντιμετώπιση παιδιών που ήδη κακοποιούνται ή/και παραμελούνται και των οικογενειών τους και τη διακοπή του κύκλου της βίας. Όλα τα μέτρα για την προστασία του παιδιού, η νομική παρέμβαση με σκοπό την κατοχύρωση της ασφάλειάς του και η στήριξη της οικογένειας ως σύνολο, αποτελούν στόχο της τριτογενούς πρόληψης.

Ο τρόπος προσέγγισης του πληθυσμού για την πρόληψη της σωματικής κακοποίησης ή/και παραμέλησης των παιδιών διαφέρει σημαντικά από εκείνον που στοχεύει στην πρόληψη της σεξουαλικής παραβίασης. Η σωματική κακοποίηση και παραμέληση συνδέονται με λιγότερη κοινωνική ενοχή, εφ'όσον συχνά εκλαμβάνονται ως ακραίες μορφές πειθαρχίας παιδιών από τους γονείς τους, ή ως προεκτάσεις της γενικότερης κοινωνικής "βίας" στην οικογένεια. Επιπλέον, και οι δύο μορφές της σωματικής κακοποίησης -ενεργητική, παθητική- είναι συνήθως ορατές εφόσον αναφέρονται σε κακώσεις και σε καθυστέρηση της ανάπτυξης.

Αντίθετα, η σεξουαλική παραβίαση των παιδιών συνδέεται με υψηλή κοινωνική ενοχή, άρα και με αντιστάσεις, εφ'όσον παραβιάζεται ο αιμομικτικός φραγμός, εντοπίζεται πολύ δυσκολότερα, απαιτεί εξειδικευμένους χειρισμούς, ενώ χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη πολυπλοκότητα και παθολογία στις διαπροσωπικές σχέσεις και την οικογενειακή λειτουργία.

Το υψηλό κόστος, ο παρατεταμένος χρόνος και συχνά τα ανεπιτυχή αποτελέσματα της τριτογενούς πρόληψης και οι οργανωτικά δύσκολες προϋποθέσεις της δευτερογενούς, έχουν δώσει ώθηση στην πρωτογενή πρόληψη. Αυτή επικεντρώνεται σε δύο κύριους στόχους, το κοινωνικό σύνολο, δηλαδή το ευρύ κοινό, τους θεσμούς και τις δομές και τα ίδια τα παιδιά.

Η προσέγγιση του κοινωνικού συνόλου πραγματοποιείται μέσω μεθόδων πληροφόρησης και αγωγής υγείας με τη χρησιμοποίηση των μέσων μαζικής επικοινωνίας, της εκπαίδευσης και επιμόρφωσης του κοινού. Οι δυνατότητες προσέγγισης του παιδικού πληθυσμού είναι ευρύτερες εφ'όσον τα παιδιά εισπράττουν πληροφόρηση από τους γονείς τους, το σχολείο, τους συνομηλίκους και από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ο κύριος χώρος εφαρμογής πρωτογενούς πρόληψης με παιδιά είναι το σχολείο. Η διαρκώς αυξανόμενη προσέγγιση της προαγωγής της υγείας δίνει τις δυνατότητες στα ίδια τα παιδιά να κινητοποιηθούν για να αντλήσουν πηγές πληροφόρησης και να αυτενεργήσουν, με την εμπύχωση επιμορφωμένων εκπαιδευτικών.

Τα θεματικά πεδία των δικαιωμάτων του παιδιού και της παραβίασής τους και η αυτοπροστασία έχουν κεντρικό ρόλο, ενώ άλλα πεδία όπως η πρόληψη των ναρκωτικών, των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων, του αλκοόλ κ.ά. μπορεί να αξιοποιηθούν για την πρωτογενή πρόληψη της θυματοποίησης των παιδιών.

Η προσέγγιση της προαγωγής της υγείας στο σχολείο για την πρόληψη της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών όλων των μορφών, αναδεικνύει τον κεντρικό ρόλο του εκπαιδευτικού. Διαχρονικά, αυξάνονται οι παραπομπές περιπτώσεων παιδιών-θυμάτων, από εκπαιδευτικούς, που ερμηνεύουν γνωστές συμπεριφορές παιδιών κάτω από το πρίσμα της παραβίασης των δικαιωμάτων και της θυματοποίησής τους.

VI. Η ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ - ΜΙΑ ΝΕΑ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΛΗΨΗΣ

Η θεραπευτική προσέγγιση οικογενειών "σε κρίση" αποτελεί πηγή έντονου άγχους και ανασφάλειας για τους επαγγελματίες. Η επαφή με τα προσωπικά συναισθήματα στη θέα ενός βρέφους με κάταγμα κρανίου ή εγκαύματα ή ενός σεξουαλικά παραβιασμένου παιδιού, κάνει τους επαγγελματίες πολλές φορές να αισθάνονται ανήμποροι, ανασφαλείς, αλλά και παντοδύναμοι. Δύο διαμετρικά αντίθετες αντιδράσεις που παρατηρούνται είναι, από τη μία πλευρά η αποφυγή ή η αγνόηση της πραγματικότητας με την εκλογίκευση ενός "ατυχήματος", ή ενός παιδιού "που έχει φαντασιώσεις", και από την άλλη, η απόλυτη ταύτιση με το θύμα και ο κατακλυσμός από αισθήματα θυμού για το γονέα-υπαίτιο.

Ο όρος "επαγγελματική εξάντληση" περιγράφει έναν επαγγελματία που, ακινητοποιημένος από τις δικές του ακάλυπτες ανάγκες, δεν μπορεί πια να προσφέρει υποστήριξη και φροντίδα για την οικογένεια σε κρίση.

Οι διοικήσεις οργανισμών, οι προϊστάμενοι τμημάτων και οι ίδιοι οι επαγγελματίες, πρέπει με πολλή σοβαρότητα να προλάβουν το φαινόμενο αυτό με μια σειρά από μέτρα όπως: προσφορά ενός υποστηρικτικού εργασιακού περιβάλλοντος, λιγότερες περιπτώσεις, ενίσχυση πρωτοβουλιών, ξεκάθαρη επικοινωνία, προσφορά εποπτείας και συνεχιζόμενης εκπαίδευσης.

Τίποτα από τα παραπάνω όμως δεν μπορεί να επιτύχει, αν οι ίδιοι οι επαγγελματίες δεν αναπτύξουν ένα συνεχή διάλογο μεταξύ τους, με στόχο τη διαμόρφωση ενός κοινού λόγου που να αφορά την αλληλοενημέρωση, την αλληλοϋποστήριξη και τη συνοδοιπορεία στο δύσκολο, αλλά και επιστημονικά ενδιαφέροντα χώρο της ενδοοικογενειακής βίας.

VII. Η ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ

Η κακοποίηση και η παραμέληση των παιδιών που βρίσκονται στο χώρο της παιδικής προστασίας κάτω από την ευθύνη του κράτους και των εκπροσώπων του, έχει αναδειχθεί ως μια από τις πιο σοβαρές μορφές. Η ενεργητική της έννοια περιλαμβάνει τη σωματική τιμωρία, τη σωματική βία και τη σεξουαλική παραβίαση που ασκείται σε παιδιά που ζουν σε κλειστά πλαίσια όπως ιδρύματα, αλλά και σε ανοιχτές δομές όπως παιδικοί σταθμοί, σχολεία κ.λπ. Η παθητική της μορφή, που είναι και η συχνότερη, εκφράζεται με την παραμέληση των αναγκών του παιδιού για ομαλή σωματική και ψυχοκοινωνική εξέλιξη (Πίνακας 3).

Πίνακας 3. Είδη κακοποίησης και παραμέλησης παιδιών από το σύστημα και τους θεσμούς.

A. Οι ανάγκες των παιδιών δεν λαμβάνονται υπόψη.

- "Αθέατα" παιδιά.
- Δευτερογενής θυματοποίηση.

B. Ανεπάρκεια και ακαταλληλότητα υπηρεσιών.

- Ανύπαρκτες.
- Ανεπαρκείς.
- Ακατάλληλες.
- Απρόσιτες
  - λόγω προϋποθέσεων εισαγωγής στο σύστημα
  - γεωγραφικά
  - γλωσσικά
  - πολιτισμικά
  - από έλλειψη πληροφόρησης

Γ. Ανεπαρκής οργάνωση και συντονισμός υπηρεσιών

- "από τον έναν στον άλλο"
- "δεν είναι δική μας ευθύνη"
- "είναι αποκλειστικά δική μας ευθύνη"
- ασυνέχεια
- άμυνα

Δ. Ιδρυματική κακοποίηση

- σωματική τιμωρία
- παραμέληση, στην αναδοχή, σε ιδρύματα κλειστής περιθάλψης ή σε άλλες κλειστές και ανοιχτές δομές που προστατεύουν, απασχολούν ή εκπαιδεύουν παιδιά.
- σωματική, σεξουαλική και συναισθηματική κακοποίηση

Η αντιμετώπιση και η πρόληψη αυτής της μορφής κακομεταχείρισης των παιδιών, που βρίσκονται κάτω από την προστασία του κράτους και των εκπροσώπων του, αποτελεί το ουσιαστικό περιεχόμενο της κοινωνικής πολιτικής για τα παιδιά "σε κίνδυνο", και την απόδειξη της εφαρμογής της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού από την Πολιτεία. Βασική προϋπόθεση του πλαισίου αυτού είναι η "φροντίδα" των επαγγελματιών έτσι ώστε εκείνοι με τη σειρά τους, να μπορούν να φροντίσουν τα παιδιά. Πρόγραμμα τριετούς παρέμβασης σε κρατικό ίδρυμα αρρένων που υλοποίησε επιστημονική ομάδα του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού είχε ως υποκείμενο το ίδιο το προσωπικό όλων των βαθμίδων (Βασιλιάς και συν. 1996, Σταυριανάκη 1996). Το μοντέλο παρέμβασης βασίστηκε σε:

- ανά 15μερο ομαδικές συγκεντρώσεις του προσωπικού του ιδρύματος με τους ψυχολόγους της ομάδας, με ψυχοδυναμική προσέγγιση
  - ανά 15μερο συμβουλευτική ομάδα με το παιδαγωγικό προσωπικό
  - αξιολόγηση των λόγων εισαγωγής και παραμονής όλων των παιδιών στο ίδρυμα με στόχο τον προγραμματισμό της αποκατάστασης
- Τα αποτελέσματα της παρέμβασης ήταν τα εξής:
- μείωση του αριθμού των φιλοξενουμένων παιδιών στο ίδρυμα
  - ανάπτυξη και εφαρμογή κριτηρίων ένταξης και αποχώρησης των παιδιών
  - αλλαγή στάσης του προσωπικού προς τα παιδιά (μείωση της αυταρχικότητας και της βίαιης συμπεριφοράς)
  - ανάπτυξη δραστηριοτήτων συμμετοχής των παιδιών στο ίδρυμα

ε. πρόσληψη έκτακτου προσωπικού
στ. "άνοιγμα" του ιδρύματος προς την κοινότητα
Η κλειστή ιδρυματική περίθαλψη στην Ελλάδα έχει πολλά να ωφεληθεί από παρεμβάσεις αυτού του τύπου οι οποίες στοχεύουν στην αποϊδρυματοποίηση και μετεξέλιξη κλασσικών δομών παιδικής προστασίας.

VIII. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ

A. Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

Το φαινόμενο της σεξουαλικής παραβίασης των παιδιών ως μια από τις κύριες μορφές ενδοοικογενειακής βίας, ήλθε στο προσκήνιο στη διάρκεια των τελευταίων είκοσι ετών. Σταδιακά, το άθροισμα "αυστηρά οικογενειακών υποθέσεων" καλυμμένων με το "πέπλο σιωπής" έλαβε τις διαστάσεις ενός σοβαρού διαταξικού και διαπολιτισμικού κοινωνικού προβλήματος.

Ως βασικοί μοχλοί στην πορεία αναγνώρισης του φαινομένου της σεξουαλικής παραβίασης των παιδιών αναφέρονται από το γνωστό κοινωνιολόγο D. Finkelhor, το γυναικείο κίνημα και το κίνημα παιδικής προστασίας. Επισημαίνεται, ότι τα κινήματα αυτά, με διαφορετικούς στόχους και ιδεολογίες, αναπτύχθηκαν σε μια εποχή όπου η παντοδυναμία και η εξιδανικευμένη εικόνα του θεσμού της οικογένειας άρχισε να αμφισβητείται και να προβάλλεται η ανάγκη στήριξης του θεσμού. Για το σκοπό αυτό ιδιαίτερα καθοριστική θεωρείται η ενδυνάμωση της θέσης και του ρόλου των μελών της οικογένειας, κυρίως των γυναικών και των παιδιών, καθώς και η ουσιαστική συμμετοχή του πατέρα στη φροντίδα και ανατροφή των παιδιών.

Σήμερα, η προώθηση και η εφαρμογή των αρχών των Δικαιωμάτων του Παιδιού, στα πλαίσια διεθνών συμβάσεων και εθνικών νομοθεσιών, επιδιώκει την υλοποίηση της προστασίας των παιδιών από κάθε μορφή σεξουαλικής παραβίασης μέσω και έξω από την οικογένεια.

Η κοινωνιολογική ερμηνευτική προσέγγιση του φαινομένου εστιάζεται στις διαχρονικές αλλαγές του θεσμού της οικογένειας σε συνδυασμό με αλλαγές που χαρακτηρίζουν τη σεξουαλικότητα και τη σεξουαλική συμπεριφορά στη σύγχρονη κοινωνία.

Κοινωνικά πρότυπα βίας, εξουσιασμού, ανδρικής κυριαρχίας, συνοδευόμενα από φαινόμενα κοινωνικής απομόνωσης, σύγχυσης και ακύρωσης ρόλων και προσδοκιών στη σεξουαλική συμπεριφορά, διαπλέκονται και δημιουργούν συνθήκες σεξουαλικής θυματοποίησης και εκμετάλλευσης των παιδιών, ενώ είναι δυνατόν να διευκολύνουν την εκδήλωσή της. Στις περιπτώσεις αυτές, είναι χαρακτηριστικό ότι ο σεβασμός στο δικαίωμα και την αξία της ιδιωτικής ζωής μεταβάλλεται σε μηχανισμό συγκάλυψης και προστασίας των δραστών.

B. ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ

Η εκτίμηση της συχνότητας ενός τόσο άδηλου φαινομένου είναι δύσκολη, ακόμα και στις χώρες με υποχρεωτικά συστήματα αναφοράς. Πρόσθετη δυσκολία ενέχει ο ορισμός του προβλήματος εφ'όσον το εύρος του περιλαμβάνει ένα σύνολο πράξεων με ή χωρίς επαφή, διαφόρου σοβαρότητας και ποινικής ευθύνης, με θύματα όλων των ηλικιών και με δράστες μέσα ή έξω από την οικογένεια. Έρευνες επιπολεασμού σε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες σε δείγματα ενηλίκων που θυματοποιήθηκαν σεξουαλικά ως παιδιά ή έφηβοι, καταγράφουν ενδεικτικές συχνότητες μεικτής σεξουαλικής παραβίασης για κορίτσια θύματα, από 7% στη Φινλανδία, Ιρλανδία, Γαλλία ως 36% στην Αυστρία και 33% στην Ολλανδία. Στα αγόρια θύματα, η διακύμανση αναφέρεται από 3% στη Σουηδία σε 15% στην Ισπανία και 19% στην Αυστρία. Η ενδοοικογενειακή παραβίαση καλύπτει το 1/2 ως 1/4 της μεικτής παραβίασης.

Στην Ελλάδα, μελέτη του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού (Agathonos και Fereti, 1992) σε φοιτητές 18-20 ετών, ανέδειξε ποσοστό σεξουαλικής παραβίασης πριν την ηλικία των 18 ετών, 17% στα κορίτσια και 7% στα αγόρια. Αυτό αφορά όλες τις μορφές, με ή χωρίς επαφή, από εμπειρία έκθεσης σε επιδειξία έως αιμομιξία. Η συχνότητα διανέμεται ισομερώς σε 1 στις 3 περιπτώσεις θυματοποίησης μέσα στην οικογένεια, 1 στις 3 εκτός οικογένειας αλλά από οικείο στο παιδί άτομο και 1 στις 3 περιπτώσεις θυματοποίησης από άγνωστο άτομο. Το ποσοστό συχνότητας στον ανδρικό πληθυσμό μόνο, επιβεβαιώθηκε και από άλλη έρευνα σε πληθυσμό Ελλήνων αστυνομικών (Μαραγκός και συν. 1996), σύμφωνα με την οποία 8% των ανδρών αναφέρονται σε εμπειρία σεξουαλικής παραβίασης πριν τα 18 έτη.

Γ. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΥΨΗΛΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

Ο κοινωνιολόγος D. Finkelhor, κύριος μελετητής του φαινομένου της σεξουαλικής παιδικής παραβίασης στις ΗΠΑ, αναφέρεται στους δύο κυριότερους παράγοντες υψηλού κινδύνου για σεξουαλική θυματοποίηση των παιδιών (Finkelhor, 1994).

- A. Τη δυστυχημένη οικογενειακή ζωή με χαρακτηριστικά:
  1. Εμπειρίες ενδοοικογενειακής και εξω-οικογενειακής σεξουαλικής παραβίασης.
  2. Πτωχή εποπτεία και φροντίδα.
  3. Εκμετάλλευση των αναγκών για σιτορρή και προσοχή του παιδιού από τους δράστες, με κατάλληλες τεχνικές προσέγγισης.
- B. Τη ζωή για μεγάλο διάστημα με έναν μόνο γονέα, συνήθως τη μητέρα. Το χαρακτηριστικό αυτό είναι ιδιαίτερα επιβαρυντικό για τα κορίτσια.
- Γ. Την ανεπαρκή σεξουαλική ενημέρωση και διαπαιδαγώγηση, στην περίπτωση μόνο των κοριτσιών θυμάτων.

Ανάλογα ήταν τα ευρήματα της ελληνικής φοιτητικής μελέτης. Η ομάδα των νέων που ανέφεραν εμπειρίες μίας τουλάχιστον μορφής σεξουαλικής παραβίασης πριν τα 18 έτη χαρακτηριζόταν από:

- Προβλήματα σχέσεων μεταξύ των γονέων.
- Έκθεση στη γονεϊκή σεξουαλικότητα
- Οικογενειακή βία.
- Γονεϊκή τιμωρητικότητα, για ενασχόληση του παιδιού με θέματα σεξουαλικού περιεχομένου (λεξιλόγιο, ερωτήσεις, συμπεριφορές).
- Ενωρίτερη αρχή σεξουαλικής δραστηριότητας.

Οι διάφορες μορφές θυματοποίησης των παιδιών παρουσιάζουν αλληλοδιαπλοκή. Θύματα σωματικής κακοποίησης ή/και παραμέλησης είναι δυνατόν να μετεξελιχθούν σε θύματα σεξουαλικής παραβίασης. Προοπτική μελέτη του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού (Αγάθωνος, 1995) επανεκτίμησε 89 σωματικά κακοποιημένα και παραμελημένα παιδιά 2-12 έτη μετά την αρχική διάγνωση της κακοποίησης. Σε μέση ηλικία 11 έτη και διασπορά από 5-24 έτη, 7% των παιδιών είχαν υποστεί ήδη σεξουαλική παραβίαση μέσα στην οικογένεια, 4,5% έξω από την οικογένεια, ενώ 3,5% είχαν ήδη εμπλακεί στην πορνεία.

Δ. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΥΠΑΙΤΙΩΝ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ

Ο όρος "υπαίτιος" αναφέρεται στον υπεύθυνο της σεξουαλικής παραβίασης του παιδιού. Αποφεύγεται ο όρος "δράστης" ο οποίος συνδέεται με εγκληματολογική έννοια.

Οι περισσότερες κοινωνιολογικές και κλινικές μελέτες δεν αναφέρονται σε χαρακτηριστικό προφίλ υπαίτιου σεξουαλικής παραβίασης. Τα χαρακτηριστικά που καταγράφονται πιο συχνά είναι τα εξής (Πίνακας 4):

Οι περισσότερες πληροφορίες για τους υπαίτιους προέρχονται από άτομα που είχαν ήδη καταδικαστεί, στα οποία υπάρχει ευκολότερη ερευνητική πρόσβαση. Τα ευρήματα πρόσφατης μελέτης στις ΗΠΑ (Craissati και McClurg, 1996) αναφέρονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά καταδικασμένων δραστών για σεξουαλική παραβίαση παιδιών (Πίνακας 5):

Άλλα χαρακτηριστικά των υπαίτιων σεξουαλικής παραβίασης παιδιών ήταν:

- 30% είχαν ο καθένας από 10-450 θύματα.
- 70% είχαν ο καθένας από 1-10 θύματα.
- 66% ήταν άτομα γνωστά στο παιδί.

- 48% αναζήτησαν τα θύματά τους μέσω της φύλαξης παιδιών.
- 15% χρησιμοποιούσαν παιδική πορνογραφία ως προϋπόθεση για τις πράξεις τους.

Άλλη μελέτη 91 υπαίτιων σεξουαλικών εγκλημάτων στη Μ. Βρετανία (Elliot, Browne και Kilcoyne, 1995) αναφέρεται σε καταδικασμένους δράστες που συμμετείχαν σε θεραπευτικά προγράμματα. Όλοι είχαν ήδη καταδικαστεί από 9 μήνες ως ισόβια και παρακολουθούσαν τα προγράμματα αυτά μέσα και έξω από τη φυλακή. Η μελέτη είναι ιδιαίτερα σημαντική γιατί οι ίδιοι οι δράστες, περιέγραψαν τους τρόπους που αναζήτησαν για να πείσουν τελικά τα θύματά τους. Το υλικό αυτό μας δίνει πολύτιμα στοιχεία για την πρόληψη.

Στρατηγικές που χρησιμοποίησαν οι υπαίτιοι αυτοί ήταν:

1. Παιχνίδια και σπορ με παιδιά.
2. Διδασκαλία μουσικού οργάνου.
3. Περίπατο/βόλτα.
4. Διήγηση ιστοριών (μαγικά, κυνήγι θησαυρού κ.λπ.).
5. Προσφορά στοργής, κατανόησης παιδιού.

Σύμφωνα με μαρτυρίες των δραστήων αυτών:

- 84% είπαν ότι οι στρατηγικές αυτές χρησιμοποιούνταν σταθερά από τη στιγμή που αποδεικνύονταν επιτυχημένες.
- 14% είπαν ότι επηρεάστηκαν από πορνογραφικές ταινίες (video, TV) και έντυπο υλικό.
- 2 στους 3 είχαν μία τουλάχιστον εμπειρία σεξουαλικής θυματοποίησης σε μέση ηλικία 12.5 χρονών.
- 1 στους 3 ήταν κάτω από 16 ετών όταν ένοιωσαν σεξουαλική έλξη από παιδιά. Όλοι άρχισαν να παραβιάζουν σεξουαλικά, μικρά κυρίως παιδιά, πριν τα 18 τους χρόνια, 1-3 χρόνια μετά την πρώτη έλξη που ένοιωσαν για παιδιά.

Οι δράστες περιγράφουν τα παιδιά θύματα ως:

- Με οικογενειακά προβλήματα.
- Μοναχικά και ενδοστρεφή.
- Με χαμηλή αυτο-εκτίμηση και εμπιστοσύνη στον εαυτό τους.
- Με δυσκολία να επιλέγουν σχέσεις εμπιστοσύνης.

Οι κοινωνιολογικές αυτές μελέτες αφορούν υπαίτιους σεξουαλικής παραβίασης μέσα και έξω από την οικογένεια, με υψηλότερη αντιπροσώπευση την εξω-οικογενειακή, η οποία καλύπτει εκείνους που έχουν συλληφθεί και καταδικαστεί.

E. ΤΙ ΜΑΣ ΔΙΔΑΣΚΟΥΝ ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Τα αποτελέσματα της κοινωνιολογικής μελέτης του φαινομένου μας προσφέρουν πολύτιμη εμπειρία για την πρόληψη (δες επίσης κεφ. ΠΡΟΛΗΨΗ). Σύμφωνα με αυτά:

- Η σεξουαλική παραβίαση των παιδιών αποτελεί διαδεδομένο φαινόμενο. Άρα και το πραγματικό μέγεθος της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών είναι πολύ μεγαλύτερο. Στόχος θα πρέπει να είναι η αποκάλυψη του άδηλου προβλήματος.
- Η αναζήτηση των υπαίτιων σεξουαλικής παραβίασης και εκμετάλλευσης θα πρέπει να γίνει μέσα από διάφορες προσεγγίσεις. Εφ'όσον υπάρχει σημαντική επαλληλία μεταξύ των υπαίτιων διαφόρων τύπων παραβίασης, αυτός ο πληθυσμός λειτουργεί ως δεξαμενή αναζήτησης.
- Υπαίτιοι και θύματα παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά που ενισχύουν την κυκλική μορφή του φαινομένου. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι:
  - Η ζωή σε μία δυσλειτουργική οικογένεια που δεν μπορούσε να καλύψει τις συναισθηματικές τους ανάγκες, θυματοποιώντας τους ως παιδιά με διάφορους τρόπους.
  - Η χαμηλή εικόνα εαυτού και η έλλειψη εμπιστοσύνης.
- Οι τρόποι που χρησιμοποιούν για να προσεγγίσουν τα παιδιά θύματα αναπληρώνουν το γονεϊκό και οικογενειακό έλλειμμα.

- Εφόσον 2 στους 3 υπαίτιους έχουν υπάρξει θύματα ως παιδιά και 1 στους 3 άρχισαν να επιδίδονται σε σεξουαλική παραβίαση παιδιών πριν τα 18 τους χρόνια, θα πρέπει να αναζητήσουμε τους μελλοντικούς υπαίτιους ανάμεσα στα πρώην θύματα και να προσφέρουμε θεραπεία στα θύματα για να ανακόψουμε την εξέλιξή τους σε υπαίτιους σεξουαλικής παραβίασης παιδιών.

ΣΤ. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΜΠΕΙΡΙΟΚΡΑΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Ο κοινωνιολόγος και μελετητής του φαινομένου D. Finkelhor (1984) αναφέρεται σε 4 βασικές προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να ισχύουν για να πραγματοποιηθεί η σεξουαλική παραβίαση ενός παιδιού (Σχήμα 2).

Σύμφωνα με το σχήμα, η πρώτη βασική προϋπόθεση (I) είναι η ύπαρξη των παραγόντων 1, 2, 3. Οι προϋποθέσεις II, III, IV αποτελούν και αναλύουν τις διάφορες λειτουργικές φάσεις του παράγοντα "Αναστολή" (4). Πρώτον, η παρουσία ενός ενήλικα ο οποίος έχει κίνητρο για να παραβιάσει σεξουαλικά ένα παιδί. Το παιδί μπορεί να είναι φυσικό παιδί του υπαίτιου, ή να έχει σχέση συγγένειας με αυτό. Παιδιά θύματα εκτός οικογένειας μπορεί να έχουν σχέση οικειότητας και εμπιστοσύνης με τον υπαίτιο ή να του είναι τελείως άγνωστα. Σε όλες όμως αυτές τις προϋποθέσεις, είτε υπάρχει μια δεδομένη συναισθηματική σχέση μεταξύ ενήλικα και παιδιού λόγω της συγγένειας ή της οικειότητας, είτε καλλιεργείται από τον υπαίτιο ενήλικα στην περίπτωση του άγνωστου σε αυτόν παιδιού.

Η συναισθηματική επαλληλία μεταξύ υπαίτιου και θύματος (παράγοντας 2) βασίζεται στα προδιαθεσικά χαρακτηριστικά του ενήλικα και στο γονεϊκό έλλειμα φροντίδας και συνοδά χαρακτηριστικά του θύματος. Τα δυο αυτά χαρακτηριστικά της πρώτης προϋπόθεσης, κίνητρο υπαίτιου και συναισθηματική επαλληλία με το παιδί, οδηγούν στη σεξουαλική διέγερση του ενήλικα (παράγοντας 3).

Στο σημείο αυτό υπάρχει η πιθανότητα αναστολής της σεξουαλικής παραβίασης αν ο ίδιος ο ενήλικας αναστείλει το κίνητρό του και αποσυρθεί (προϋπόθεση II). Σε περίπτωση που δεν διαθέτει εσωτερικούς αναστολείς για συγκεκριμένη ενέργεια και προχωρήσει, είναι δυνατόν -κατά τον Finkelhor- να μεσολαβήσουν εξωτερικοί αναστολείς που μπορούν να αναστείλουν την ενέργειά του αυτή (προϋπόθεση III). Τέτοιοι μπορεί να είναι η αφύπνιση άλλου μέλους της οικογένειας ή ένα χτύπημα στην πόρτα αν πρόκειται για ενδοοικογενειακή σεξουαλική παραβίαση. Εξωτερικοί αναστολείς σε περιπτώσεις παραβίασης έξω από την οικογένεια μπορεί να είναι η αντίληψη της πρόθεσης από τρίτο άτομο ή άλλο εξωγενές γεγονός. Εφόσον δεν υπάρχουν εξωτερικοί αναστολείς, η μόνη προϋπόθεση που παραμένει για την αναστολή της σεξουαλικής παραβίασης είναι η αντίσταση του ίδιου του παιδιού (προϋπόθεση IV). Ένα ενημερωμένο για τα δικαιώματά του παιδί ή ένα παιδί που έχει εκτεθεί σε πρόγραμμα αγωγής για την πρόληψη της κακοποίησης, έχει πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να αμυνθεί χρησιμοποιώντας τους τρόπους που έχει διδαχθεί.

Εφόσον το παιδί δεν έχει προϋποθέσεις αντίστασης, τότε σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, ολοκληρώνεται η σεξουαλική παραβίαση. Σε κάθε προϋπόθεση (I, II, III, IV) για σεξουαλική παραβίαση, ένας αριθμός παραγόντων είναι δυνατόν να συνεισφέρουν στην υπερνίκηση των αναστολών και να οδηγήσουν στη θυματοποίηση του παιδιού. Οι παράγοντες αυτοί συνδέονται με χαρακτηριστικά σε επίπεδο ατόμου και σε επίπεδο κοινωνικό/πολιτιστικό (βλέπε παράρτημα 2).

Στη θεωρητική αυτή αιτιολογική προσέγγιση μπορούν να στηριχθούν όλα τα στάδια πρόληψης. Η πρωτογενής πρόληψη από πλευράς ενηλίκων προβλέπει τη μείωση όλων των κοινωνικών γενεσιουργών αιτιών της ενδοοικογενειακής βίας και τη στήριξη των οικογενειών που την έχουν εκδηλώσει, έτσι ώστε να μην υιοθετηθεί ως χαρακτηριστικό από τα παιδιά τους. Η έγκαιρη φροντίδα και θεραπεία των υπαίτιων σεξουαλικής παραβίασης, εφηβικής και νεανικής ηλικίας, μπορεί να αναστείλει την εξέλιξή τους σε ενήλικες δράστες. Η ενημέρωση της κοινής γνώμης και η λήψη μέτρων από την κοινότητα για ασφαλείς χώρους για τα παιδιά μπορούν να λειτουργήσουν ως εξωτερικοί αναστολείς. Τέλος, η έκθεση των παιδιών από πολύ μικρή ηλικία σε προγράμματα προαγωγής της υγείας στον άξονα δικαιώματα του παιδιού στα πλαίσια του νηπιαγωγείου και του δημοτικού σχολείου, θα τα βοηθήσει να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση και να αναπτύξουν αυτενέργεια, έτσι ώστε να μπορούν να επιλέγουν και να αμύνονται.

Z. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΚΛΙΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Σύμφωνα με τον ορισμό της σεξουαλικής παραβίασης (δες σελ. 15), παιδιά και έφηβοι-θύματα εμπλέκονται σε πράξεις με σεξουαλικό περιεχόμενο στις οποίες δεν είναι σε θέση να προσδώσουν νόημα. Οι πράξεις αυτές υποκινούνται από έναν ενήλικα, που στην περίπτωση της παραβίασης μέσα στην οικογένεια, μπορεί να ασκεί το γονεϊκό ρόλο ή να έχει συγγένεια και πιθανή σχέση φροντίδας με το παιδί.

Χαρακτηριστικά του φαινομένου είναι:

- Η παραβίαση των κοινωνικών και οικογενειακών κανόνων και του φραγμού της αιμομιξίας.
- Η κατάχρηση της σχέσης εμπιστοσύνης και/ή εξάρτησης ανάμεσα στο παιδί και τον ενήλικα μέσω διαφόρων ήπιων χειρισμών ή/και βίας.
- Οι σεξουαλικές αυτές πράξεις εμπεριέχουν διάφορες μορφές πρακτικής, από έκθεση σε επίδειξη γεννητικών οργάνων, ηδονοβλεψία και έκθεση σε πορνογραφικό υλικό -άρα παραβίαση χωρίς επαφή- ως θωπεία, ασέλγεια, αυνανισμό και πλήρη σεξουαλική επαφή με διείσδυση στοματική, κολπική, πρωκτική.
- Η σημαντική διαφορά ηλικίας ανάμεσα στους δυο εμπλεκόμενους, αν πρόκειται για ανήλικο υπεύθυνο.
- Η προμελετημένη ή μη σεξουαλική δραστηριότητα, η οποία συμβαίνει μία ή περισσότερες φορές ή διαρκεί επί χρόνια.
- Η αδυναμία του παιδιού να κατανοήσει το περιεχόμενο της πράξης ή να αποφασίσει αν θέλει να συμμετάσχει σε αυτή (όπως π.χ. συμβαίνει για τις σεξουαλικές αναζητήσεις μεταξύ συνομηλίκων).
- Η έκθεση του παιδιού σε σεξουαλική διέγερση ακατάλληλη για την ηλικία του, για το στάδιο ψυχοσεξουαλικής του ανάπτυξης και το ρόλο του στην οικογένεια.
- Ο νόμος του μυστικού και της σιωπής που περιβάλλει το φαινόμενο.
- Οι επιπτώσεις των σεξουαλικών αυτών δραστηριοτήτων στην ψυχική υγεία των παιδιών και στην οικογενειακή λειτουργία.

Ένα βασικό χαρακτηριστικό της σεξουαλικής παραβίασης των παιδιών μέσα στην οικογένεια και της αιμομιξίας είναι, ότι συχνά σε οικογένειες χρόνια διαταραγμένες παρατηρείται μια μεταβίβαση διαγενεαλογική.

Αυτές είναι αφ'ενός χαοτικές οικογένειες με επανειλημμένες ρήξεις των συναισθηματικών τους δεσμών, όπου οι ρόλοι μέσα σ' αυτές είναι συγκεχυμένοι και όπου δεν υπάρχουν όρια ή λειτουργούν ασαφώς. Αφ'ετέρου, οικογένειες άκαμπτες, πολύ κλειστές, με σχέσεις παθολογικά άρρηκτες μεταξύ των μελών, όπου οι ανάγκες, τα συναισθηματικά αιτήματα που προβάλλονται από το παιδί -ανάλογα με το στάδιο της ψυχοσεξουαλικής του ανάπτυξης- και η επιθυμία αυτονόμησής του δεν αναγνωρίζονται και δεν είναι αντικείμενα σεβασμού.

Συχνά, ανάμεσα στους ενήλικες υπεύθυνους της σεξουαλικής παραβίασης αναφέρονται πρώην θύματα ίδιας μορφής εμπειριών, που δεν έχουν ενσωματώσει μια εικόνα επαρκούς γονεϊκής λειτουργίας και έχουν μειωμένο έλεγχο πάνω στις ενορμήσεις.

Σε μικρότερο βαθμό, απαντώνται ενήλικες με πιο σαφείς διαταραχές στην ψυχική υγεία, γεγονός που τους κάνει να έχουν μια διαστρεβλωμένη αντίληψη της πραγματικότητας.

Η ενδοοικογενειακή σεξουαλική παραβίαση και η αιμομιξία είναι γεγονότα με σοβαρές τραυματικές συνέπειες για την ψυχική υπόσταση και υγεία του παιδιού, γιατί:

α) εγκαθιστούν μια σύγχυση επικοινωνίας ανάμεσα στο παιδί και τον ενήλικα, ανάμεσα στο αίτημα τρυφερότητας που προβάλλει το παιδί και τη σεξουαλική απάντηση που ανταποδίδει ο ενήλικας. Η σεξουαλική αυτή απάντηση παροτρύνει σε σύγχυση ανάμεσα στην αγάπη, τη φροντίδα, τη διαπαιδαγώγηση, τη μύηση και τη σεξουαλικότητα.

β) οι ερωτοποιημένες φαντασιώσεις του παιδιού για τον ενήλικα, που αναλογούν στα διάφορα στάδια ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης και είναι απόλυτα φυσιολογικές και αναγκαίες για την υγιή μετάβαση από το οιδιπόδειο σύμπλεγμα προς την ενηλικίωση, εισβάλλουν στην πραγματικότητα και γίνονται μέρος της πραγματικότητας.

Η πλειονότητα των θυμάτων σεξουαλικής παραβίασης είναι κορίτσια τα οποία παραβιάζονται από ενήλικες άνδρες. Η σταδιακή αποκάλυψη του φαινομένου αναδεικνύει έναν αυξανόμενο αριθμό αγοριών, κυρίως, που παραβιάζονται από άνδρες και σε μικρότερο βαθμό αγοριών και κοριτσιών θυμάτων που παραβιάζονται σεξουαλικά από γυναίκες.

Οι περισσότεροι υπεύθυνοι σεξουαλικής παραβίασης είναι πρόσωπα που το παιδί γνωρίζει και εμπιστεύεται: πατέρας, αδελφός, άλλοι συγγενείς, οικογενειακοί φίλοι. Αυτή ακριβώς η σχέση εμπιστοσύνης, σε συνδυασμό με την ανηλικιότητα, την υποδεέστερη δηλαδή θέση του παιδιού, διευκολύνουν την απόκρυψη της παραβίασης. Τα άτομα αυτά είτε με την πειθώ, είτε με απειλές, αναγκάζουν το παιδί "να κρατήσει το μυστικό". Στην ενδοοικογενειακή σεξουαλική παραβίαση σπάνια χρησιμοποιείται φυσική βία.

Η. ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Τα περισσότερα παιδιά θύματα ενδοοικογενειακής σεξουαλικής παραβίασης δεν παρουσιάζουν παιδιατρικά κλινικά ευρήματα εφόσον συνήθως δεν χρησιμοποιείται βία. Επίσης, γιατί η αποκάλυψη πραγματοποιείται πολύ αργότερα από το χρόνο της παραβίασης και επέρχεται επούλωση των περισσότερων κακώσεων, όταν υπάρχουν.

Τα ιατρικά ευρήματα μπορεί να είναι γενικά ή να αφορούν την περινεϊκή χώρα (Τσίτουρα, 1990).

A. Γενικά ιατρικά ευρήματα

1. Αιματώματα, αμυχές, δαγκωνιές ή άλλα τραύματα στο στήθος, γλουτούς, υπογάστριο, μηρούς.
2. Δυσκολία στο βάδισμα ή στο κάθισμα.
3. Σχισμένα, λερωμένα ή ματωμένα εσώρουχα ή ρούχα που έχουν φορεθεί βιαστικά, ανάποδα.
4. Σπέρμα στο δέρμα ή στα ρούχα.
5. Εγκυμοσύνη σε έφηβη, ειδικά όταν αποκρύπτεται η ταυτότητα του πατέρα.
6. Υποτροπιάζουσες ουρολοιμώξεις.

B. Ευρήματα στην περινεϊκή χώρα

1. Αιματώματα, αμυχές ή άλλα τραύματα, συχνά πολύ μικρά για να είναι ενδεικτικά τραύματος από ατύχημα (ο αυνανισμός από το ίδιο το παιδί δεν προκαλεί αιμάτωμα).
2. Κνησμός, πόνος, έκκριμα ή ανεξήγητη αιμορραγία.
3. Ξένα σώματα στην ουρήθρα, κύστη, κόλπο, πρωκτό.
4. Ανώμαλη διαστολή της ουρήθρας, του πρωκτού ή του ανοίγματος του κόλπου.
5. Πόνος κατά την ούρηση.
6. Συμπτώματα αφροδισίου νοσήματος (γονόρροια, έρπης γεννητικών οργάνων, χλαμύδια, τριχομονάδες, κονδυλώματα γεννητικών οργάνων, φθειρές).

Γ. Ψυχοσωματικά συμπτώματα

1. Ενούρηση.
2. Εγκόπριση.
3. Υποτροπιάζων πονοκέφαλος και πόνος στην κοιλιά.
4. Διαταραχές ύπνου.
5. Διαταραχές όρεξης (βουλιμία, ανορεξία).

Δ. Ψυχολογικά συμπτώματα και διαταραχές της συμπεριφοράς

1. Απομόνωση.
2. Υπέρμετρη ενασχόληση με σεξουαλικά θέματα.

3. Ανάρμοστη σεξουαλική συμπεριφορά (π.χ. υπερβολικός αυνανισμός).
  4. Διαταραχές συμπεριφοράς, επιθετικότητα.
  5. Καταθλιπτικά στοιχεία, άγχος, αναστολή.
  6. Σύγχυση συναισθημάτων, αμφιθυμία.
  7. Διαταραχές στη μάθηση και στη συγκέντρωση, απότομη πτώση της σχολικής επίδοσης, φόβος και αποφυγή σχολικής εξέτασης.
  8. Έντονη άρνηση για συμμετοχή σε σωματική άσκηση ή για αλλαγή ρούχων στη γυμναστική, στο ελεύθερο παιχνίδι, στην κολύμβηση.
  9. Παιδί μικρής ηλικίας που υπαινίσσεται σεξουαλική δραστηριότητα με λέξεις, παιχνίδια ή ζωγραφιές.
  10. Παραμέληση υγιεινής του σώματος που αλλάζει ως αποτέλεσμα της απώλειας εκτίμησης εαυτού, της αυτο-υποτίμησης.
- Σε μεγαλύτερης ηλικίας παιδιά και εφήβους παρατηρούνται:
1. Αισθήματα ενοχής.
  2. Διαταραχές ταυτότητας.
  3. Φυγές.
  4. Απόπειρες αυτοκτονίας ή αυτοτραυματισμού.
  5. Χρήση αλκοόλ και τοξικών ουσιών.
  6. Παραβατικότητα.

Θ. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΦΑΣΗ

Ο πρώτος επαγγελματίας στον οποίο το παιδί ή ο έφηβος αποκαλύπτει τη σεξουαλική παραβίασή του μπορεί να εκπροσωπεί οποιοδήποτε κλάδο. Προϋπόθεση είναι να αισθάνεται το παιδί την εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο αυτό, που θα διευκολύνει το κλίμα μέσα στο οποίο το παιδί θα καταθέσει το μυστικό του. Μπορεί να είναι δάσκαλος, κοινωνικός λειτουργός, ψυχολόγος, παιδίατρος, παιδοψυχίατρος, αστυνομικός, επισκέπτης υγείας, νοσηλεύτης κ.ά. Συνήθως έχει προηγηθεί υπαινιγμός για σεξουαλική παραβίαση σε συγγενικό ή οικείο άτομο με τη φροντίδα του οποίου το παιδί φθάνει στον ειδικό.

Το παιδί που υπάρχει υποψία να είναι θύμα σεξουαλικής παραβίασης από άτομο εκτός οικογένειας, μπορεί να αισθάνεται καλύτερα αν εξετασθεί με την παρουσία των γονέων του. Αντίθετα, παιδί για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες για ενδοοικογενειακή σεξουαλική παραβίαση θα πρέπει να εξεταστεί μόνο του και κάθε γονέας ξεχωριστά. Το παιδί δεν θα πρέπει να παρίσταται όταν οι γονείς ή άλλοι ενήλικες περιγράφουν τα γεγονότα.

Η εκτίμηση θα πρέπει να γίνει σε ένα άνετο και ευχάριστο περιβάλλον που να εξασφαλίζει το απόρρητο. Ο χώρος θα πρέπει να προσφέρει εξοπλισμό που διευκολύνει ένα μικρό παιδί να εκφραστεί πιο εύκολα, δηλαδή, ανατομικές ή απλές κούκλες, υλικό για ζωγραφική, πηλό, εικόνες.

Κατά τη συνέντευξη, θα πρέπει να καταγραφούν ο τρόπος και οι λέξεις που χρησιμοποιεί το παιδί για να περιγράψει τα γεννητικά του όργανα, το στήθος όπως και τις λειτουργίες τους. Επειδή πρέπει να προστατευθεί το παιδί από δευτερογενή κακοποίηση, θα πρέπει να εξασφαλισθεί ότι το παιδί θα μιλήσει μόνο σε έναν επαγγελματία εξειδικευμένο σε συνεντεύξεις με παιδιά. Η βιντεοσκόπηση της συνέντευξης κρίνεται ως σημαντική εφόσον εξασφαλίζει στο παιδί τη δυνατότητα για αποκάλυψη, ενώ ακολούθως η επιστημονική ομάδα που θα αναλάβει την περίπτωση θα μελετήσει την ταινία και θα γνωματεύσει βάσει αυτής, ως προς το α' σκέλος της αποκάλυψης της τραυματικής εμπειρίας. Σε περίπτωση που το παιδί είναι πολύ φοβισμένο, η εξέταση και η λήψη ιστορικού πρέπει να αναβληθούν και να εξηγηθεί στο παιδί γιατί.

Η εισαγωγή του παιδιού στο νοσοκομείο ενδείκνυται όταν: α) υπάρχουν σοβαρές σωματικές βλάβες, β) διαφαίνεται σοβαρό συναισθηματικό τραύμα, γ) υπάρχει κίνδυνος για περαιτέρω κακοποίηση του παιδιού, οποιασδήποτε μορφής.

Η νοσηλεία μπορεί να λειτουργήσει ως ασπίδα προστασίας, ως μεταβατικός και θεραπευτικός χώρος ο οποίος θα συμβάλλει στο πέρασμα από την κρίση της αποκάλυψης στην ανακούφιση της αντιμετώπισης.

Όπως και στη σωματική κακοποίηση και παραμέληση, η στάση των επαγγελματιών θα καθορίσει το κλίμα και το περιεχόμενο της αποκάλυψης. Στην περίπτωση της σεξουαλικής παραβίασης, τα συναισθήματα που κατακλύζουν τους επαγγελματίες είναι πιο έντονα και οι αντιστάσεις και αμηχανία μεγαλύτερες. Γι' αυτό, μόνο ο καλά ενημερωμένος και έμπειρος επαγγελματίας θα πρέπει να αναλαμβάνει την ευθύνη της διαχείρισης της αποκάλυψης.

Όσον αφορά τους γονείς, οι επαγγελματίες δεν έχουν το δικαίωμα να αποκρύψουν από αυτούς, ακόμα και όταν υποψιάζονται ενδοοικογενειακή ευθύνη για το γεγονός, αυτό που πραγματικά βλέπουν και πιστεύουν. Σημαντικό είναι να τους βοηθήσουν να κατανοήσουν ότι ένα παιδί σπανίως μπορεί να κατασκευάσει ένα ψέμα για τη δική του θυματοποίηση. Οφείλουν να συζητήσουν με τους γονείς με σταθερότητα για το γεγονός, αλλά με τρόπο ευαίσθητο και μη επικριτικό, αναγνωρίζοντας τα δικά τους συναισθήματα εκείνη τη στιγμή.

Εφ' όσον οι επαγγελματίες κρίνουν ότι χρειάζεται να νοσηλευθεί το παιδί για έναν τουλάχιστον από τους λόγους που αναφέρθηκαν, ζητείται από τους γονείς να συναινέσουν. Εφ' όσον δεν συμφωνούν, τότε θα εξηγηθούν οι προβλέψεις του νόμου για "υποχρεωτική νοσηλεία" με εισαγγελική παρέμβαση. Η παρέμβαση αυτή δεν αίρει τη διάθεσή των επαγγελματιών για συνεργασία με την οικογένεια και αυτό πρέπει να διευκρινισθεί στους γονείς.

Ανάλογες εξηγήσεις πρέπει να δοθούν στο παιδί σχετικά με όλα τα στάδια της διαγνωστικής διαδικασίας. Η γνώση αυτή βοηθάει το παιδί να αισθανθεί σιγουριά, εφ' όσον θα ξέρει τι το περιμένει.

I. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Η θεραπευτική παρέμβαση σε περιπτώσεις σεξουαλικής παραβίασης από άτομο έξω από την οικογένεια είναι λιγότερο πολύπλοκη από εκείνη που πραγματοποιείται μέσα στην οικογένεια. Η διαφορά του "έξω" από το "μέσα" συνίσταται στη λιγότερη ενοχοποιητική οικογενειακή λειτουργία, στη μειωμένη διάρκεια, στην προστασία του παιδιού από τους γονείς, στην έλλειψη επιπτώσεων στο παιδί από την έλλειψη θεραπευτικής παρέμβασης στον υπεύθυνο ενήλικα.

Έτσι, η αποδοχή του γεγονότος από τους γονείς και τους αρμόδιους φορείς και η σύλληψη του υπαίτιου, εφ' όσον επιτυγχάνεται, λειτουργούν θεραπευτικά για το παιδί. Παρ' όλο που ο κίνδυνος έχει παρέλθει, τα παραπάνω δεν αρκούν, εφ' όσον το τραύμα του παιδιού και της οικογένειας παραμένει και πρέπει να εκφρασθεί. Κλασικές μέθοδοι όπως η οικογενειακή θεραπεία, η θεραπεία συμπεριφοράς, η παιγνιοθεραπεία και ψυχοθεραπεία του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του καθώς και η συμβουλευτική υποστήριξη των γονέων, έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές. Σε άλλες χώρες με υψηλότερο ποσοστό αποκάλυψης και τομεοποιημένες και οργανωμένες υπηρεσίες ψυχικής υγείας, χρησιμοποιείται με επιτυχία η ομαδική θεραπεία παιδιών-θυμάτων σε μικρές ηλικιακά καθορισμένες ομάδες, αλλά και ενηλίκων υπαίτιων.

Στην περίπτωση της σεξουαλικής παραβίασης μέσα στην οικογένεια, το να γίνει πιστευτή η αποκάλυψη του παιδιού από την άμεση οικογένεια, είναι βασική προϋπόθεση για την έκβαση αλλά και για τη μορφή της θεραπείας που θα ακολουθηθεί. Η ψυχοπαθολογία του υπαίτιου ενήλικα, συνήθως πατέρα, της μητέρας και η διαταραχή της οικογενειακής λειτουργίας διαμορφώνουν το πλαίσιο της έκβασης. Η επιστημονική κατάρτιση και εμπειρία των εμπλεκόμενων επαγγελματιών, η διεπιστημονικότητα της ομάδας, η αλληλοϋποστήριξη και η εποπτεία λειτουργούν καθοριστικά.

Η προστασία του παιδιού-θύματος σε πλαίσιο παιδικής προστασίας, όταν χρειάζεται, αποτελεί μέρος από τη θεραπεία, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Βασική προϋπόθεση είναι το πρώτο πλαίσιο να έχει τη μορφή του "ξενώνα-κρίσης", έτσι ώστε το παιδί να αισθανθεί άμεση ασφάλεια ενώ όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένων και των επαγγελματιών, να γνωρίζουν ότι πρόκειται για μεταβατικό στάδιο. Η παραμονή στον ξενώνα δίνει τη δυνατότητα για αντιμετώπιση της οικογενειακής κρίσης που συνδέεται με την αποκάλυψη, προσφέρει προστασία στο παιδί και τη δυνατότητα για ουσιαστικό χρόνο διαγνωστικής διερεύνησης. Ο θεραπευτικός προσανατολισμός του "ξενώνα-κρίσης" είναι άλλη βασική προϋπόθεση για επιτυχή έκβαση. Η διεπιστημονική στελέχωση και η επίσημη και καθιερωμένη συνεργασία με εξειδικευμένες υπηρεσίες ψυχικής υγείας, παιδιατρικής, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας στην κοινότητα, αποτελούν ουσιαστικές προϋποθέσεις στο στάδιο αυτό.

Η εκτίμηση του παιδιού και της οικογένειας, αλλά κυρίως η αποδοχή της ευθύνης για τη σεξουαλική παραβίαση από τον πατέρα ή άλλο συγγενικό πρόσωπο, θα επηρεάσουν την έκβαση της περίπτωσης μετά το στάδιο του "ξενώνα-κρίσης". Εφ' όσον το γεγονός έχει αποκαλυφθεί στις αστυνομικές και δικαστικές αρχές, θα πρέπει να εξασφαλιστεί συνεργασία με το φορέα που έχει αναλάβει την περίπτωση έτσι ώστε οι ενέργειες να συντονιστούν. Το ποινικό σκέλος πρέπει να αποτελεί μέρος του θεραπευτικού περιεχομένου για το θύμα, τον υπεύθυνο, και για ολόκληρη την οικογένεια. Το αστικό σκέλος, με τη μορφή ασφαλιστικών μέτρων για την προσωρινή αφαίρεση της γονεϊκής μέριμνας, εφ' όσον αυτή ανατεθεί σε φορέα παιδικής προστασίας, θα πρέπει να εξασφαλίζει απόλυτα το συμφέρον του παιδιού, όχι μόνο για προστασία αλλά και για ανάπτυξη και εξέλιξη, να εμπεριέχει περιοδικές πλήρεις αξιολογήσεις ανά τρίμηνο, στις οποίες το ίδιο το παιδί θα έχει ουσιαστικό ρόλο.

Παρατηρείται με ανησυχητική συχνότητα, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, ότι η εμπλοκή του υπηρεσιακού συστήματος και των θεσμών σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής κυρίως σεξουαλικής παραβίασης, καταλήγουν συχνά σε δευτερογενή θυματοποίηση ενός ήδη θύματος. Το σύστημα, με πράξεις ενέργειας και παράλειψης, δεν διαθέτει την ευλυγισία, την κατανόηση, την αποδοχή των διαφορών και το σεβασμό της ιδιαιτερότητας, αξίες που χαρακτηρίζουν το σωστό γονεϊκό ρόλο. Γι' αυτό, όλα τα εμπλεκόμενα μέρη του συστήματος πρέπει, σε κάθε ενέργειά τους, να εξασφαλίζουν το σεβασμό στα δικαιώματα του παιδιού. Ο θεσμός της επιστημονικής εποπτείας, με τη μορφή του εξωτερικού εξειδικευμένου στο θέμα δόττη, συμβάλλει ουσιαστικά στο σκοπό αυτό.

Διάφορες θεραπευτικές δυνατότητες με την πιο κλασική έννοια είναι:

- Ψυχοθεραπεία ψυχαναλυτικής κατεύθυνσης.
- Θεραπεία μέσω της τέχνης, βασισμένη στην έκφραση των συναισθημάτων μέσω τεχνικών όπως ο χορός, η μουσική, η ζωγραφική, το θέατρο και άλλες μορφές έκφρασης.
- Θεραπεία ομάδας για παιδιά και εφήβους, με διάφορους προσανατολισμούς.
- Οικογενειακή θεραπεία με διάφορα σχήματα, η οποία όμως προϋποθέτει:
  - την αναγνώριση της πράξης από τον ενήλικα υπεύθυνο, συνήθως πατέρα.
  - την αναγνώριση από τον άλλο γονέα της ευθύνης του για τη μη προστασία του παιδιού είτε από άγνοια, είτε από παθητική εμπλοκή, άρα συνενοχή.
  - την αναγνώριση της παθολογικής δυσλειτουργίας από τα μέλη της οικογένειας.

K. ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Αν και δεν υπάρχει στο Ποινικό Δίκαιο ο όρος "σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκου", υπάρχουν όμως πολλές διατάξεις που συγκεκριμενοποιούν τα καθέκαστα αδικήματα που προσβάλλουν την αγνότητα του παιδιού (δες ορισμό σελ. 15).

Η αντικειμενική υπόσταση των αδικημάτων αυτών, που είναι αρκετά σύμφωνα με το Ποινικό μας Δίκαιο, συγκροτείται με διάφορες πράξεις που ξεκινούν από την απλή επίδειξη γεννητικών μορίων και φθάνουν μέχρι την αιμομιξία και το βιασμό. Τα αδικήματα που συγκροτούν τις μορφές της σεξουαλικής παραβίασης διακρίνονται από πλευράς δράστου ανάλογα με τη σχέση που έχει ο δράστης με το θύμα. Όταν δηλαδή ο υπαίτιος του αδικήματος είναι γονέας, δάσκαλος ή διαπιστευμένος με τη φύλαξη του παιδιού κ.λπ. τιμωρείται αυστηρά. Σημειώνουμε ότι ειδικά στο αδίκημα της "αποπλάνησης παιδιών" (που είναι στην πράξη και το συνηθέστερο) το όριο ηλικίας έχει μειωθεί κατά το ν. 1272/83 και μάλιστα κλιμακωτά, δηλαδή όσο μικρότερης ηλικίας είναι το θύμα τόσο αυστηρότερη η ποινή. (Αν είναι δηλαδή το θύμα κάτω των 10 ετών προβλέπεται κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών, αν είναι μεταξύ 10 έως 13 ετών κάθειρξη 5-10 ετών και αν είναι 13 έως 15 ετών φυλάκιση μέχρι 5 ετών).

Τα κυριότερα αδικήματα που απαρτίζουν τη "σεξουαλική κακοποίηση" ανηλίκων είναι τα εξής:

α) Βιασμός (άρθρο 336 Ποιν. Κώδικα). β) Προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας (άρθ. 337 Π.Κ.). γ) Αποπλάνηση παιδιών (339 Π.Κ.). Περιλαμβάνει ασελγείς πράξεις με άτομα κάτω των 15 ετών ή παραπλάνηση του παιδιού με αποτέλεσμα να ενεργήσει ή να υποστεί ασελγείς πράξεις. δ) Κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια (342 Π.Κ.). Προβλέπει ειδική σχέση θύτη-θύματος, δηλαδή την ιδιότητα του φυσικού γονέα, "νομικού γονέα" ή επιτρόπου του παιδιού. ε) Αιμομιξία (345 Π.Κ.). στ) Μαστροπεία (349 Π.Κ.).

Η ποινική δίωξη στα αδικήματα του βιασμού, της αιμομιξίας και της μαστροπείας είναι αυτεπάγγελη. Στα αδικήματα της προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας, αποπλάνησης παιδιών και κατάχρησης ανηλίκων σε ασέλγεια η ποινική δίωξη προχωρεί μόνον αν προηγηθεί μήνυση από τον παθόντα ή το νόμιμο εκπρόσωπό του. Τούτο σημαίνει επίσης ότι στα τελευταία αυτά αδικήματα (προσβολής γενετήσιας αξιοπρέπειας, αποπλάνησης παιδιών και κατάχρησης ανηλίκων σε ασέλγεια) μπορεί να παύσει η ποινική δίωξη αν ανακληθεί η μήνυση.

Ειδικά στην περίπτωση του άρθρου 336 (βιασμός παιδιών), αν και η δίωξη προχωρεί αυτεπάγγελα, μπορεί ο Εισαγγελέας να επιτύχει την παύση της ποινικής δίωξης εφ' όσον: α) το επιθυμεί ο παθών ή ο νόμιμος εκπρόσωπός του, β) κριθεί από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών ότι η διεξαγωγή της δίκης θα έχει σαν συνέπεια το σοβαρό ψυχικό τραυματισμό του θύματος (άρθρο 344 Π.Κ.).

Η εφαρμογή του άρθρου 336 και στις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής σεξουαλικής παραβίασης θα επιτρέψει την εφαρμογή της θεραπευτικής παρέμβασης χωρίς αυτεπάγγελη δίωξη. Η εφαρμογή του άρθρου θα γίνει ύστερα από αίτηση του μη-δράστη γονέα ή άλλου νόμιμου εκπροσώπου του παιδιού.

Λ. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΚΛΙΝΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΥΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Το περιεχόμενο του κεφαλαίου για τη σεξουαλική παραβίαση των παιδιών μέσα στην οικογένεια, όπως και εκείνου της σωματικής κακοποίησης και παραμέλησης, καταγράφει τα επιστημονικά στοιχεία και την κλινική εμπειρία από την ενασχόληση του ΙΥΠ με το πρόβλημα της σεξουαλικής παραβίασης μέσα στην οικογένεια, επί μια δεκαετία (1988-1998). Κρίνουμε όμως σκόπιμο να καταγράψουμε ορισμένα στοιχεία από τις δυο κύριες κλινικές μελέτες, που θα βοηθήσουν τους συναδέλφους στην κατανόηση και καλύτερη αντιμετώπιση των περιπτώσεων που θα συναντήσουν.

Μια από τις κλινικές μελέτες του ΙΥΠ (Αλεξανδρίδης, Αγάθωνος και συν. 1995) αφορά την εκτίμηση της οικογένειας στο στάδιο της αποκάλυψης της σεξουαλικής παραβίασης στην Εισαγγελία Ανηλίκων Αθηνών (Αλεξανδρίδης, 1990). Διαφαίνεται, ότι στην Εισαγγελία καταλήγουν πιο συχνά οι οικογένειες με χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο και σαφώς πιο σπάνια, οικογένειες μεσαίων και υψηλών στρωμάτων, οι οποίες όντας ικανές να αποκτήσουν ικανή νομική κάλυψη, καταλήγουν σε εξωδικαστηριακές λύσεις και σε "διευθετήσεις" χωρίς την αναφορά ή/και την παρέμβαση των εισαγγελικών αρχών. Κατά το στάδιο της αποκάλυψης, παρατηρήθηκαν δυο διαδοχικές συναισθηματικές κινήσεις. Αρχικά ήρθαν στην επιφάνεια συγκρούσεις, εντάσεις και διάθεση της μητέρας να προστατεύσει το παιδί. Σ' ένα δεύτερο στάδιο, η οικογένεια επανερχόταν στην προηγούμενη παθολογική ομοίωση.

Η συνηθισμένη πρακτική για την προστασία του παιδιού, εκείνη την περίοδο (1995) κάτω από τις συγκεκριμένες συνθήκες συνεργασίας, ήταν η απομάκρυνση του παιδιού και όχι του υπαίτιου, πράγμα που ευνοούσε την επαναθυματοποίησή του.

Η τοποθέτηση, ιδιαίτερα των εφήβων, σε ιδρύματα, δεν αποδείχθηκε θετική. Οι ιδρυματικές δομές αποδείχθηκαν ακατάλληλες να πλαισιώσουν αυτά τα παιδιά. Επιπλέον, ήταν αδύναμες μπροστά στην εισβολή της οικογενειακής παθολογίας.

Η δεύτερη κλινική μελέτη του ΙΥΠ (Βασιλιάς, Γεωργούδη, Τσιμπούκα, 1996), διερεύνησε το ρόλο της μητέρας σε περιπτώσεις σεξουαλικής παραβίασης μέσα στην οικογένεια.

Σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων, η μητέρα διαγράφεται ψυχικά υποταγμένη και εξαρτημένη, ανώριμη, συναισθηματικά απύσχα, μη προστατευτική. Μέσα από αυτά τα χαρακτηριστικά, αφήνει το παιδί να εμπλακεί σε ρόλους που η ίδια αδυνατεί να εκπληρώσει.

Η διαγενεαλογική σφραγίδα που αφορά τη μη-προστατευτικότητα διαφαίνεται σαφώς από τις αναφορές στη μητρική οικογένεια, στην οποία η μητρική γιαγιά ήδη, αναφέρεται ως πρόσωπο ανεπαρκές στο γονεϊκό του ρόλο.

Παράγοντες όπως η έκταση της οικογενειακής παθολογίας και δυσλειτουργίας, η σοβαρότητα και τα χαρακτηριστικά της σεξουαλικής παραβίασης, η ποιότητα της συζυγικής σχέσης και ιδιαίτερα η ποιότητα του δεσμού μητέρας-παιδιού, καθορίζουν τη δυνατότητα της μητέρας να δεχθεί την αποκάλυψη και να συμμετάσχει σε αυτή.

M. Η ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η περιορισμένη κοινωνική ορατότητα του φαινομένου της σεξουαλικής παραβίασης των παιδιών μέσα και έξω από την οικογένεια και η κοινωνική ενοχή που την περιβάλλουν, καθιστούν την πρόληψη ένα δύσκολο στόχο.

Η σεξουαλική παραβίαση δεν μπορεί να θεωρηθεί ως "μεγαλοποίηση ή ακραία μορφή κοινωνικά αποδεκτού τρόπου πειθαρχίας" όπως θεωρείται ακόμα από κάποιους η σωματική κακοποίηση. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ως απώλεια ελέγχου ενός κουρασμένου από τη χρόνια και την καθημερινή ένταση γονέα. Η εξαπάτηση του παιδιού-θύματος με ιδιαίτερες παροχές και τρόπους ψυχολογικής δολιότητας και η σεξουαλική ικανοποίηση του ενήλικα υπαίτιου, την καθιστά ένα φαινόμενο, που παρ' όλη τη συχνότητά του και τη διαταξική του κατανομή, ακόμα λειτουργεί ως "το καλύτερα κρατημένο μυστικό" της οικογένειας, της γειτονιάς και της κοινότητας.

Αποτέλεσμα όλου αυτού του κλίματος είναι η επικέντρωση κυρίως στην τριτογενή πρόληψη, δηλαδή στην προστασία και θεραπεία των θυμάτων και σπανιότερα όλης της οικογένειας και του υπαίτιου, εφ' όσον αποδέχεται την πράξη του. Η τριτογενής πρόληψη, ακόμα και αν αποδεικνύεται επιτυχής, καλύπτει μόνο εκείνες τις περιπτώσεις που αποκαλύπτονται, χωρίς δυνατότητα πρόσβασης στο σκοτεινό αριθμό.

Η δευτερογενής πρόληψη, δηλαδή η έγκαιρη αναγνώριση των εν δυνάμει υπαίτιων σεξουαλικής παραβίασης, είναι εξαιρετικά δύσκολη αν όχι αδύνατη, εφ' όσον το φαινόμενο ενδημεί σε όλες τις κοινωνικές τάξεις και δεν συνδέεται με τη φτώχεια ή άλλες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού. Συγχρόνως, η διαταραχή της σεξουαλικότητας και οι συναισθηματικές διαταραχές οι οποίες οδηγούν στην παραβίαση του αιμομικτικού φραγμού και σε άλλες μορφές σεξουαλικής θυματοποίησης, δεν είναι εύκολα ορατές, εφ' όσον τα άτομα αυτά - άνδρες και γυναίκες - μπορεί να λειτουργούν πολύ καλά ως προς τις άλλες πλευρές της ζωής τους. Η μόνη δευτερογενής πρόληψη που εφαρμόζεται σε άλλες χώρες είναι η θεραπεία των εφήβων "υπαίτιων" σεξουαλικής παραβίασης παιδιών που έχουν συλληφθεί και δικάσει, στα πλαίσια της αναμορφωτικής τους ποινής. Η μέθοδος που συνήθως χρησιμοποιείται είναι η θεραπεία της συμπεριφοράς σε ατομικό και ομαδικό πλαίσιο, σε κλειστές ή μη φυλακές και σε θεραπευτικές κοινότητες για έφηβους παραβάτες.

Κατά την τελευταία δεκαετία, έχει δοθεί μεγάλη έμφαση στην πρωτογενή πρόληψη της σεξουαλικής παραβίασης των ανηλίκων, με πολύ θετικά αποτελέσματα. Ο κύριος στόχος της πρωτογενούς πρόληψης είναι τα ίδια τα παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι εκείνη της προαγωγής της υγείας στο σχολείο και πραγματοποιείται στο χώρο της εκπαίδευσης αλλά και σε άλλες εξωσχολικές ομάδες. Τα παιδιά, μέσα από διάφορες δράσεις και θεατρικό παιχνίδι, ευαισθητοποιούνται και εμπυχώνονται, έτσι ώστε να μπορούν να αυτοπροστατεύονται ακόμα και από οικεία και αγαπητά πρόσωπα. Μαθαίνουν να ξεχωρίζουν τα χάρδια που τους προκαλούν ευχαρίστηση από εκείνα που τα κάνουν να μην αισθάνονται άνετα. Να ξεχωρίζουν τα καλά από τα κακά μυστικά. Να μπορούν να λένε "όχι" ακόμα και σε αγαπητά τους πρόσωπα, όταν τους προτείνουν "ασυνήθιστα παιχνίδια". Οι αξιολογήσεις των προγραμμάτων αυτών είναι αρκετά θετικές και η μεθοδολογία τους συνεχώς βελτιώνεται. Φυσικά, η προσέγγιση αυτή προϋποθέτει ενημερωμένους νηπιαγωγούς, δάσκαλους αλλά και γονείς, όχι μόνο για την αποδοχή και προώθηση αυτής της προσέγγισης αλλά και για την καλύτερη γνώση της φυσιολογικής σεξουαλικότητας των παιδιών και της αντιμετώπισής της στα διάφορα στάδια ανάπτυξης. Η μέθοδος αυτή της πρωτογενούς πρόληψης της σεξουαλικής παραβίασης των παιδιών, απευθύνεται στο σύνολο των παιδιών και χρησιμοποιεί εκπαιδευτικές προσεγγίσεις δόκιμες και γνωστές στην καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική. Έτσι, αποφεύγεται η "σκανδαλοποίηση" του θέματος και, κατ' επέκταση, οι αντιστάσεις για την αντιμετώπιση και πρόληψή του.

Μια ευρύτερη προσέγγιση πρωτογενούς πρόληψης της σεξουαλικής παραβίασης παιδιών και εφήβων απευθύνεται στο κοινωνικό σύνολο. Η προώθηση της ισότητας των ευκαιριών για τις γυναίκες, η εξάλειψη της "σεξιστικής" προβολής του γυναικείου σώματος στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και της χρησιμοποίησης των παιδιών σε διαφημίσεις που τα προβάλλουν ως "αντικείμενα" καταναλωτισμού, συμβάλλουν στην πρωτογενή πρόληψη.

Πρόσφατα, το ενδιαφέρον στην Ευρώπη στράφηκε στο πρόβλημα της παιδεραστίας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης με τις μορφές της παιδικής πορνείας και πορνογραφίας. Το άνοιγμα των συνόρων, που προβλέπουν οι συνθήκες του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ για την οικονομική ένωση της Ευρώπης, διευκολύνει τη διακίνηση από χώρα σε χώρα δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων εναντίον παιδιών, άρα και τη μη αντιμετώπισή τους. Η περίπτωση Dutroux στις Βρυξέλλες, τον "ομφαλό" της Ευρώπης, έπεισε τις Ευρωπαϊκές χώρες ότι υπάρχει ανάγκη αφύπνισης αλλά και ενεργοποίησης κονδυλίων για την αντιμετώπιση και την πρόληψη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έστρεψε κατ' αρχήν την προσοχή της στον τομέα αντιμετώπισης της διακίνησης των ήδη δραστών και στη σεξουαλική εκμετάλλευση των παιδιών για εμπορικούς σκοπούς, τις πλέον ορατές μορφές του φαινομένου. Σταδιακά, όμως, το ενδιαφέρον -μέσω χρηματοδοτήσεων- στρέφεται στη δευτερογενή και πρωτογενή πρόληψη της σεξουαλικής θυματοποίησης των παιδιών.

Το περιεχόμενο και των τριών επιπέδων πρόληψης της σεξουαλικής παραβίασης και εκμετάλλευσης των παιδιών καταγράφεται στους παρακάτω πίνακες (Πίνακες 6, 7, 8). Αυτό αφορά όλες τις μορφές του φαινομένου με την έκφρασή τους μέσα και έξω από την οικογένεια.

Ευθύνη κάθε χώρας, σε όλα τα επίπεδα διοίκησης και κοινωνικής πολιτικής είναι, να αναπτύξει προγράμματα για την αντιμετώπιση και την πρόληψη. Αυτό προβλέπεται και στη δέσμευση όλων των χωρών για την τήρηση των άρθρων της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Το πρώτο βήμα είναι η ανίχνευση της συχνότητας και της φαινομενολογίας του προβλήματος. Το δεύτερο βήμα είναι η ιεράρχηση των αναγκών και το τρίτο η ανάπτυξη προγραμμάτων πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς πρόληψης.

Στην Ελλάδα, το πρώτο βήμα έχει ήδη πραγματοποιηθεί. Μελέτες του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού για τη συχνότητα του φαινομένου στο γενικό πληθυσμό και τις κλινικές του εκδηλώσεις μέσα στην οικογένεια, έχουν δώσει ένα σημαντικό επιστημονικό "στίγμα" για το πρόβλημα και την αντιμετώπισή του. Η σεξουαλική εκμετάλλευση των παιδιών έξω από την οικογένεια αποτελεί πεδίο έρευνας φορέων με εγκληματολογικό ενδιαφέρον και προσανατολισμό. Ο χώρος της παιδικής προστασίας και της αστυνομίας έχει πολύτιμη εμπειρία η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί ερευνητικά.

Με βάση τα ήδη υπάρχοντα ερευνητικά αποτελέσματα και εμπειρία, η Ελλάδα οφείλει να προχωρήσει στο δεύτερο στάδιο της ιεράρχησης των αναγκών και του σχεδιασμού. Απαραίτητη προϋπόθεση για το ουσιαστικό αυτό στάδιο είναι η αναγνώριση από την πολιτεία της νέας άποψης για την παιδική ηλικία και για την αλλαγή της θεώρησης των παιδιών, από αντικείμενα προστασίας σε υποκείμενα δικαιωμάτων. Στα πλαίσια της υπογραφής της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η αλλαγή αυτή δεν είναι πλέον υπόσχεση αλλά δέσμευση.

ΙΧ. ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Η ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης στην κοινότητα για όλες τις μορφές κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών θα πρέπει να απευθύνεται σε τρεις ομάδες στόχους, ανάλογα με τις ανάγκες της πρόληψης. Η πρώτη ομάδα-στόχος είναι το σύνολο της κοινότητας. Η δεύτερη περιλαμβάνει ομάδες "υψηλού κινδύνου" ή "υψηλής προτεραιότητας για υπηρεσίες", όσον αφορά τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά. Δηλαδή, κοινωνικά αποκλεισμένους και κοινωνικά και οικονομικά ευάλωτους πληθυσμούς, οι οποίοι θα πρέπει να προσεγγιστούν με ιδιαίτερες υπηρεσίες. Τρίτη ομάδα-στόχο αποτελούν άτομα με χαρακτηριστικά υψηλού κινδύνου ή "υψηλής προτεραιότητας" για εξειδικευμένη ψυχοκοινωνική υποστήριξη (Πίνακας 9).

Χ. ΝΟΜΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Κύριος άξονας για το σχεδιασμό της νομικής παρέμβασης σε περιπτώσεις κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών, όλων των μορφών, είναι η εκτίμηση του συμφέροντος του παιδιού, άρα των δικαιωμάτων του. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ (1989) λειτουργεί ως ένα διεθνώς αποδεκτό κείμενο, το οποίο ενσωματώνουν σταδιακά στην εθνική νομοθεσία, όλες οι χώρες. Με εξαίρεση τις ΗΠΑ και τη Σομαλία, η Σύμβαση αυτή έχει υπογραφεί και επικυρωθεί από όλες τις χώρες του κόσμου. Πρόκειται για μια μοναδική παγκόσμια ειρηνική επανάσταση και αναγνώριση όχι μόνο των δικαιωμάτων των παιδιών, αλλά της παιδικής ηλικίας ως ενός κοινωνικού φαινομένου.

Στον Ευρωπαϊκό χώρο, έχουν αναπτυχθεί μια σειρά από κινήσεις και δίκτυα μη-κυβερνητικών οργανισμών αλλά και μεικτών συμπράξεων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, που έχουν ως στόχο την κινητοποίηση κυβερνήσεων και πολιτών για την προώθηση των δικαιωμάτων του παιδιού και την ανάπτυξη δράσεων σε Ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Ο κύριος άξονας των δράσεων αφορά το δικαίωμα του παιδιού στη "συμμετοχή", δηλαδή στην έκφραση της γνώμης του για ότι το αφορά. Η θέση αυτή εκφράζεται διαφορετικά, ανάλογα με κάθε στάδιο ανάπτυξης του παιδιού.

Η προώθηση των δικαιωμάτων του παιδιού, δηλαδή η εξουσία που το δίκαιο αναγνωρίζει στο πρόσωπό του, συνδέεται και αλληλοδιαπλέκεται με το συμφέρον του, δηλαδή το όφελος για το παιδί.

Το Σύνταγμα της Ελλάδας προβλέπει την προστασία της παιδικής ηλικίας. Κατ' επέκταση, το σύνολο του δικαίου έχει συνταχθεί με γνώμονα τη θέση αυτή. Οι ταχύτατοι όμως ρυθμοί των κοινωνικών αλλαγών και οι επιπτώσεις τους στα παιδιά και στους νέους, αποκαλύπτουν συνεχώς νέες ανάγκες τις οποίες δεν είναι δυνατόν ο νομοθέτης να προβλέψει αναδρομικά. Αποτέλεσμα είναι τα κενά της νομοθεσίας, η ατελής αξιοποίηση της υπάρχουσας νομοθεσίας και η σύγχυση που δημιουργείται από την εμπλοκή πολλών διαφορετικών επαγγελματικών κλάδων που ασχολούνται με το παιδί και προωθούν το συμφέρον του.

Οι ταχείες αυτές κοινωνικές αλλαγές και η αδυναμία του νομικού πλαισίου να τις καλύψει, είναι εύκολο να λειτουργούν εξ' ίσου συγχυτικά σε περιπτώσεις όπου το συμφέρον του παιδιού συγκρούεται με το συμφέρον των γονέων του ή και όλης της οικογένειάς του. Η σύγκρουση αυτή, στην καθημερινή πρακτική, είναι ορατή συχνά στα δικαστήρια όπου εκδικάζονται υποθέσεις κακοποίησης και παραμέλησης παιδιών όλων των μορφών.

Η εικόνα αυτή θα μπορούσε να αποφευχθεί και τα "διλήμματα" των δικαστικών λειτουργιών ως προς το πραγματικό συμφέρον του παιδιού να εκλείψουν, εάν η θεωρητικά "αόριστη" έννοια του συμφέροντος του παιδιού ήταν δυνατόν να ερμηνευθεί σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες γνώσεις για τη σωματική και ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και τα σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα που αφορούν όλες τις πτυχές του φαινομένου της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών.

Ο νόμος προβλέπει τα πέντε παρακάτω βασικά κριτήρια για τη διάγνωση της αόριστης νομικής έννοιας του συμφέροντος του παιδιού (Σαλκιτζόγλου 1993):

- α. Ακρόαση της γνώμης του παιδιού και η συνεκτίμησή της.
- β. Ενίσχυση της ανάπτυξης της προσωπικότητάς του.
- γ. Λήψη υπόψη των ικανοτήτων και προσωπικών του κλίσεων.
- δ. Ενίσχυση των οικογενειακών δεσμών.
- ε. Συμφωνία των γονέων για την άσκηση της γονεϊκής μέριμνας και ιδιαίτερα της επιμέλειας.

Παράλληλα, ουσιαστικά κριτήρια, αν και δεν αναφέρονται στο νόμο, έχουν γίνει αποδεκτά από την επιστήμη και τη νομολογία, εφ' όσον προκύπτουν από το γενικότερο πνεύμα των διατάξεων του νόμου. Αυτά είναι:

- α. Η γονεϊκή ικανότητα των φυσικών γονέων ή αυτών που ασκούν τη γονεϊκή μέριμνα.
- β. Η σταθερότητα των συνθηκών ανάπτυξης του παιδιού.
- γ. Η ανάγκη του παιδιού για στοργή, αφοσίωση και σταθερότητα.
- δ. Η προτίμηση της ανάθεσης της γονεϊκής μέριμνας σε κατάλληλο φυσικό πρόσωπο παρά σε απρόσωπο ίδρυμα.

Εύλογο είναι να προκύπτουν και άλλα εξειδικευμένα κριτήρια εκτίμησης του συμφέροντος του παιδιού, εφ' όσον κάθε παιδί είναι μοναδικό και κάθε περίπτωση έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Το θεωρητικό αυτό πλαίσιο θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη στη διαγνωστική εκτίμηση των επαγγελματιών για κάθε παιδί και οικογένεια, όπως και στις αποφάσεις σχετικά με την πιθανή χρήση του νομικού πλαισίου ως μέρους της θεραπευτικής παρέμβασης. Το ίδιο πρέπει να ισχύει και για τις εισαγγελικές και δικαστικές αρχές που καλούνται να συνεκτιμήσουν και να αποφασίσουν, με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού, στα πλαίσια της φυσικής του οικογένειας, και αν αυτό δεν είναι εφικτό, σε εναλλακτικά πλαίσια.

Η νομική παρέμβαση, όταν κρίνεται απαραίτητη για το απόλυτο συμφέρον του παιδιού, μπορεί να εμπεριέχει δύο σκέλη:

A) Την εφαρμογή ασφαλιστικών μέτρων, με στόχο την αφαίρεση της επιμέλειας ή/και της γονεϊκής μέριμνας από τους γονείς -προσωρινά ή μόνιμα- και ανάθεσή της σε συγγενή, τρίτο άτομο ή ίδρυμα.

B) Την ποινική δίωξη του "υπαίτιου".

Αν και κάθε μορφή κακομεταχείρισης ενός παιδιού αποτελεί ποινικό αδίκημα, χρειάζεται να είμαστε πολύ επιφυλακτικοί στην ποινικοποίηση μιας "οικογενειακής υπόθεσης", εφόσον μπορούμε να αντιμετωπίσουμε το παιδί και την οικογένεια διαφορετικά. Κι αυτό, γιατί η απόδοση του δικαίου δεν σχετίζεται κατ' ανάγκη με τη θεραπευτική αντιμετώπιση της περίπτωσης.

Η ποινική δίωξη του υπεύθυνου για την κακοποίηση, παραμέληση ή σεξουαλική παραβίαση, ως νομική παρέμβαση, είναι σκόπιμο να ασκείται όταν μετά από τη διαγνωστική εκτίμηση προκύπτει ότι:

α) Ο υπαίτιος είναι άτομο εκτός οικογένειας και η οικογένεια θέλει να ασκήσει τα νομικά της δικαιώματα.

β) Ο γονέας-"υπαίτιος" δεν συνεργάζεται για τη θεραπευτική αντιμετώπιση των προβλημάτων του ή δεν έχει ικανή επίγνωση (έλλειψη ευαισθησίας) και κατ' επέκταση κρίνεται "επικίνδυνος" στη σχέση με το παιδί του ή την οικογένειά του.

Η απόφαση της διεπιστημονικής ομάδας πρέπει να είναι σύμφωνη με το απόλυτο συμφέρον του παιδιού και της οικογένειας. Όταν αυτά συγκρούονται, το συμφέρον του παιδιού έχει απόλυτη προτεραιότητα.

Ειδικότερα στη σεξουαλική παραβίαση, η αναφορά στις εισαγγελικές αρχές μπορεί να γίνει χωρίς να καταλήξει αναγκαστικά και σε ποινική δίωξη. Πρόκειται για ένα σημαντικό μέτρο, το οποίο υπενθυμίζει και επανατοποθετεί το Νόμο της απαγόρευσης της αιμομιξίας σε άτομα που δεν τον έχουν ενδοβάλλει.

Η νομική παρέμβαση που χρησιμοποιείται συχνότερα αφορά τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων για το συμφέρον του παιδιού. Με αυτό τον τρόπο, οι γονείς προστατεύονται από περαιτέρω κακομεταχείριση του παιδιού τους και από μεγαλύτερες κυρώσεις εις βάρος τους.

Οι επαγγελματίες που έχουν εμπλακεί στην περίπτωση οφείλουν να στηρίξουν τον ειδικό (κοινωνικό λειτουργό, εκπαιδευτικό, παιδίατρο, ψυχολόγο, παιδοψυχίατρο κ.ά.) που καλείται να καταθέσει στο δικαστήριο, παρέχοντάς του πλήρεις εκθέσεις και υποστήριξη.

Οποιαδήποτε νομική παρέμβαση και αν επιλεγεί, πρέπει να είναι αποτέλεσμα λεπτομερούς αξιολόγησης από διεπιστημονική ομάδα και να αποτελεί μέρος μιας γενικότερης θεραπευτικής αντιμετώπισης του παιδιού και της οικογένειας.

Νομικές παρεμβάσεις έξω από αυτό το πλαίσιο, οι οποίες λειτουργούν ως αυτοσκοπός, είναι καταδικασμένες να αποτύχουν.

ΧΙ. ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ - ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Η σύγχρονη θεώρηση της εκπαίδευσης προωθεί όχι μόνο τη γνώση αλλά και την "τέχνη της ζωής". Προσφέρει, δηλαδή, στους μαθητές ευκαιρίες να αποκτήσουν κοινωνικές δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν να αναπτυχθούν και να ζήσουν δημιουργικά σε ένα κόσμο γεμάτο προκλήσεις. Ο διευρυμένος ρόλος του σύγχρονου σχολείου στη σημερινή "Ευρώπη χωρίς σύνορα", δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να βιώσουν και να διαπραγματευτούν μέσα στο σχολείο τη νέα κοινωνική πραγματικότητα. Η ανάμειξη παιδιών μεταναστών, πολιτικών και οικονομικών προσφύγων, όπως και παιδιών επαγγελματικά διακινούμενων οικογενειών, προσφέρει μια πλούσια διαπολιτισμική διάσταση, άγνωστη ως πρόσφατα στην Ελλάδα. Συγχρόνως, το άνοιγμα του σύγχρονου σχολείου σε μαθητές με ιδιαιτερότητες -μαθησιακές, κινητικές- το εμπλουτίζει με ανθρώπινες ευαισθησίες, προωθώντας το δικαίωμα της διαφοράς και συγχρόνως της ισότητας. Το σύγχρονο σχολείο προωθεί τα δικαιώματα του παιδιού, προάγοντας την υγεία.

Εύλογο είναι, ότι η σταθερότητα του σχολικού πλαισίου και το νέο αυτό κλίμα σχέσεων που καλλιεργείται ανάμεσα στα παιδιά και τον εκπαιδευτικό, δίδουν τη δυνατότητα σε παιδιά, που τα δικαιώματά τους παραβιάζονται μέσα στην οικογένεια ή και έξω από αυτή, να εμπιστευτούν το μυστικό τους στον εκπαιδευτικό.

Η αποκάλυψη αυτή συνήθως δημιουργεί στο νηπιαγωγό, δάσκαλο ή καθηγητή πλήθος αντικρουόμενων συναισθημάτων τα οποία συνδέονται με τα στερεότυπα που επικρατούν για το "άβατο" της οικογένειας, με την πρόκληση για τον ίδιο ως του "προσώπου εμπιστοσύνης" που επέλεξε το ίδιο το παιδί, αλλά και με την ευθύνη που αναλαμβάνει σχετικά με το πώς θα τα βγάλει πέρα. Η έλλειψη οδηγιών για την αντιμετώπιση του κακοποιημένου-παραμελημένου παιδιού από πλευράς πολιτείας και η περιορισμένη αναφορά στο θέμα στα πλαίσια του προγράμματος σπουδών, συντείνουν στα αντικρουόμενα αυτά συναισθήματα. Επί πλέον, η λειτουργία του σχολείου με "ενδοστρέφεια" ως προς τη ζωή της κοινότητας, δεν προσφέρει συνήθως την πληροφόρηση σχετικά με τις πηγές βοήθειας, όπως και την πολύτιμη εμπειρία της διασυνδεδετικής συνεργασίας μεταξύ φορέων και επαγγελματιών. Η προώθηση του β' και γ' βαθμού αυτοδιοίκησης θα συνεισφέρει σημαντικά στην ανάπτυξη αυτής της συνεργασίας που θα προσφέρει στον εκπαιδευτικό ασφάλεια για την αντιμετώπιση και την παραπομπή περιπτώσεων κακοποίησης-παραμέλησης παιδιών όλων των μορφών. Το αίσθημα του δάσκαλου ότι λειτουργεί ως μέρος ενός τοπικού συστήματος που θα στηρίξει το παιδί και την οικογένεια, έναντι των αισθημάτων μοναξιάς του μόνου επαγγελματία, τον κινητοποιεί υπέρ του παιδιού.

Ποια μπορεί να είναι, όμως, τα αισθήματα του εκπαιδευτικού αλλά και ολόκληρου του σχολείου ως σύστημα, πριν ή μετά την αναφορά μιας περίπτωσης κακοποίησης ή παραμέλησης ενός παιδιού;

1. **Αμφιθυμία:** Φροντίζω το παιδί ή ελέγχω τη ζωή της οικογένειας;
2. **Ταύτιση με τους γονείς:** Τι θα γινόταν αν αυτό συνέβαινε στη δική μου οικογένεια;
3. **Αποτελεσματικότητα για το παιδί:** Μήπως η παρέμβασή μου οδηγήσει σε περαιτέρω κακοποίηση του παιδιού;
4. **Αμφιθυμία για την έκβαση - Δυσπιστία για το σύστημα:** Μήπως η παρέμβασή μου οδηγήσει σε δευτερογενή κακοποίηση του παιδιού από το σύστημα;
5. **Ανταγωνισμός με την οικογένεια:** Ποιος είναι ο καλύτερος "γονέας" για το παιδί;
6. **Αντιπαλότητα μεταξύ των υπηρεσιών:** Ποιος είναι ο καλύτερος "προστάτης" για το παιδί;

Τα συναισθήματα αυτά είναι φυσιολογικά. Η αναγνώρισή τους βοηθάει στην κινητοποίηση του εκπαιδευτικού να κάνει κάτι.

Τι μπορεί, όμως, να κάνει ο εκπαιδευτικός;

- Να ακούσει το παιδί σε ένα χώρο ήρεμο και οικείο για αυτό.
- Να αναγνωρίσει την εμπιστοσύνη που του έδειξε το παιδί και να το διαβεβαιώσει ότι θα κάνει ότι μπορεί σε συνεργασία μαζί του, ώστε να σταματήσει αυτό που του συμβαίνει.
- Να απενοχοποιησει το παιδί λέγοντάς του ότι δεν φταίει για ότι έγινε και να το πιστέψει. Σπάνια τα παιδιά λένε ψέματα για τη δική τους κακομεταχείριση.
- Να δείξει ενδιαφέρον όχι μόνο στο παιδί αλλά και στην οικογένεια.
- Να εξηγήσει στο παιδί και στους γονείς τους τρόπους και το περιεχόμενο των ενεργειών από εκεί και πέρα. Δηλαδή, ότι η παραπομπή σε εξειδικευμένο φορέα εκφράζει το ενδιαφέρον και την ελπίδα για το συμφέρον όλων: παιδιού, αδελφών, οικογένειας. Η πρόθεση του εκπαιδευτικού είναι να στηρίξει την οικογένεια, όχι να την πληγώσει.

- Να ελέγξει το φυσιολογικό θυμό που αισθάνεται για τους γονείς, αποφεύγοντας να μιλάει στο παιδί αρνητικά γι' αυτούς.
- Να κατανοήσει τους λόγους για τους οποίους ένα σωματικά κακοποιημένο παιδί δεν θέλει να εγκαταλείψει την αγκαλιά του υπεύθυνου για την κακοποίηση γονέα.

Κατά τη φάση αυτή, ο ρόλος του εκπαιδευτικού πρέπει να είναι υποστηρικτικός παρά ανακριτικός. Η συλλογή πολλών λεπτομερειών δεν βοηθάει το παιδί, εφόσον θα ακολουθήσει εις βάθος διερεύνηση από τον αρμόδιο φορέα παιδικής προστασίας ή/και ψυχικής υγείας.

ΤΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΚΑΝΕΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ

Πέρα από την αντιμετώπιση ενός κακοποιημένου ή παραμελημένου παιδιού, το σχολείο ως σύστημα έχει τις προϋποθέσεις να παράγει βία ή/και να τη συντηρεί αλλά και τις δυνατότητες να την προλαμβάνει.

Προϋποθέσεις που παράγουν ή και συντηρούν τη βία στο σχολείο

- Οι κτιριακές και περιβαλλοντικές συνθήκες πολλών σχολείων δεν προωθούν την αξιοπρέπεια και την αυτοεκτίμηση, ούτε των παιδιών, ούτε και των εκπαιδευτικών. Τα παιδιά συχνά αντιδρούν με περαιτέρω καταστροφή των χώρων, που γι' αυτά λειτουργούν ως αφιλόξενο και υποτιμητικό περιβάλλον, δηλαδή, ως αδιάφορος και κακός "γονέας".
- Το "κλίμα" του σχολείου και εκείνο της τάξης που καλλιεργείται ενεργητικά ή αναπτύσσεται παθητικά από τους υπεύθυνους -διοίκηση και εκπαιδευτικούς- μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες ανάπτυξης βίαιης συμπεριφοράς ανάμεσα στους ίδιους τους μαθητές. Η επιθετικότητα όλων των μορφών ανάμεσα στους συνομιλήκους, συχνά εκφράζει τα "παιχνίδια" εξουσίας και δύναμης ανάμεσα στα παιδιά. Αυτά αναπαράγουν το γενικό κλίμα αυταρχισμού ή αδιαφορίας του σχολείου ως σύστημα και του εκπαιδευτικού ως άτομο, ακριβώς όπως δυσλειτουργούν τα οικογενειακά συστήματα και οι γονείς που κακομεταχειρίζονται ή παραμελούν τα παιδιά τους.
- Η χρήση σωματικής τιμωρίας ή άλλων μεθόδων "ελέγχου" της συμπεριφοράς όπως η ειρωνία, η ανάρμοστη σύγκριση, η υποτίμηση, ο εξευτελισμός, η απομόνωση, δεν είναι παρά τα "εργαλεία" του κλίματος αυτού σ' ένα σχολείο γενεσιουργό βίας.

Ο εκπαιδευτικός που αισθάνεται την ευθύνη να συμμετάσχει στην πρόληψη της βίας στο σχολείο και στην αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης στην οικογένεια οφείλει:

- Να αποδεχθεί την ύπαρξη και τις επιπτώσεις του προβλήματος και να δεσμευθεί ο ίδιος ότι θα συμβάλει στην αντιμετώπιση και την πρόληψή του.
- Να κινητοποιήσει και άλλους συναδέλφους στο χώρο εργασίας.
- Να φέρει το θέμα στα επιστημονικά και συνδικαλιστικά όργανα.
- Να φροντίσει για τη δημιουργία "κώδικα οδηγιών" στο σχολείο του.
- Να γνωρίσει τις υπάρχουσες πηγές βοήθειας και να αναπτύξει συνεργασία.
- Να κατευθύνει οικογένειες με προβλήματα σε κατάλληλα πλαίσια πριν τα προβλήματα οξυνθούν.
- Να είναι πάντα διαθέσιμος να ακούσει, να κατανοήσει και να στηρίξει όσους του εμπιστεύονται προβλήματα: παιδιά, γονείς, συναδέλφους.
- Να δεσμευθεί ο ίδιος ότι δεν θα χρησιμοποιήσει σωματική τιμωρία μέσα ή έξω από την τάξη.
- Να φροντίσει για τη δημιουργία και διατήρηση στην τάξη ενός κλίματος που να προωθεί τα παρακάτω:
  - Αλληλεγγύη
  - Αλληλο-εκτίμηση
  - Εκτίμηση εαυτού
  - Κατανόηση της απόκλισης
  - Προώθηση του δικαιώματος της διαφοράς
  - Ανάπτυξη του εαυτού για τα παιδιά και για τον ίδιο τον εκπαιδευτικό.

Το σύγχρονο σχολείο οφείλει να προάγει την υγεία και τα δικαιώματα του παιδιού.

XII. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ - ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Οι αναφορές στην πρόληψη της παιδικής θυματοποίησης στα πλαίσια της οικογένειας θα ήταν ελλιπείς, εάν δεν συνέβαλαν δύο πρόσφατα κινήματα, τα οποία μέσα από μια παράλληλη πορεία στοχεύουν στην προαγωγή της ψυχοσωματικής ευεξίας του παιδιού.

Το πρώτο κίνημα συνδέεται με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ. Πρόκειται για ένα σύνολο άρθρων, βασισμένων στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο στοχεύει στη νομική κατοχύρωση των βασικών δικαιωμάτων του παιδιού και του εφήβου στη ζωή και επιβίωση, την ανάπτυξη και εξέλιξη, την προστασία και τη συμμετοχή.

Η υπογραφή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ από την Ελλάδα και τα άλλα κράτη-μέλη, σηματοδότησε την αφετηρία μιας σειράς πολιτικών, νομοθετικών και κοινωνικών δράσεων με στόχο την προάσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού-πολίτη.

Οτιδήποτε αναστέλλει την ομαλή σωματική, νοητική, συναισθηματική ανάπτυξη και κοινωνική προσαρμογή του παιδιού και του εφήβου, σαφώς, παραβιάζει τα δικαιώματά του. Συνακόλουθα, όλος ο παιδικός και εφηβικός πληθυσμός μπορεί, δυνητικά, να αποτελέσει υποκείμενο θυματοποίησης κάποιας μορφής.

Το δεύτερο κίνημα έχει ως αφετηρία την ιατρική επιστήμη. Η αγωγή και η προαγωγή της υγείας και η εφαρμογή τους στο σχολείο, στοχεύουν στην ενημέρωση και κινητοποίηση εκπαιδευτικών και μαθητών για την ανάληψη ατομικής και συλλογικής ευθύνης σχετικά με σύγχρονα θέματα και προβλήματα που τους απασχολούν. Η καλλιέργεια αισθημάτων αυτοεκτίμησης, ασφάλειας, αυτενέργειας και αλληλεγγύης ενδυναμώνει τα παιδιά, έτσι ώστε να αναλάβουν τα ίδια την ευθύνη της υγείας και των δικαιωμάτων τους.

Χώροι που παραδοσιακά ασχολούνται με το παιδί (0-17 ετών) και την προστασία του, όπως η αστυνομία, η δικαιοσύνη, οι υπηρεσίες πρόνοιας, τα ιατρικά κέντρα, τα νοσοκομεία και τα εκπαιδευτικά πλαίσια, θεωρούσαν την παιδική ενδοοικογενειακή θυματοποίηση ως ένα φαινόμενο, το οποίο χρήζει αντιμετώπισης αφού εκδηλωθεί, με σύνηθες αποτέλεσμα το τρίπτυχο: "τιμωρία του δράστη", "απομάκρυνση του παιδιού-θύματος", "διάλυση της οικογένειας".

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και οι προσπάθειες προαγωγής της υγείας σε επίπεδο ατόμων και κοινωνιών, θέτουν σε νέες βάσεις την προστασία του παιδιού στα πλαίσια της οικογένειας.

Το παιδί και ο έφηβος θεωρούνται πλέον ως υποκείμενα δικαιωμάτων και όχι αντικείμενα προστασίας. Το δικαίωμα στην προστασία από κάθε μορφή εκμετάλλευσης και το δικαίωμα διαβίωσης σε μια ευτυχισμένη οικογένεια πρέπει να είναι στόχος κάθε ευνομούμενης κοινωνίας. Το κίνημα αγωγής και προαγωγής της υγείας στηρίζει και ενδυναμώνει τα δικαιώματα αυτά του παιδιού και του εφήβου για την επίτευξη της καλύτερης δυνατής ευεξίας.

Όταν η πρόληψη της παιδικής θυματοποίησης συνδεθεί με την εφαρμογή και τήρηση των δικαιωμάτων του παιδιού, θα οδηγηθούμε στην ελαχιστοποίηση των περιπτώσεων ενδοοικογενειακής παιδικής κακοποίησης ή/και παραμέλησης.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΠΡΑΞΗ

Η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ ψηφίστηκε και επικυρώθηκε από την Ελληνική Βουλή αποτελώντας νόμο του κράτους (Νόμος: 2101/2.12.92). Αυτό σημαίνει, ότι η πιστή εφαρμογή των επί μέρους άρθρων της Σύμβασης στην καθημερινή πρακτική από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και επαγγελματίες θα εξασφαλίσει, κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, τα δικαιώματα όλων των παιδιών, ιδιαίτερα αυτών που τα δικαιώματά τους παραβιάζονται. Τα εμπλεκόμενα μέρη είναι τρία: το ίδιο το παιδί, οι γονείς του και το κράτος. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των τριών μερών καθορίζει τις ευθύνες του καθενός, για την προστασία του κάθε παιδιού (Πίνακας 10).

Το δικαίωμα των παιδιών στην προστασία εντάσσεται μέσα στο τρίπτυχο των επί μέρους θεματικών της Σύμβασης. Αυτές είναι οι άξονες: *Παροχές - Προστασία - Συμμετοχή*. Κάθε ένας από αυτούς περιλαμβάνει ένα αριθμό άρθρων που η εφαρμογή τους χαρακτηρίζεται από μία δυναμική έννοια. (Παράρτημα 3)

Ο επαγγελματίας που ασχολείται με το πεδίο της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών, όλων των μορφών, θα πρέπει:

- Να έχει αντίγραφο της Σύμβασης στο γραφείο του και να γνωρίζει το περιεχόμενό της.
- Να "φωτίζει" τη μελέτη και αξιολόγηση κάθε περίπτωσης μέσα από τη διάσταση αυτή και να την καταγράφει στο φάκελο του παιδιού.
- Στις εκθέσεις που απευθύνει σε άλλες υπηρεσίες και στο δικαστήριο να αναφέρει, πέρα από την παράβαση των νόμων του αστικού και ποινικού δικαίου, και τα άρθρα της Σύμβασης που παραβιάζονται.
- Να εξηγεί στους γονείς και στο παιδί, με τον τρόπο που αρμόζει στον καθένα, το θέμα των δικαιωμάτων του παιδιού.
- Να φροντίζει έτσι ώστε ο ίδιος, ως μέλος του συστήματος, να μην παραβιάζει τα δικαιώματα του συγκεκριμένου παιδιού.
- Να κινητοποιηθεί ο ίδιος για την προώθηση των δικαιωμάτων του παιδιού στο δικό του επιστημονικό, επαγγελματικό και συνδικαλιστικό χώρο.

XIII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. Αγάθωνος Ε. (1995) Σύγκριση ομάδας γονέων που κακοποιούν και παραμελούν σωματικά τα παιδιά τους με ομάδα ελέγχου. Προσδιορισμός χαρακτηριστικών για ανίχνευση και παρέμβαση. Διδακτορική διατριβή Φιλοσοφίας στην Ψυχολογία, Πανεπιστήμιο Birmingham, Μ. Βρετανία.
2. Αγάθωνος Ε, Κ. Browne, Χ. Μαραγκός, Ε. Σαραφίδου (1996). Παράγοντες υψηλού κινδύνου για σωματική κακοποίηση-παραμέληση παιδιών: Η συμβολή τους στη δευτερογενή πρόληψη. Παιδιατρική, 59, 6, 428-439.
3. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου Ε. (1990) Σεξουαλική παραβίαση παιδιών. Ψυχοκοινωνική διάσταση. Εφηβική Γυναικολογία - Ανάπτυξη - Εμμηνόπαυση, 2(4):267-272.
4. Αλεξανδρίδης Α, Αγάθωνος Ε, Αναγνωστόπουλος Δ, Γεωργούδη Ν, Ζολώτα Κ, Σαλκιτζόγλου Π, Τσίτουρα Σ. (1988) Κλινική μελέτη των περιπτώσεων ενδοοικογενειακής σεξουαλικής παραβίασης παιδιών που θα καταγγεληθούν στην Εισαγγελία Ανηλίκων Αθηνών επί ένα εξάμηνο. Ερευνητικό Πρωτόκολλο, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.
5. Αλεξανδρίδης Α. (1990) Η σεξουαλική παραβίαση των παιδιών: Οργάνωση της έρευνας. Πρακτικά Μετεκπαιδευτικής Ημερίδας για την Κακοποίηση-Παραμέληση του Παιδιού, Εκπαιδευτικό Κέντρο ΑΧΕΠΑ, Θεσσαλονίκη.
6. Βασιλιάς Α, Γεωργούδη Ν., Σταυριανάκη Μ. (1996) Θεσμός - Ίδρυμα - Ίδρυματισμός. Τετράδια Ψυχιατρικής, 54, 39-50.
7. Βασιλιάς Α. (1997) Υποδοχή και διαχείριση περιπτώσεων αιμομιξίας σε ένα ερευνητικό κέντρο. Στο: Αιμομιξία και θεραπευτικό πλαίσιο. Καλλιδικάκη Θ. (επιμ.). Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχολογίας του Παιδιού. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 15-21.
8. Γεωργούδη Ν. (1997) Η σεξουαλική παραβίαση: Μία "οικογενειακή" υπόθεση. Στο: Αιμομιξία και Θεραπευτικό Πλαίσιο. Καλλιδικάκη Θ. (επιμ.). Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχολογίας του Παιδιού, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 101-107.
9. Μαραγκός Χ., Νόβα Χ., Αγάθωνος Ε. (1996) Γνώσεις και στάσεις αστυνομικών σε θέματα κακοποίησης-παραμέλησης παιδιών, Κοινωνική Εργασία, 11, 43, 211-224.
10. Μπακούλα Χ, Καββαδίας Γ και Ματσανιώτης Ν. (1993) Αντιφάσεις της ελληνικής οικογένειας στην ανατροφή του παιδιού (Πανελλήνια Έρευνα) 31ο Πανελλήνιο Παιδιατρικό Συνέδριο, Ιούνιος (περιλήψεις).
11. Μαραγκός Χ, Σταυριανάκη Μ, Αντωνιάδου Ι, Αναγνωστόπουλος Δ. (1993) Σύνδρομο καθυστέρησης ανάπτυξης παιδιών μη οργανικής αιτιολογίας. Παιδιατρικά Χρονικά 20, 3:155-167.
12. Ρότσικα Β, Σκουμπουρδή Α, Τσιμπούκα Β. (1994) Κακοποίηση-παραμέληση παιδιών: Πρόληψη σε μία κοινότητα. Στο: Θέματα Προληπτικής Ψυχιατρικής, Χριστοδούλου Γ.Ν. και Κονταξάκης Β.Π. (επιμ.). Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής.

13. Σταυριανάκη Μ., Μαραγκός Χ. (1993) Θεραπευτική αντιμετώπιση παιδιών με σωματική καθυστέρηση μη οργανικής αιτιολογίας. *Εκλογή*, τ. 96, τ. 3-16.
14. Σταυριανάκη Μ. (1994) Κοινωνική εργασία με οικογένεια παιδιού με σωματική καθυστέρηση μη οργανικής αιτιολογίας. *Κοινωνική Εργασία*, τ. 350, 153-160.
15. Σταυριανάκη Μ. (1996). Εμπειρία παρέμβασης για την αναδιοργάνωση ενός ιδρύματος κλειστής περίθαλψης παιδιών. *Κοινωνική Εργασία*, τ. 44, 265-273.
16. Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Νόμος 2101 - Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως 192. Εθνικό Τυπογραφείο της Ελλάδος 2-12-1992.
17. Τσίτουρα Σ. (1990) Παιδιατρική εκτίμηση των σεξουαλικά κακοποιημένων παιδιών. Στο: Κακοποίηση-Παραμέληση του Παιδιού. Πρακτικά Μετεκπαιδευτικής Ημερίδας, Εκπαιδευτικό Κέντρο ΑΧΕΠΑ, Θεσσαλονίκη, σ. 70-76.
18. Φερέτη Ε. (1997) Ενδοοικογενειακή βία: Η σημασία της εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην πρόληψη του φαινομένου. Στο: Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Διεθνής Αμνηστία, Εκδ. Σάκκουλα, 163-168, Αθήνα.

BIBΛΙΑ

1. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου Ε. Κακοποίηση-Παραμέληση Παιδιών: Εμπειρία 11 ετών, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Αθήνα, 1988
2. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου Ε. (επιμ.) Κακοποίηση-Παραμέληση Παιδιών, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Αθήνα, 1990
3. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου Ε. (επιμ.) Οικογένεια-Παιδική Προστασία-Κοινωνική Πολιτική. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, εκδ. ΓΡΗΓΟΡΗΣ, Αθήνα 1993.
4. Σώκου Κ. Οδηγός Αγωγής και Προαγωγής της Υγείας: Πρότυπο Πρόγραμμα Αλκοόλ και Ατύχημα. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Ελληνικά Γράμματα, 1994.

B. ΑΓΓΛΙΚΗ

1. Agathonos-Georgopoulou H., Browne K. and Sarafidou E. (1997) Secondary prevention of child maltreatment: The early identification of families in need of support. In W. Hellinckx, M. Colton and M. Williams (eds.) *International Perspectives on Family Support*, Arena, Aldershot Hants.
2. Agathonos H. and Fereti I. (1992) A retrospective study of child sexual abuse experiences among Greek college students. IX ISPCAN Congress, Chicago (Abstracts).
3. Ammerman R.T. (1990a) Child Abuse and Neglect. In M. Hersen (ed.) *Innovations in Child Behavior Therapy*, Springer, New York.
4. Belsky J. (1980) Child maltreatment: An ecological integration, *American Psychologist*, 35, 320-335.
5. Bronfenbrenner V. (1979). *The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
6. Browne K.D. (1993a) Home visitation and child abuse: The British experience. *The Advisor*, 614, 11-31.
7. Browne K.D. (1993) Violence in the family and its links to child abuse. In C. Hobbs and J. Wynne (eds.) *Child Abuse*, Baillier's Clinical Pediatrics, 1, 149-164.
8. Browne K.D. (1988) The nature of child abuse and neglect: an overview. In K. Browne, C. Davies and P. Stratton (eds.) *Early Prediction and Prevention of Child Abuse*. Wiley and Sons, Chichester.
9. Browne K.D. and Saqi S. (1989) Approaches to screening for child abuse and neglect. In K. Browne, C. Davies and P. Stratton (eds.) *Early Prediction and Prevention of Child Abuse*. J. Wiley and Sons, Chichester.
10. Conte J. (1985) Clinical dimensions of adult sexual interest in children. *Behavioral Sciences and the Law*, 3, 341-54.

11. Craissati J. and McClurg G. (1996). The Challenge Project: Perpetrators of child sexual abuse in South East London. *Child Abuse and Neglect*, 20, 11, 1067-77.
12. Elliot M, Browne KD and Kilcoyne J. (1995) Child sexual abuse prevention: what offenders tell us. *Child Abuse and Neglect*, 19, 5, 579-594.
13. Elmer E. (1967) *Children in Jeopardy: A Study of Abused Minors and Their Families*. University of Pittsburgh Press.
14. Fereti I. and Stravrianaki M. (1997) The Use of Physical Punishment in the Greek Family: selected socio-demographic aspects. *International Journal of Child and Family Welfare*, 2(3), 206-216.
15. Finkelhor D. (1994) The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse and Neglect*, 18, 5, 409-417.
16. Finkelhor D. (1984) *Child Sexual Abuse: New Theory and Research*, The Free Press, New York.
17. Gelles RJ. (1978). Violence toward children in the United States, *American Journal of Orthopsychiatry*, 48, 580-592.
18. Gil DG. (1970) *Violence Against Children: Physical Child Abuse in the United States*. Harvard University Press, Cambridge.
19. Herrenkohl E. and Herrenkohl R. (1979) A comparison of abused children and their non-abused siblings, *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 46, 260-269.
20. Kempe CH, Silverman F, Droegemueller W and Silver H. (1962) The battered child syndrome. *Journal of the American Medical Association*, 181, 17-24.
21. Krugman RS and Kempe CH. (1978) *Child Abuse*, Fontana/Open Books, London.
22. Krugman RD. (1992) The battered child at thirty: What can be learned from Saul Krugman at eighty? *Pediatrics*, 90, 1, Part 2, Saul Krugman Festschrift, 154-156.
23. Light R. (1973) Abused and neglected children in America: A study of alternative policies, *Harvard Educational Review*, 43, 556-598.
24. Pallis DJ, Agathonos H, and Osterweiss-Stangos L. (1981) Do parents contribute to their children's health problem? *The Greek Review of Social Research*, 41, 51-55.
25. Paritsis N, Pallis DJ, Lycetsos G, Phylactou C, Sarafidou E and Vrachni F. (1987) School delinquent and deviant behaviour in adolescence: the role of children's personality and attitudes. *First European Conference on Child Abuse and Neglect, Rhodes (Abstracts)*.
26. *Report of the Inquiry Into Child Abuse in Cleveland 1987 (1988)*. London, Her Majesty's Stationary Office.
27. Spinetta JJ and Rigler D. (1972) The child abusing parent: A psychological review, *Psychological Bulletin*, 77, 296-304.
28. Steele BF. (1976) Violence within the family. In RE Helfer and CH Kempe (eds). *Child Abuse and Neglect: The Family and the Community*, Ballinger, Cambridge MA.
29. Straus MA, Gelles RJ and Steinmetz S. (1980) *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*. Doubleday/Anchor, Garden City, N.Y.

Παραρτήματα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Η ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΓΑΘΩΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Βαθμολογία Χαρακτηριστικά υψηλής προβλεπτικής ικανότητας

- 3 Κακή κατάσταση υγιεινής του παιδιού κατά την παραπομπή
- 3 Γονείς με προβλήματα ψυχικής υγείας
- 3 Κακές σχέσεις ανάμεσα στους γονείς
- 3 Γονείς με αντίξοες εμπειρίες ζωής¹
- 3 Μητέρα με εμπειρίες αυστηρής πειθαρχίας από τους γονείς της

Βαθμολογία Χαρακτηριστικά μέτριας προβλεπτικής ικανότητας

- 2 Γεγονότα ζωής για τους γονείς, τον τελευταίο χρόνο
- 2 Παιδί δεν ζει με τους 2 φυσικούς γονείς
- 2 Μητέρα που δεν εμπιστεύεται κανέναν σε περιόδους κρίσης
- 2 Πατέρας άνεργος ή με περιστασιακή εργασία
- 2 Μητέρα 21 ετών κατά τη γέννηση του παιδιού

Βαθμολογία Χαρακτηριστικά χαμηλής προβλεπτικής ικανότητας

- 1 Ψυχοκινητική καθυστέρηση του παιδιού
- 1 Παιδί με "άλλες ασθένειες" πριν την παραπομπή²
- 1 Παιδί που δεν θήλασε
- 1 Γονείς που απαιτούν άμεση υπακοή από το παιδί
- 1 Απουσία γονέα πριν την παραπομπή

Οδηγίες χρήσης της Κλίμακας

- **Διάβασε** το αντίστοιχο κεφάλαιο στον Οδηγό (σελ. 23-24).
- **Πρόσεξε:** Η Κλίμακα δεν αντικαθιστά την κλινική διαγνωστική εκτίμηση. Χρησιμοποίησε την κλίμακα ως οδηγό για τη συνέντευξη και για την εκτίμηση της επικινδυνότητας της οικογένειας.
- **Σημείωσε** στην Κλίμακα κάθε χαρακτηριστικό που ταιριάζει με την οικογένεια.
- **Άθροισε** τη βαθμολογία.
- Αν το άθροισμα είναι 9 ή περισσότερο, η οικογένεια έχει την προδιάθεση να κακοποιήσει σωματικά ή να παραμελήσει ένα ή περισσότερα παιδιά της.
- Αν ένα παιδί έχει ήδη κακοποιηθεί ή παραμεληθεί, μπορείς να επιβεβαιώσεις τη διάγνωση και συμπληρώνοντας την κλίμακα, να επικεντρωθείς στα χαρακτηριστικά της οικογένειας που συγκεντρώνουν υψηλότερη βαθμολογία έτσι ώστε η θεραπευτική αντιμετώπιση να εστιαστεί σε ότι έχει προτεραιότητα.
- Η Κλίμακα δεν μπορεί να συμπληρωθεί με το υλικό μίας συνέντευξης, ιδιαίτερα της πρώτης. Συχνά χρειάζονται περισσότερες.
- **Θυμήσου:** Η Κλίμακα δεν συμπληρώνεται ερήμην των γονέων. Εφ' όσον στη συνέντευξη συμμετέχουν οι γονείς και ο επαγγελματίας, είναι σκόπιμο να συζητηθεί ότι η Κλίμακα αυτή βοηθάει τον επαγγελματία να γνωρίσει καλύτερα την οικογένεια, ώστε να ανταποκριθεί καλύτερα στις ανάγκες της. Πολλές φορές οι γονείς βαθμολογούν με υψηλότερο βαθμό -άρα αυστηρότερα- τον εαυτό τους!
- Η Κλίμακα δεν έχει ως στόχο να εντοπίσει "επικίνδυνους γονείς-κακοποιούς" αλλά γονείς και οικογένειες που έχουν υψηλή προτεραιότητα για προσφορά υπηρεσιών υποστήριξης.
- **Φωτοτύπησε** το συμπληρωμένο αντίτυπο της Κλίμακας και τοποθέτησέ το στο φάκελο της περίπτωσης.

- **Επαναξιολόγηση:** Κάθε 6 μήνες, όσο προοδεύει η συνεργασία με την οικογένεια, συμπληρώνει ένα νέο αντίτυπο της Κλίμακας έτσι ώστε εσύ και η ομάδα να δείτε την πορεία της δουλειάς.
Σε περίπτωση που παραπέμψεις την περίπτωση σε άλλη υπηρεσία σε οποιοδήποτε στάδιο, συνόδευσε τις απαραίτητες εκθέσεις με αντίγραφο της συμπληρωμένης Κλίμακας.

¹ Ζωή σε ίδρυμα ή άλλο πλαίσιο παιδικής προστασίας, επιλογή του συγκεκριμένου παιδιού να ζήσει για κάποιο διάστημα σε συγγενείς σε αντίθεση με τα αδέλφια του, εμπειρίες διαφόρων μορφών εκμετάλλευσης, ακατάλληλοι δεσμοί, διάφορες μορφές θυματοποίησης κ.λπ.

² Γονείς αναφέρονται αόριστα σε "ασθένειες" που δεν εμπίπτουν σε όλα τα πιθανά νοσήματα της παιδικής ηλικίας. Θεωρούν το παιδί ως "αρρωστιάριο".

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΤΟ ΕΜΠΕΙΡΙΟΚΡΑΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΟΥ FINKELHOR: ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ

	Ατομικό επίπεδο	Κοινωνικό/Πολιτιστικό επίπεδο
Προϋπόθεση I:		
Παράγοντες που σχετίζονται με κίνητρα για σεξουαλική παραβίαση.		
Συναισθηματική επαλληλία- εξέλιξης	- Αναστολή της συναισθηματικής - Ανάγκη του άνδρα να κυριαρχεί στις ερωτικές σχέσεις	
	- Ανάγκη για να νοιώθει κανείς ισχυρός και να ελέγχει	
	- Επανάληψη του παιδικού τραύματος	
	- Нарκισσιστική ταύτιση	
Σεξουαλική διέγερση	- Τραυματική παιδική σεξουαλική εμπειρία με ανάλογη εγκρατιστώσα συμπεριφορά	- Παιδική πορνογραφία - Ερωτική απεικόνιση των παιδιών στις διαφημίσεις
	- Διαμόρφωση από τρίτο άτομο συνθηκών για ανάπτυξη σεξουαλικού ενδιαφέροντος προς τα παιδιά.	- Ανάγκη του άνδρα να ερωτικοποιεί όλες τις συναισθηματικές ανάγκες.
	- Λανθασμένη κατανομή σεξουαλικών ερεθισμάτων	
	- Βιολογική ανωμαλία	
Αναστολή	- Οιδιπόδειο σύμπλεγμα	- Καταπιεστικά ήθη σχετικά με τον αυνανισμό και τις εξωσυζυγικές σχέσεις
	- Φόβος ευνουχισμού	
	- Φόβος για τις ενήλικες γυναίκες	
	- Τραυματική σεξουαλική εμπειρία με ενήλικες	
	- Ανεπαρκής κοινωνική επιδεξιότητα	
	- Συζυγικά προβλήματα	
	Ατομικό επίπεδο	Κοινωνικό/Πολιτιστικό επίπεδο
Προϋπόθεση II:		

Παράγοντες που προδιαθέτουν		- Αλκοόλ	- Κοινωνική ανοχή του
την υπερνίκηση των	- Ψύχωση	σεξουαλικού	ενδιαφέροντος
εσωτερικών αναστολών	- Παρορμητικές διαταραχές	- Ελαφρές ποινικές διώξεις στους	παραβάτες
	- Γεροντική άνοια	- Ιδεολογία πατριαρχικών	προνομίων για τους πατέρες
	- Αποτυχία του μηχανισμού	- Κοινωνική ανοχή για παρέκλιση	που διαπράττεται κάτω από την
	αναστολής της αιμομικτικής	επήρεια τοξικών ουσιών	
	διάθεσης μέσα στη δυναμική	- Παιδική πορνογραφία	
	της οικογένειας	- Ανικανότητα του άνδρα να	ταυτιστεί με τις ανάγκες των
		παιδιών	

Προϋπόθεση III:

Παράγοντες που προδιαθέτουν		- Μητέρα απύσχα ή άρρωστη	- Έλλειψη
στην υπερνίκηση των	που δεν είναι κοντά ή δεν	κοινωνικών στηριγμάτων	για τη μητέρα
εξωτερικών αναστολών	προστατεύει το παιδί	- Εμπόδια για την εξίσωση των	γυναικών
	- Μητέρα που εξουσιάζεται ή	- Φτωχό δίκαιο κοινωνικής	προστασίας
	κακοποιείται από τον πατέρα	- Ιδεολογία του "οικογενειακού	απαραβίαστου"
	- Κοινωνική απομόνωση της	οικογένειας	
	- Ευκαιρίες να βρεθεί	κανείς μόνο με το παιδί	
	- Έλλειψη επίβλεψης του	παιδιού	
	- Ασυνήθιστες συνθήκες ύπνου	ή διαμόρφωση του χώρου	

Προϋπόθεση IV:

Παράγοντες που προδιαθέτουν		- Παιδί συναισθηματικά	- Έλλειψη
στην υπερνίκηση της	ανασφαλές ή στερημένο	σεξουαλικής	εκπαίδευσης για τα παιδιά
αντίστασης του παιδιού	- Παιδί που έχει έλλειψη	- Μειωμένη κοινωνική θέση	των παιδιών
	γνώσεων για τη σεξουαλική	κακοποίηση	
	- Κατάσταση ασυνήθιστης	εμπιστοσύνης μεταξύ παιδιών	και υπαίτιου (παραβάτη)
	- Εξαναγκασμός		

*Finkelhor, D. Child Sexual Abuse: New Theory and Research, The Free Press, New York, 1984.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ - ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Κατηγοριοποίηση της θεματικής των Άρθρων της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού⁽¹⁾:

1. Ταυτότητα, Παιδική Ηλικία, Ελευθερία Έκφρασης.
  - Άρθρο 1: Ορισμός του παιδιού
  - Άρθρο 7: Όνομα και εθνικότητα
  - Άρθρο 8: Κατοχύρωση της ταυτότητας
  - Άρθρο 12: Δικαίωμα να εκφράζει τη γνώμη του
  - Άρθρο 13: Ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης
  - Άρθρο 14: Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας
  - Άρθρο 15: Ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι

2. Το δικαίωμα του παιδιού για τροφή, υγεία, ασφάλεια
  - Άρθρο 6: Το δικαίωμα για ζωή
  - Άρθρο 24: Υγεία και ιατρικές υπηρεσίες
  - Άρθρο 26: Κοινωνική ασφάλεια
  - Άρθρο 27: Βιοτικό επίπεδο

3. Εκπαίδευση, Πληροφόρηση, Καλλιτεχνική Έκφραση, Παιχνίδι
  - Άρθρο 17: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
  - Άρθρο 28: Εκπαίδευση
  - Άρθρο 29: Στόχοι της εκπαίδευσης
  - Άρθρο 30: Δικαιώματα πολιτιστικά, θρησκευτικά και γλωσσικά
  - Άρθρο 31: Ανάπαυση και διασκέδαση
  - Άρθρο 42: Να γίνει γνωστή στο κοινό η Σύμβαση

4. Οικογένεια, Υιοθεσία, Κοινωνικές Υπηρεσίες
  - Άρθρο 5: Γονική καθοδήγηση
  - Άρθρο 9: Γονική φροντίδα και το δικαίωμα να μην αποχωρίζονται το παιδί τους οι γονείς του.
  - Άρθρο 10: Επανένωση της οικογένειας
  - Άρθρο 11: Παράνομη μεταφορά και μη-επιστροφή
  - Άρθρο 18: Ανατροφή του παιδιού και εξασφάλιση της ανάπτυξής του
  - **Άρθρο 19:** Προστασία του παιδιού από την κακομεταχείριση
  - Άρθρο 20: Στέρηση του οικογενειακού περιβάλλοντος
  - Άρθρο 21: Υιοθεσία
  - Άρθρο 22: Παιδιά - πρόσφυγες
  - Άρθρο 25: Περιοδική επιθεώρηση της οικογενειακής τοποθέτησης
  - Άρθρο 27: Βιοτικό επίπεδο
  - Άρθρο 35: Πώληση, εμπόριο, απαγωγή παιδιού

5. Το δικαίωμα στην ισότητα
  - Άρθρο 2: Μη-διάκριση
  - Άρθρο 14: Ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας
  - Άρθρο 17: Πρόσβαση σε κατάλληλη πληροφόρηση
  - Άρθρο 23: Παιδιά με ειδικές ανάγκες
  - Άρθρο 30: Δικαιώματα θρησκευτικά, πολιτιστικά και γλωσσικά

6. Βία και Εκμετάλλευση
  - **Άρθρο 19:** Προστασία από την κακοποίηση
  - Άρθρο 32: Παιδική εργασία
  - Άρθρο 33: Χρήση ναρκωτικών

- **Άρθρο 34:** Σεξουαλική εκμετάλλευση
- Άρθρο 35: Πώληση, εμπόριο, απαγωγή παιδιού
- Άρθρο 36: Άλλες μορφές εκμετάλλευσης
- **Άρθρο 39:** Επανένταξη και επαναπροσαρμογή

7. Παιδιά του πολέμου και πρόσφυγες. Τα παιδιά και η ειρήνη

- Άρθρο 22: Παιδιά - πρόσφυγες
- Άρθρο 37: Βασανισμός και θανατική ποινή
- Άρθρο 38: Ένοπλες συρράξεις
- Άρθρο 39: Επαναπροσαρμογή

8. Τα παιδιά και ο νόμος

- Άρθρο 37: Απονομή δικαιοσύνης και ποινικές διαδικασίες
- Άρθρο 40: Μεταχείριση σε θέματα ποινικού νόμου
- Άρθρο 42: Να γίνει γνωστή η Σύμβαση στο κοινό

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

(N 2101 ΦΕΚ 192/2-12-1992)

Τα Συμβαλλόμενα στην παρούσα Σύμβαση Κράτη

Επειδή, σύμφωνα με τις αρχές που διακηρύσσονται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, η αναγνώριση της εγγενούς αξιοπρέπειας και των ίσων και αναφαίρετων δικαιωμάτων όλων των μελών της ανθρωπίνης οικογένειας, αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο.

Έχοντας υπόψη ότι ο λαός των Ηνωμένων Εθνών έχουν διακηρύξει εκ νέου, στον Καταστατικό Χάρτη, την πίστη τους στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και στην αξιοπρέπεια και την αξία του ανθρώπου, και έχουν αποφασίσει να προαγάγουν την κοινωνική πρόοδο και να καθορίσουν καλύτερες συνθήκες ζωής μέσα στα πλαίσια μιας μεγαλύτερης ελευθερίας.

Αναγνωρίζοντας ότι τα Ηνωμένα Έθνη, στην Παγκόσμια Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και στις διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα διακήρυξαν και συμφώνησαν ότι καθένας δικαιούται να απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που αναφέρονται σε αυτές, χωρίς καμία απολύτως διάκριση ιδίως εξαιτίας της φυλής, του χρώματος, του φύλου, της γλώσσας, της θρησκείας, των πολιτικών του ή άλλων πεποιθήσεων, της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, της περιουσίας, της γέννησης ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.

Υπενθυμίζοντας ότι, στην παγκόσμια Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα Ηνωμένα Έθνη διακήρυξαν ότι τα παιδιά δικαιούνται ειδική βοήθεια και υποστήριξη.

Έχοντας πεισθεί ότι η οικογένεια όντας η θεμελιώδης μονάδα της κοινωνίας και το φυσικό περιβάλλον για την ανάπτυξη και την ευημερία όλων των μελών της, και ιδιαίτερα των παιδιών, πρέπει να έχει την προστασία και την υποστήριξη που χρειάζεται για να μπορέσει να διαδραματίσει πληρέστερα το ρόλο της στην κοινότητα.

Αναγνωρίζοντας ότι το παιδί, για την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, πρέπει να μεγαλώνει μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, σ' ένα κλίμα ευτυχίας, αγάπης και κατανόησης.

Επειδή είναι σημαντικό να προετοιμαστεί πλήρως το παιδί για να ζήσει μία ατομική ζωή στην κοινωνία και να ανατραφεί μέσα στο πνεύμα των ιδανικών που διακηρύσσονται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και ειδικότερα μέσα σε πνεύμα ειρήνης, αξιοπρέπειας, ανοχής, ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης.

Έχοντας υπόψη ότι η ανάγκη να παρασχεθεί στο παιδί ειδική προστασία εξαγγέλθηκε στη Διακήρυξη της Γενεύης του 1924 για τα δικαιώματα του παιδιού και στη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, που υιοθέτησε η Γενική Συνέλευση στις 20 Νοεμβρίου 1959 και που αναγνωρίστηκε στην παγκόσμια Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, στο διεθνές Σύμφωνο για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα (ιδιαίτερα στα άρθρα 23 και 24), στο Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, τα κοινωνικά και τα πολιτιστικά δικαιώματα (ιδιαίτερα στο άρθρο 10) και στο καταστατικό και στα αρμόδια όργανα των ειδικευμένων οργανισμών και των διεθνών οργανώσεων που μεριμνούν για την ευημερία του παιδιού.

Έχοντας υπόψη ότι, όπως αναφέρεται στη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, το παιδί, λόγω της φυσικής και διανοητικής του ανωριμότητας, χρειάζεται ειδική προστασία και μέριμνα, συμπεριλαμβανομένης και της νομικής προστασίας, τόσο πριν όσο και μετά τη γέννησή του.

Υπενθυμίζοντας τις διατάξεις της Διακήρυξης για τις νομικές και κοινωνικές αρχές σχετικά με την προστασία και την ευημερία των παιδιών, ειδικά όσον αφορά την υιοθεσία και την τοποθέτηση σε ανάδοχες οικογένειες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, τις διατάξεις του συνόλου των ελάχιστων κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για τη διοίκηση της δικαιοσύνης για ανήλικους (Κανόνες του Πεκίνου), και της Διακήρυξης για την προστασία των γυναικών και των παιδιών σε περίοδο επείγουσας ανάγκης και ένοπλης σύρραξης.

Αναγνωρίζοντας ότι σε όλες τις χώρες του κόσμου υπάρχουν παιδιά που ζουν κάτω από ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες, και ότι είναι αναγκαίο να δοθεί στα παιδιά αυτά ιδιαίτερη προσοχή.

Λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τη σημασία των πολιτιστικών παραδόσεων και αξιών κάθε λαού για την προστασία και την αρμονική ανάπτυξη του παιδιού.

Αναγνωρίζοντας τη σημασία της διεθνούς συνεργασίας για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των παιδιών σε όλες τις χώρες, και ιδιαίτερα στις υπό ανάπτυξη χώρες.

Συμφώνησαν τα εξής:

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Άρθρο 1

Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, θεωρείται παιδί κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, εκτός εάν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία.

Άρθρο 2

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα, που αναφέρονται στην παρούσα Σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα ώστε να προστατεύεται αποτελεσματικά το παιδί έναντι κάθε μορφής διάκρισης ή κύρωσης, βασισμένης στη νομική κατάσταση, στις δραστηριότητες, στις εκφρασμένες απόψεις ή στις πεποιθήσεις των γονέων του, των νόμιμων εκπροσώπων του ή των μελών της οικογένειάς του.

Άρθρο 3

1. Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να εξασφαλίζουν στο παιδί την αναγκαία για την ευημερία του προστασία και φροντίδα, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονέων του, των επιτρόπων του ή των άλλων προσώπων που είναι νόμιμα υπεύθυνοι γι' αυτό, και παίρνουν για το σκοπό αυτόν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε η λειτουργία των οργανισμών, των υπηρεσιών και των ιδρυμάτων που αναλαμβάνουν παιδιά και που είναι υπεύθυνα για την προστασία τους να είναι σύμφωνη με τους κανόνες που έχουν θεσπιστεί από τις αρμόδιες αρχές, ιδιαίτερα στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας και σε ό,τι αφορά τον αριθμό και την αρμοδιότητα του προσωπικού τους, καθώς και την ύπαρξη μιας κατάλληλης εμποπτείας

Άρθρο 4

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να παίρνουν όλα τα νομοθετικά, διοικητικά και άλλα μέτρα που είναι αναγκαία για την εφαρμογή των αναγνωρισμένων στην παρούσα Σύμβαση δικαιωμάτων. Στην περίπτωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, παίρνουν τα μέτρα αυτά μέσα στα όρια των πόρων που διαθέτουν και, όπου είναι αναγκαίο, μέσα στα πλαίσια της διεθνούς συνεργασίας.

Άρθρο 5

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται την ευθύνη, το δικαίωμα και το καθήκον που έχουν οι γονείς ή, κατά περίπτωση, τα μέλη της διευρυμένης οικογένειας ή της κοινότητας, όπως προβλέπεται από τα τοπικά έθιμα, οι επίτροποι ή άλλα πρόσωπα που έχουν νόμιμα την ευθύνη για το παιδί, να του παράσχουν, κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στην ανάπτυξη των ικανοτήτων του, τον προσανατολισμό και τις κατάλληλες συμβουλές για την άσκηση των δικαιωμάτων που του αναγνωρίζει η παρούσα Σύμβαση.

Άρθρο 6

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι κάθε παιδί έχει εγγενές δικαίωμα στη ζωή.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μέρη εξασφαλίζουν, στο μέτρο του δυνατού, την επιβίωση και την ανάπτυξη του παιδιού.

Άρθρο 7

1. Το παιδί εγγράφεται στο ληξιαρχείο αμέσως μετά τη γέννησή του και έχει από εκείνη τη στιγμή το δικαίωμα ονόματος, το δικαίωμα να αποκτήσει ιθαγένεια και, στο μέτρο του δυνατού, το δικαίωμα να γνωρίζει τους γονείς του και να ανατραφεί από αυτούς.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν για τη θέση σε εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους και με τις υποχρεώσεις που τους επιβάλλουν οι ισχύουσες σ' αυτό το πεδίο διεθνείς συνθήκες, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες, ελλείψει αυτών, το παιδί θα ήταν άπατρις.

Άρθρο 8

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για διατήρηση της ταυτότητάς του, συμπεριλαμβανομένων της ιθαγένειάς του, του ονόματός του και των οικογενειακών σχέσεών του, όπως αυτά αναγνωρίζονται από το νόμο, χωρίς παράνομη ανάμιξη.

2. Εάν ένα παιδί στερείται παράνομα ορισμένα ή όλα τα στοιχεία που συνιστούν την ταυτότητά του, τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να του παράσχουν κατάλληλη υποστήριξη και προστασία, ώστε η ταυτότητά του να αποκατασταθεί το συντομότερο δυνατόν.

Άρθρο 9

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε το παιδί να μην αποχωρίζεται από τους γονείς του, παρά τη θέλησή τους, εκτός εάν οι αρμόδιες αρχές αποφασίσουν, με την επιφύλαξη δικαστικής αναθεώρησης και σύμφωνα με τους εφαρμοζόμενους νόμους και διαδικασίες, ότι ο χωρισμός αυτός είναι αναγκαίος για το συμφέρον του παιδιού. Μια τέτοια απόφαση μπορεί να είναι αναγκαία σε ειδικές περιπτώσεις, για παράδειγμα όταν οι γονείς κακομεταχειρίζονται ή παραμελούν το παιδί, ή όταν ζουν χωριστά και πρέπει να ληφθεί απόφαση σχετικά με τον τόπο διαμονής του παιδιού.

2. Σε όλες τις περιπτώσεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου, όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στις διαδικασίες και να γνωστοποιούν τις απόψεις τους.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα του παιδιού που ζει χωριστά από τους δύο γονείς του ή από τον έναν από αυτούς να διατηρεί κανονικά προσωπικές σχέσεις και να έχει άμεση επαφή με τους δύο γονείς του, εκτός εάν αυτό είναι αντίθετο με το συμφέρον του παιδιού.

4. Όταν ο χωρισμός είναι αποτέλεσμα μέτρων που έχει πάρει ένα Συμβαλλόμενο Κράτος, όπως η κράτηση, η φυλάκιση, η εξορία, η απέλαση ή ο θάνατος (συμπεριλαμβανομένου του θανάτου από οποιαδήποτε αιτία, ο οποίος επήλθε κατά το χρόνο κράτησης) των δύο γονέων ή του ενός από αυτούς ή του παιδιού το Συμβαλλόμενο Κράτος δίνει, μετά από αίτηση, στους γονείς, στο παιδί ή, εάν χρειαστεί, σε ένα άλλο μέλος της οικογένειας τις ουσιώδεις πληροφορίες σχετικά με τον τόπο όπου βρίσκονται το απόν μέλος ή τα απόντα μέλη της οικογένειας, εκτός εάν η αποκάλυψη των πληροφοριών αυτών θα είναι επιζήμια για την ευημερία του παιδιού. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη φροντίζουν εξάλλου ώστε η υποβολή ενός τέτοιου αιτήματος να μην επισύρει δυσμενείς συνέπειες για το ενδιαφερόμενο ή τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα.

Άρθρο 10

1. Σύμφωνα με την υποχρέωση των Συμβαλλόμενων Κρατών δυνάμει της παραγράφου 1 του άρθρου 9, κάθε αίτηση από ένα παιδί ή από τους γονείς του για την είσοδο σε ένα Συμβαλλόμενο Κράτος ή την έξοδο από αυτό με σκοπό την οικογενειακή επανένωση αντιμετωπίζεται από τα Συμβαλλόμενα Κράτη με θετικό πνεύμα, ανθρωπισμό και ταχύτητα. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη φροντίζουν επιπλέον ώστε η υποβολή μιας τέτοιας αίτησης να μην επισύρει δυσμενείς συνέπειες για τον αιτούντα ή για τα μέλη της οικογένειάς του.

2. Το παιδί του οποίου οι γονείς διαμένουν σε διαφορετικά Κράτη έχει το δικαίωμα να διατηρεί, εκτός εξαιρετικών περιπτώσεων, προσωπικές σχέσεις και τακτική άμεση επαφή με τους δύο γονείς του. Για το σκοπό αυτόν και σύμφωνα με την υποχρέωση που βαρύνει τα Συμβαλλόμενα Κράτη δυνάμει της παραγράφου 2 του άρθρου 9, τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα που έχουν το παιδί και οι γονείς του να εγκαταλείψουν οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης της χώρας αυτού του ίδιου του Συμβαλλόμενου Κράτους και να επιστρέψουν στη δική τους χώρα. Το δικαίωμα εγκατάλειψης οποιασδήποτε χώρας μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μόνο των περιορισμών που ορίζει ο νόμος και που είναι αναγκαίοι για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημόσιων ηθών, ή των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και που είναι συμβατοί με τα υπόλοιπα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στην παρούσα Σύμβαση.

Άρθρο 11

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν μέτρα εναντίον των αθέμιτων μετακινήσεων παιδιών στο εξωτερικό και εναντίον της μη επανόδου τους.

2. Για το σκοπό αυτόν, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ευνοούν τη σύναψη διμερών ή πολυμερών συμφωνιών ή την προσχώρηση στις ήδη υπάρχουσες συμφωνίες.

Άρθρο 12

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στο παιδί που έχει ικανότητα διάκρισης το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του σχετικά με οποιοδήποτε θέμα που το αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και το βαθμό ωριμότητάς του.

2. Για το σκοπό αυτόν θα πρέπει ιδίως να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να ακούγεται από οποιαδήποτε διοικητική ή δικαστική διαδικασία που το αφορά, είτε άμεσα είτε μέσω ενός εκπροσώπου ή ενός αρμόδιου οργανισμού, κατά τρόπο συμβατό με τους διαδικαστικούς κανόνες της εθνικής νομοθεσίας.

Άρθρο 13

1. Το παιδί έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών οποιουδήποτε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, υπό μορφή προφορική, γραπτή ή τυπωμένη, ή καλλιτεχνική ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του.

2. Η άσκηση του δικαιώματος αυτού μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μόνο των περιορισμών που ορίζονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι:

α) Για το σεβασμό των δικαιωμάτων και της υπόληψης των άλλων ή

β) Για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημόσιων ηθών.

Άρθρο 14

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα και το καθήκον των γονέων ή, κατά περίπτωση, των νόμιμων εκπροσώπων του παιδιού, να το καθοδηγούν στην άσκηση του παραπάνω δικαιώματος κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στην ανάπτυξη των ικανοτήτων του.

3. Η ελευθερία της δήλωσης της θρησκείας του ή των πεποιθήσεών του μπορεί να υπόκειται μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι για τη διαφύλαξη της δημόσιας ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημόσιων ηθών, ή των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των άλλων.

Άρθρο 15

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν τα δικαιώματα του παιδιού στην ελευθερία του να συνεταιρίζεται και του συνέρχεται ειρηνικά.

2. Δεν τίθενται περιορισμοί για την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών, εκτός από αυτούς που ορίζει ο νόμος και που είναι αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία, προς το συμφέρον της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας ασφάλειας ή της δημόσιας τάξης ή για την προστασία της δημόσιας υγείας ή των δημοσίων ηθών, ή των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων.

Άρθρο 16

1. Κανένα παιδί δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αυθαίρετης ή παράνομης επέμβασης στην ιδιωτική του ζωή, στην οικογένειά του, στην κατοικία του ή στην αλληλογραφία του, ούτε παράνομων προσβολών της τιμής και της υπόληψής του.

2. Το παιδί δικαιούται να προστατεύεται από το νόμο έναντι τέτοιων επεμβάσεων ή προσβολών.

Άρθρο 17

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν τη σημασία του έργου που επιτελούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και φροντίζουν ώστε το παιδί να έχει πρόσβαση σε ενημέρωση και σε υλικό, που προέρχονται από διάφορες εθνικές και διεθνείς πηγές, ιδίως σ' αυτά που αποσκοπούν στην προαγωγή της κοινωνικής, πνευματικής και ηθικής ευημερίας του, καθώς και της σωματικής και πνευματικής υγείας του. Για το σκοπό αυτόν, τα Συμβαλλόμενα Κράτη:

α) Ενθαρρύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στη διάδοση πληροφοριών και υλικού που παρουσιάζουν κοινωνική και πολιτιστική χρησιμότητα για το παιδί και που είναι σύμφωνα με το πνεύμα του άρθρου 29.

β) Ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία για την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοση πληροφοριών και υλικού αυτού του τύπου, που προέρχονται από διάφορες πολιτιστικές, εθνικές και διεθνείς πηγές.

γ) Ενθαρρύνουν την παραγωγή και τη διάδοση παιδικών βιβλίων.

δ) Ενθαρρύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να λαμβάνουν ιδιαίτερα υπόψη τους τις γλωσσολογικές ανάγκες των αυτόχθονων παιδιών ή των παιδιών που ανήκουν σε μια μειονότητα.

ε) Ευνοούν την επεξεργασία κατάλληλων κατευθυντήριων αρχών που να προορίζονται για την προστασία του παιδιού από την ενημέρωση και το υλικό που βλάπτουν την ευημερία του, λαμβάνοντας υπόψη τις διατάξεις των άρθρων 13 και 18.

Άρθρο 18

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για την εξασφάλιση της αναγνώρισης της αρχής, σύμφωνα με την οποία και οι δύο γονείς είναι από κοινού υπεύθυνοι για την ανατροφή του παιδιού και την ανάπτυξή του. Η ευθύνη για την ανατροφή του παιδιού και για την ανάπτυξή του ανήκει κατά κύριο λόγο στους γονείς ή, κατά περίπτωση, στους νόμιμους εκπροσώπους του. Το συμφέρον του παιδιού πρέπει να αποτελεί τη βασική τους μέριμνα.

2. Για την εγγύηση και την προώθηση των δικαιωμάτων που εκφράζονται στην παρούσα Σύμβαση, τα Συμβαλλόμενα Κράτη παρέχουν την κατάλληλη βοήθεια στους γονείς και στους νόμιμους εκπροσώπους του παιδιού, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους για την ανατροφή του παιδιού, και εξασφαλίζουν τη δημιουργία οργανισμών, ιδρυμάτων και υπηρεσιών επιφορτισμένων να μεριμνούν για την ευημερία των παιδιών.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσουν στα παιδιά των οποίων οι γονείς εργάζονται το δικαίωμα να επωφελούνται από τις υπηρεσίες και τα ιδρύματα φύλαξης παιδιών, εφόσον τα παιδιά πληρούν τους απαιτούμενους όρους.

Άρθρο 19

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί.

2. Αυτά τα προστατευτικά μέτρα θα πρέπει να περιλαμβάνουν, όπου χρειάζεται, αποτελεσματικές διαδικασίες για την εκπόνηση κοινωνικών προγραμμάτων, που θα αποσκοπούν στην παροχή της απαραίτητης υποστήριξης στο παιδί και σε αυτούς οι οποίοι έχουν την επιμέλειά του, καθώς και για άλλες μορφές πρόνοιας και για το χαρακτηρισμό, την αναφορά, την παραπομπή, την ανάκριση, την περιθαλψη και την παρακολούθηση της εξέλιξής τους στις περιπτώσεις κακής μεταχείρισης του παιδιού που περιγράφονται πιο πάνω, και, όπου χρειάζεται, για διαδικασίες δικαστικής παρέμβασης.

Άρθρο 20

1. Κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον ή το οποίο για το δικό του συμφέρον δεν είναι δυνατόν να παραμείνει στο περιβάλλον αυτό δικαιούται ειδική προστασία και βοήθεια εκ μέρους του Κράτους.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προβλέπουν γι' αυτό το παιδί μια εναλλακτική επιμέλεια, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους.

3. Αυτή η επιμέλεια μπορεί να έχει, μεταξύ άλλων, τη μορφή της τοποθέτησης σε μία οικογένεια, της ΚΑΦΑΛΑΗ του ισλαμικού δικαίου, της υιοθεσίας ή, σε περίπτωση ανάγκης, της τοποθέτησης σε ένα κατάλληλο για την περίπτωση ίδρυμα για παιδιά. Κατά την επιλογή ανάμεσα σ' αυτές τις λύσεις, λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ανάγκη μιας συνέχειας στην εκπαίδευση του παιδιού, καθώς και η εθνική, θρησκευτική, πολιτιστική και γλωσσολογική καταγωγή του.

Άρθρο 21

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη που αναγνωρίζουν και/ή επιτρέπουν την υιοθεσία διασφαλίζουν ότι εκείνο που λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη στην προκειμένη περίπτωση είναι το συμφέρον του παιδιού και:

α) Μεριμνούν ώστε η υιοθεσία ενός παιδιού να μην επιτρέπεται παρά μόνο από τις αρμόδιες αρχές, οι οποίες αποφαινόμενες, σύμφωνα με το νόμο και με τις εφαρμοζόμενες διαδικασίες και επί τη βάση όλων των αξιόπιστων σχετικών πληροφοριών, εάν η υιοθεσία είναι δυνατή ενόψει της κατάστασης του παιδιού σε σχέση με τον πατέρα και τη μητέρα του, τους συγγενείς τους και τους νόμιμους εκπροσώπους του και εάν, εφόσον αυτό απαιτείται, τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα έδωσαν τη συναίνεσή τους για την υιοθεσία, έχοντας γνώση των πραγμάτων και μετά από την αναγκαία παροχή συμβουλών.

β) Αναγνωρίζουν ότι η υιοθεσία στο εξωτερικό μπορεί να αντιμετωπισθεί ως ένα άλλο μέσο εξασφάλισης στο παιδί της αναγκαίας φροντίδας, εάν αυτό δεν μπορεί να τοποθετηθεί σε μία ανάδοχη ή σε μία υιοθετούσα οικογένεια ή να ανατραφεί σωστά στη χώρα της καταγωγής του.

γ) Μεριμνούν ώστε, σε περίπτωση υιοθεσίας στο εξωτερικό, το παιδί να απολαμβάνει των ίδιων προστατευτικών μέτρων και προδιαγραφών με εκείνα που υπάρχουν στην περίπτωση της εθνικής υιοθεσίας.

δ) Παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι, σε περίπτωση διακρατικής υιοθεσίας, η τοποθέτηση του παιδιού δεν απολήγει σε ανάρμοστο υλικό όφελος για τα πρόσωπα που είναι αναμιγμένα σ' αυτή.

ε) Προωθούν τους αντικειμενικούς σκοπούς του παρόντος άρθρου με τη σύναψη διμερών ή πολυμερών διακανονισμών ή συμφωνιών, ανάλογα με την περίπτωση, και προσπαθούν, μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, να επιτύχουν οι τοποθετήσεις παιδιών στο εξωτερικό να πραγματοποιούνται από αρμόδιες αρχές ή αρμόδια όργανα.

Άρθρο 22

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου ένα παιδί, το οποίο επιζητεί να αποκτήσει το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα ή που θεωρείται πρόσφυγας δυνάμει των κανόνων και των διαδικασιών του ισχύοντος διεθνούς ή εθνικού δικαίου, είτε αυτό είναι μόνο είτε συνοδεύεται από τους γονείς του ή από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, να χαιρεί της κατάλληλης προστασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας, που θα του επιτρέψουν να απολαμβάνει τα δικαιώματα που του αναγνωρίζουν η παρούσα Σύμβαση και τα άλλα διεθνή όργανα τα σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου ή ανθρωπιστικού χαρακτήρα, στα οποία μετέχουν τα εν λόγω Κράτη.

2. Για το σκοπό αυτόν τα Συμβαλλόμενα Κράτη συνεργάζονται, όπως αυτά το κρίνουν αναγκαίο, σε όλες τις προσπάθειες που γίνονται από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών και τους άλλους αρμόδιους διακυβερνητικούς ή μη κυβερνητικούς οργανισμούς που συνεργάζονται με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου να προστατεύσουν και να βοηθήσουν τα παιδιά που βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση, και προκειμένου να αναζητήσουν τους γονείς ή άλλα μέλη της οικογένειας κάθε παιδιού πρόσφυγα και για να συλλέξουν πληροφορίες αναγκαίες για την επανένωση του παιδιού με την οικογένειά του. Σε περίπτωση που ούτε ο πατέρας ούτε η μητέρα ούτε κανένα άλλο μέλος της οικογένειας είναι δυνατόν να ανευρεθεί, το παιδί έχει δικαίωμα να τύχει της ίδιας προστασίας που παρέχεται σε οποιοδήποτε άλλο παιδί στερημένο οριστικά ή προσωρινά του οικογενειακού του περιβάλλοντος για οποιονδήποτε λόγο, σύμφωνα με τις αρχές της παρούσας Σύμβασης.

Άρθρο 23

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι τα πνευματικώς ή σωματικώς ανάπηρα παιδιά πρέπει να διάγουν πλήρη και αξιοπρεπή ζωή, σε συνθήκες οι οποίες εγγυώνται την αξιοπρέπεια τους, ευνοούν την αυτονομία τους και διευκολύνουν την ενεργό συμμετοχή τους στη ζωή του συνόλου.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ανάπηρων παιδιών να τυγχάνουν ειδικής φροντίδας και ενθαρρύνουν και εξασφαλίζουν, στο μέτρο των διαθέσιμων πόρων, την παροχή, μετά από αίτηση, στα ανάπηρα παιδιά που πληρούν τους απαιτούμενους όρους και σε αυτούς που τα έχουν αναλάβει, μιας βοήθειας προσαρμοσμένης στην κατάσταση του παιδιού και στις περιστάσεις των γονέων του ή αυτών στους οποίους τα έχουν εμπιστευθεί.

3. Εν όψει των ειδικών αναγκών των ανάπηρων παιδιών, η χορηγούμενη σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου βοήθεια παρέχεται δωρεάν, εφόσον αυτό είναι δυνατό, κατόπιν υπολογισμού των οικονομικών πόρων των γονέων τους και αυτών στους οποίους έχουν εμπιστευθεί το παιδί, και σχεδιάζεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε τα ανάπηρα παιδιά να έχουν αποκλειστική πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην επιμόρφωση, στην περίθαλψη, στην αποκατάσταση αναπήρων, στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάσταση αναπήρων, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, έτσι που να επιτυγχάνεται η όσο το δυνατόν πληρέστερη κοινωνική ένταξη και προσωπική τους ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής και πνευματικής τους εξέλιξης.

4. Μέσα στο πνεύμα διεθνούς συνεργασίας, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προωθούν την ανταλλαγή κατάλληλων πληροφοριών στον τομέα της προληπτικής περίθαλψης και της ιατρικής, ψυχολογικής και λειτουργικής θεραπείας των ανάπηρων παιδιών, συμπεριλαμβανομένης της διάδοσης και της πρόσβασης στις πληροφορίες που αφορούν τις μεθόδους αποκατάστασης αναπήρων και τις υπηρεσίες επαγγελματικής κατάρτισης, με σκοπό να επιτραπεί στα Συμβαλλόμενα Κράτη να βελτιώσουν τις δυνατότητες και τις αρμοδιότητές τους και να διευρύνουν την πείρα τους σε αυτούς τους τομείς. Σ' αυτό το πεδίο λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

Άρθρο 24

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να απολαμβάνει το καλύτερο δυνατό επίπεδο υγείας και να επωφελείται από τις υπηρεσίες ιατρικής θεραπείας και αποκατάστασης αναπήρων. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επιδιώκουν να διασφαλίσουν το ότι κανένα παιδί δεν θα στερείται το δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες αυτές.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επιδιώκουν να εξασφαλίσουν την πλήρη εφαρμογή του παραπάνω δικαιώματος και ιδιαίτερα παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα για:

α) Να μειώσουν τη βρεφική και παιδική θνησιμότητα.

β) Να εξασφαλίσουν σε κάθε παιδί την απαραίτητη ιατρική αντίληψη και περίθαλψη δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη της στοιχειώδους περίθαλψης.

γ) Να αγωνιστούν κατά της ασθένειας και της κακής διατροφής και μέσα στα πλαίσια της στοιχειώδους περίθαλψης, με την εφαρμογή -ανάμεσα στα άλλα- της ήδη διαθέσιμης τεχνολογίας και με την παροχή θρεπτικών τροφών και καθαρού πόσιμου νερού, λαμβάνοντας υπόψη τους κινδύνους της μόλυνσης του φυσικού περιβάλλοντος.

δ) Να εξασφαλίσουν στις μητέρες κατάλληλη περίθαλψη πριν και μετά από τον τοκετό.

ε) Να μπορούν όλες οι ομάδες της κοινωνίας, ιδιαίτερα οι γονείς και τα παιδιά, να ενημερώνονται για τα θέματα της υγείας και της διατροφής του παιδιού, για τα πλεονεκτήματα του φυσικού θηλασμού, την υγιεινή και την καθαριότητα του περιβάλλοντος και την πρόληψη των ατυχημάτων και να βρίσκουν υποστήριξη στη χρήση των παραπάνω βασικών γνώσεων.

στ) Να αναπτύξουν την προληπτική ιατρική φροντίδα, την καθοδήγηση των γονέων και την εκπαίδευση και τις υπηρεσίες του οικογενειακού προγραμματισμού.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα για να καταργηθούν οι παραδοσιακές πρακτικές που βλάπτουν την υγεία των παιδιών.

4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προωθήσουν και να ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία, ώστε να επιτύχουν σταδιακά την πλήρη πραγματοποίηση του δικαιώματος που αναγνωρίζεται στο παρόν άρθρο. Εν όψει αυτού, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

Άρθρο 25

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί, που τοποθετήθηκε από τις αρμόδιες αρχές σε μία οικογένεια, με σκοπό την παροχή φροντίδας, προστασίας ή θεραπείας της σωματικής ή πνευματικής του υγείας, το δικαίωμα σε μια περιοδική αναθεώρηση της παραπάνω θεραπείας και κάθε άλλης περίπτωσης σχετικής με την τοποθέτησή του.

Άρθρο 26

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί το δικαίωμα να επωφελείται από την κοινωνική πρόνοια, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών ασφαλίσεων, και παίρνουν τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσουν την πλήρη πραγματοποίηση του δικαιώματος αυτού, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους.

2. Τα ωφελήματα, όπου είναι αναγκαία, πρέπει να δίνονται, αφού ληφθούν υπόψη οι πόροι και η κατάσταση του παιδιού και των προσώπων που έχουν αναλάβει την ευθύνη της συντήρησής του, καθώς και κάθε άλλη εκτίμηση σχετιζόμενη με την αίτηση παροχής ωφελημάτων που γίνεται από το παιδί ή για λογαριασμό του.

Άρθρο 27

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε παιδιού για ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής που να επιτρέπει τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του.

2. Στους γονείς ή στα άλλα πρόσωπα που έχουν αναλάβει το παιδί ανήκει κατά κύριο λόγο η ευθύνη της εξασφάλισης, μέσα στα όρια των δυνατοτήτων τους και των οικονομικών μέσων τους, των απαραίτητων για την ανάπτυξη του παιδιού συνθηκών ζωής.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υιοθετούν τα κατάλληλα μέτρα, σύμφωνα με τις εθνικές τους συνθήκες και στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, για να βοηθήσουν τους γονείς και τα άλλα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για το παιδί, να εφαρμόσουν το δικαίωμα αυτό και προσφέρουν, σε περίπτωση ανάγκης, υλική βοήθεια και προγράμματα υποστήριξης, κυρίως σε σχέση με τη διατροφή, το ρουχισμό και την κατοικία.

4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να εξασφαλίσουν την είσπραξη της διατροφής του παιδιού από τους γονείς του ή από τα άλλα πρόσωπα που έχουν την οικονομική ευθύνη γι' αυτό, είτε εντός της επικράτειας είτε στο εξωτερικό. Ειδικά στην περίπτωση που το πρόσωπο το οποίο έχει την οικονομική ευθύνη για το παιδί ζει σε ένα Κράτος διαφορετικό από εκείνο του παιδιού, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ευνοούν την προσχώρηση σε διεθνείς συμφωνίες ή τη σύναψη τέτοιων συμφωνιών, καθώς και την υιοθέτηση κάθε άλλης κατάλληλης ρύθμισης.

Άρθρο 28

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών:

α) Καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους.

β) Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης.

γ) Εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία με όλα τα κατάλληλα μέσα, σε συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός.

δ) Καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί τη σχολική και την επαγγελματική ενημέρωση και τον προσανατολισμό.

ε) Παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή της σχολικής πειθαρχίας με τρόπο που να ταιριάζει στην αξιοπρέπεια του παιδιού ως ανθρώπινου όντος, και σύμφωνα με την παρούσα Σύμβαση.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προάγουν και ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία στον τομέα της παιδείας, με σκοπό να συμβάλλουν κυρίως στην εξάλειψη της άγνοιας και του αναλφαριθμοσύ στον κόσμο και να διευκολύνουν την πρόσβαση στις επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις και στις σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους. Για το σκοπό αυτόν, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

Άρθρο 29

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί:

α) Στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του.

β) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που καθιερώνονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

γ) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και τις πολιτιστικές του αξίες, καθώς και του σεβασμού του για τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει, της χώρας από την οποία μπορεί να κατάγεται και για τους πολιτισμούς που διαφέρουν από το δικό του.

δ) Στην προετοιμασία του παιδιού για μία υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων και φιλίας ανάμεσα σε όλους τους λαούς και τις εθνικιστικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και στα πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής.

ε) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για το φυσικό περιβάλλον.

2. Καμία διάταξη του παρόντος άρθρου ή του άρθρου 28 δεν μπορεί να ερμηνευθεί με τρόπο που να θίγει την ελευθερία των φυσικών ή νομικών προσώπων για τη δημιουργία και τη διεύθυνση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, υπό τον όρο ότι θα τηρούνται εκφρασμένες στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου αρχές και ότι η παρεχόμενη στα ιδρύματα αυτά εκπαίδευση θα είναι σύμφωνη με τις ελάχιστες προδιαγραφές που θα έχει ορίσει το Κράτος.

Άρθρο 30

Στα Κράτη όπου υπάρχουν θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες ή πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής, ένα παιδί αυτόχθονας ή που ανήκει σε μία από αυτές τις μειονότητες δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να έχει τη δική του πολιτιστική ζωή, να πρεσβεύει και να ασκεί τη δική του θρησκεία ή να χρησιμοποιεί τη δική του γλώσσα από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας του.

Άρθρο 31

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί το δικαίωμα στην ανάπαυση και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, στην ενασχόληση με ψυχαγωγικά παιχνίδια και δραστηριότητες που είναι κατάλληλες για την ηλικία του και στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται και προάγουν το δικαίωμα του παιδιού να συμμετέχει πλήρως στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή και ενθαρρύνουν την προσφορά κατάλληλων και ίσων ευκαιριών για πολιτιστικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες και για δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου.

Άρθρο 32

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας που ενέχει κινδύνους ή που μπορεί να εκθέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή του ή να βλάψει την υγεία του ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή του.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα για να εξασφαλίσουν την εφαρμογή του παρόντος άρθρου. Για το σκοπό αυτόν, και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές διατάξεις των άλλων διεθνών οργάνων, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ειδικότερα:

α) Ορίζουν ένα κατώτατο όριο ή κατώτατα όρια ηλικίας για την είσοδο στην επαγγελματική απασχόληση.

β) Προβλέπουν μία κατάλληλη ρύθμιση των ωραρίων και των συνθηκών εργασίας.

γ) Προβλέπουν κατάλληλες ποινές και άλλες κυρώσεις, για να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική εφαρμογή του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 33

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων νομοθετικών, διοικητικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών μέτρων, για να προστατεύσουν τα παιδιά από την παράνομη χρήση ναρκωτικών και ψυχότροπων ουσιών, όπως αυτές προσδιορίζονται στις σχετικές διεθνείς συμβάσεις, και για να εμποδίσουν τη χρησιμοποίηση των παιδιών στην παραγωγή και την παράνομη διακίνηση αυτών των ουσιών.

Άρθρο 34

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης και σεξουαλικής βίας. Για το σκοπό αυτόν, τα Κράτη, ειδικότερα, παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα σε εθνικό, διμερές και πολυμερές επίπεδο για να εμποδίσουν:

α) Την παρακίνηση ή τον εξαναγκασμό των παιδιών σε παράνομη σεξουαλική δραστηριότητα.

β) Την εκμετάλλευση των παιδιών για πορνεία ή για άλλες παράνομες σεξουαλικές δραστηριότητες.

γ) Την εκμετάλλευση των παιδιών για την παραγωγή θεαμάτων ή υλικού πορνογραφικού χαρακτήρα.

Άρθρο 35

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα σε εθνικό διμερές ή πολυμερές επίπεδο για να εμποδίσουν την απαγωγή, την πώληση ή το δουλεμπόριο παιδιών για οποιονδήποτε σκοπό και με οποιαδήποτε μορφή.

Άρθρο 36

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προστατεύουν το παιδί από κάθε άλλη μορφή εκμετάλλευσης επιβλαβή για οποιαδήποτε πλευρά της ευημερίας του.

Άρθρο 37

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαγρυπνούν ώστε:

α) Κανένα παιδί να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλες σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές τιμωρίες ή μεταχείριση. Θανατική ποινή ή ισόβια κάθειρξη χωρίς δυνατότητα απελευθέρωσης δεν πρέπει να απαγγέλλονται για παραβάσεις, τις οποίες έχουν διαπράξει πρόσωπα κάτω των δεκαοκτώ ετών.

β) Κανένα παιδί να μη στερείται την ελευθερία του κατά τρόπο παράνομο ή αυθαίρετο. Η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο, να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας.

γ) Κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία να αντιμετωπίζεται με ανθρωπισμό και με τον οφειλόμενο στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου σεβασμό, και κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ηλικίας του. Ειδικότερα, κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία θα χωρίζεται από τους ενήλικες, εκτός εάν θεωρηθεί ότι είναι προτιμότερο να μη γίνει αυτό για το συμφέρον του παιδιού, και έχει το δικαίωμα να διατηρήσει την επαφή με την οικογένειά του δι' αλληλογραφίας και με επισκέψεις, εκτός εξαιρετικών περιστάσεων.

δ) Τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους να έχουν το δικαίωμα για ταχεία πρόσβαση σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση, καθώς και το δικαίωμα να αμφιβητούν τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας τους ενώπιον ενός δικαστηρίου ή μιας άλλης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής, και για τη λήψη μιας ταχείας απόφασης πάνω σ' αυτό το ζήτημα.

Άρθρο 38

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται και να διασφαλίζουν το σεβασμό στους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που εφαρμόζονται σε αυτά σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, και των οποίων η προστασία επεκτείνεται στα παιδιά.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα δυνατά μέτρα για να διασφαλίσουν ότι τα πρόσωπα κάτω των δεκαπέντε ετών δεν θα συμμετέχουν άμεσα στις εχθροπραξίες.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη απέχουν από την επιστράτευση στις ένοπλες δυνάμεις τους κάθε προσώπου κάτω των δεκαπέντε ετών. Κατά την επιστράτευση ανάμεσα σε πρόσωπα άνω των δεκαπέντε ετών αλλά κάτω των δεκαοκτώ ετών, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προσπαθούν να δίνουν προτεραιότητα στα πρόσωπα μεγαλύτερης ηλικίας.

4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σύμφωνα με την υποχρέωση που έχουν, δυνάμει του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, να προστατεύουν τον άμαχο πληθυσμό σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, παίρνουν όλα τα δυνατά μέτρα για την προστασία και τη φροντίδα των παιδιών, που θίγονται από την ένοπλη σύρραξη.

Άρθρο 39

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διευκολύνουν τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και την κοινωνική επανένταξη κάθε παιδιού θύματος οποιασδήποτε μορφής παραμέλησης, εκμετάλλευσης ή κακοποίησης, βασανισμού ή κάθε άλλης μορφής σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας ή ένοπλης σύρραξης. Η ανάρρωση αυτή και η επανένταξη γίνονται μέσα σε περιβάλλον, που ευνοεί την υγεία, τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπεια του παιδιού.

Άρθρο 40

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί ύποπτο, κατηγορούμενο ή καταδικασμένο για παράβαση του ποινικού νόμου το δικαίωμα σε μεταχείριση που να συνάδει με το αίσθημα της αξιοπρέπειάς του και της προσωπικής αξίας, που να ενισχύει το σεβασμό του για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των άλλων και που να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του, καθώς και την ανάγκη για επανένταξη στην κοινωνία και την ανάληψη από το παιδί ενός εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία.

2. Για το σκοπό αυτόν, και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές διατάξεις των διεθνών οργάνων, τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαγρυπνούν ιδιαίτερα ώστε:

α) Κανένα παιδί να μην καθίσταται ύποπτο, να μην κατηγορείται και να μην καταδικάζεται για παράβαση του ποινικού νόμου λόγω πράξεων ή παραλείψεων, που δεν απαγορεύονται από το εθνικό ή διεθνές δίκαιο κατά το χρόνο που διαπράχθηκαν.

β) Κάθε παιδί ύποπτο ή κατηγορούμενο για παράβαση του ποινικού νόμου να έχει τουλάχιστον το δικαίωμα στις ακόλουθες εγγυήσεις:

i) Να θεωρείται αθώο μέχρι να αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του.

ii) Να ενημερώνεται χωρίς καθυστέρηση και απευθείας για τις εναντίον του κατηγορίες ή, κατά περίπτωση, μέσω των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του και να έχει νομική ή οποιαδήποτε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση για την προετοιμασία και την παρουσίαση της υπεράσπισής του.

iii) Να κρίνεται η υπόθεσή του χωρίς καθυστέρηση από μία αρμόδια, ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή ή δικαστικό σώμα, σύμφωνα με μία δίκαιη κατά το νόμο διαδικασία, με την παρουσία ενός νομικού ή άλλου συμβούλου και την παρουσία των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του, εκτός αν αυτό θεωρηθεί αντίθετο προς το συμφέρον του παιδιού, λόγω κυρίως της ηλικίας ή της κατάστασής του.

iv) Να μην υποχρεώνεται να καταθέσει ως μάρτυρας ή να ομολογήσει την ενοχή του, να υποβάλλει ερωτήσεις το ίδιο ή μέσω άλλου στους μάρτυρες κατηγορίας και να επιτυγχάνει την παράσταση και την εξέταση μαρτύρων υπεράσπισης κάτω από συνθήκες ισότητας.

v) Εάν κριθεί ότι παρέβη τον ποινικό νόμο, να μπορεί να προσφύγει κατ' αυτής της απόφασης και κατά οποιουδήποτε μέτρου που λήφθηκε ως συνέπεια αυτής ενώπιον μιας ανώτερης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής ή δικαστικού σώματος, σύμφωνα με το νόμο.

vi) Να έχει τη δωρεάν βοήθεια ενός διερμηνέα, σε περίπτωση που δεν καταλαβαίνει ή δεν μιλάει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται.

vii) Να αντιμετωπίζεται η ιδιωτική του ζωή με απόλυτο σεβασμό σε όλα τα στάδια της διαδικασίας.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προσπαθούν να προαγάγουν τη θέσπιση νόμων, διαδικασιών, αρχών και θεσμών εφαρμοζομένων ειδικώς στα παιδιά που είναι ύποπτα, κατηγορούμενα ή καταδικασμένα για παράβαση του ποινικού νόμου και ιδιαίτερα:

α) Τη θέσπιση ενός ελάχιστου ορίου ηλικίας κάτω απ' το οποίο τα παιδιά θα θεωρούνται ότι δεν έχουν την ικανότητα παράβασης του ποινικού νόμου.

β) Την εισαγωγή μέτρων, εφόσον αυτό είναι δυνατόν και ευκαίιο, για την αντιμετώπιση τέτοιων παιδιών, χωρίς ανάγκη προσφυγής στη δικαιοσύνη, με την προϋπόθεση βέβαια ότι τηρείται ο απόλυτος σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις νόμιμες εγγυήσεις.

4. Μία σειρά διατάξεων σχετικών κυρίως με την επιμέλεια, την καθοδήγηση και την επιτήρηση, τους συμβούλους, τη δοκιμασία, την τοποθέτηση σε οικογένεια, τα προγράμματα γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και τις άλλες εναλλακτικές δυνατότητες πλην της επιμέλειας, θα εξασφαλίζει στα παιδιά μια μεταχείριση που να εγγυάται την ευημερία τους και που να είναι ανάλογη και με την κατάστασή τους και με την παράβαση.

Άρθρο 41

Καμιά από τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης δεν θίγει διατάξεις ευνοϊκότερες για την πραγματοποίηση των δικαιωμάτων του παιδιού και οι οποίες είναι δυνατόν να περιέχονται:

α) Στη νομοθεσία ενός Συμβαλλόμενου Κράτους ή

β) Στο ισχύον για το Κράτος αυτό διεθνές δίκαιο.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Άρθρο 42

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν να κάνουν ευρέως γνωστές τόσο στους ενήλικες όσο και στα παιδιά, τις αρχές και τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης με δραστήρια και κατάλληλα μέσα.

Άρθρο 43

1. Με σκοπό την έρευνα της προόδου που έχει συντελεστεί από τα Συμβαλλόμενα Κράτη σε σχέση με την τήρηση των υποχρεώσεων, οι οποίες συμφωνήθηκαν δυνάμει της παρούσας Σύμβασης, συγκροτείται Επιτροπή για τα δικαιώματα του παιδιού, η οποία επιτελεί τα καθήκοντα που ορίζονται παρακάτω.

2. Η Επιτροπή αποτελείται από δέκα εμπειρογνώμονες υψηλού ήθους και αναγνωρισμένης ικανότητας στον τομέα που καλύπτει η παρούσα Σύμβαση. Τα μέλη της εκλέγονται από τα Συμβαλλόμενα Κράτη ανάμεσα στους υπηκόους τους και συμμετέχουν υπό την ατομική τους ιδιότητα, αφού ληφθούν υπόψη η ανάγκη εξασφάλισης δίκαιης γεωγραφικής κατανομής και τα κύρια νομικά συστήματα.

3. Η εκλογή των μελών της Επιτροπής γίνεται με μυστική ψηφοφορία από έναν κατάλογο προσώπων που υποβάλλουν τα Συμβαλλόμενα Κράτη. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος έχει τη δυνατότητα να υποδεικνύει έναν υποψήφιο, από τους υπηκόους του.

4. Η διεξαγωγή των πρώτων εκλογών θα γίνει το αργότερο έξι μήνες μετά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της παρούσας Σύμβασης. Στη συνέχεια οι εκλογές θα γίνονται κάθε δύο χρόνια. Τέσσερις τουλάχιστον μήνες πριν από την ημερομηνία κάθε εκλογής ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών καλεί γραπτώς τα Συμβαλλόμενα Κράτη να προτείνουν τους υποψήφιους τους εντός δύο μηνών. Στη συνέχεια, ο Γενικός Γραμματέας ετοιμάζει έναν κατάλογο με τα ονόματα όλων των υποψηφίων σε αλφαβητική σειρά, αναφέροντας τα Συμβαλλόμενα Κράτη που έχουν υποδείξει αυτούς και τον υποβάλλει στα Συμβαλλόμενα στην παρούσα Σύμβαση Κράτη.

5. Οι εκλογές γίνονται κατά τις Συνόδους των Συμβαλλόμενων Κρατών, οι οποίες συγκαλούνται από το Γενικό Γραμματέα στην Έδρα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Στις συνόδους αυτές, κατά τις οποίες η απαρτία σχηματίζεται από τα δύο τρίτα των Συμβαλλόμενων Κρατών, εκλέγονται μέλη της Επιτροπής εκείνοι που έλαβαν το μεγαλύτερο αριθμό ψήφων και την απόλυτη πλειοψηφία από τους παρόντες και ψηφίσαντες εκπροσώπους των Συμβαλλόμενων Κρατών.

6. Τα μέλη της Επιτροπής εκλέγονται για χρονική περίοδο τεσσάρων ετών. Είναι επανεκλέξιμα εάν προταθεί εκ νέου η υποψηφιότητά τους. Η θητεία πέντε μελών από τα εκλεγμένα κατά την πρώτη εκλογή λήγει μετά τη συμπλήρωση δύο ετών. Τα ονόματα των πέντε αυτών μελών επιλέγονται με κλήρο από τον πρόεδρο της συνόδου, αμέσως μετά από την πρώτη εκλογή.

7. Σε περίπτωση θανάτου ή παραίτησης ενός μέλους της Επιτροπής, ή εάν, για έναν οποιονδήποτε άλλο λόγο, ένα μέλος δηλώνει ότι δεν μπορεί πλέον να ασκεί τα καθήκοντά του στα πλαίσια της Επιτροπής, το Συμβαλλόμενο Κράτος, που είχε υποδείξει αυτό το μέλος, διορίζει έναν άλλο εμπειρογνώμονα από τους υπηκόους του για να υπηρετήσει για το υπόλοιπο της θητείας, με την επιφύλαξη της έγκρισης της Επιτροπής.

8. Η Επιτροπή θεσπίζει η ίδια τον εσωτερικό κανονισμό της.

9. Η Επιτροπή εκλέγει τους αξιωματούχους της για μία περίοδο δύο ετών.

10. Οι σύνοδοι της Επιτροπής συγκαλούνται κανονικά στην Έδρα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών ή σε οποιονδήποτε άλλο τόπο, που καθορίζεται από την Επιτροπή.

Η Επιτροπή συνέρχεται κανονικά κάθε χρόνο.

Η διάρκεια των συνόδων της καθορίζεται και τροποποιείται, εάν είναι αναγκαίο, από μία συνέλευση των Κρατών Μελών στην παρούσα Σύμβαση, με την επιφύλαξη της έγκρισης από τη Γενική Συνέλευση.

11. Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών θέτει στη διάθεση της Επιτροπής το απαραίτητο προσωπικό και τις εγκαταστάσεις για την αποτελεσματική εκτέλεση των καθηκόντων που της έχουν ανατεθεί, δυνάμει της παρούσας Σύμβασης.

12. Τα μέλη της Επιτροπής που συγκροτήθηκε δυνάμει της παρούσας Σύμβασης εισπράττουν, με την έγκριση της Γενικής Συνέλευσης, απολαβές από τους πόρους του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, σύμφωνα με τους όρους και με τις προϋποθέσεις που ορίζει η Γενική Συνέλευση.

Άρθρο 44

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να υποβάλλουν στην Επιτροπή, μέσω του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, εκθέσεις σχετικά με τα μέτρα που έχουν υιοθετήσει για την ενεργοποίηση των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στην παρούσα Σύμβαση, καθώς και σχετικά με την πρόοδο που σημειώθηκε ως προς την απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων:

α) Εντός των δύο πρώτων ετών από την έναρξη ισχύος της παρούσας Σύμβασης για κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος.

β) Κατόπιν, κάθε πέντε χρόνια.

2. Οι εκθέσεις που συντάσσονται σε εφαρμογή του παρόντος άρθρου, πρέπει να επισημαίνονται τους παράγοντες και τις δυσκολίες, εάν υπάρχουν, που εμποδίζουν τα Συμβαλλόμενα Κράτη να τηρήσουν πλήρως τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στην παρούσα Σύμβαση. Πρέπει επίσης να περιέχουν επαρκείς πληροφορίες, για να δώσουν στην Επιτροπή μία ακριβή εικόνα της εφαρμογής της Σύμβασης στην εν λόγω χώρα.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη τα οποία έχουν υποβάλει στην Επιτροπή μία αρχική πλήρη έκθεση, δεν χρειάζεται να επαναλάβουν τις επόμενες εκθέσεις που υποβάλλουν, σύμφωνα με το εδάφιο β΄ της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, τις βασικές πληροφορίες που έχουν ήδη κοινοποιήσει.

4. Η Επιτροπή μπορεί να ζητά από τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμπληρωματικές πληροφορίες, σχετικές με την εφαρμογή της Σύμβασης.

5. Η Επιτροπή υποβάλλει κάθε δύο χρόνια στη Γενική Συνέλευση, μέσω του Κοινωνικού και Οικονομικού Συμβουλίου, εκθέσεις για τις δραστηριότητές της.

6. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη καθιστούν ευρέως προσιτές τις εκθέσεις τους στο κοινό της χώρας τους.

Άρθρο 45

Για την προώθηση της αποτελεσματικής εφαρμογής της Σύμβασης και για την ενθάρρυνση της διεθνούς συνεργασίας στο πεδίο το οποίο καλύπτει η Σύμβαση:

α) Οι ειδικοί οργανισμοί, το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλα όργανα των Ηνωμένων Εθνών έχουν το δικαίωμα να εκπροσωπούνται κατά την εξέταση της εφαρμογής των διατάξεων της παρούσας Σύμβασης, οι οποίες εμπίπτουν στην αρμοδιότητά τους. Η Επιτροπή μπορεί να καλέσει τις ειδικευμένες οργανώσεις, το ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλους αρμόδιους οργανισμούς, τους οποίους κρίνει κατάλληλους, να παράσχουν ειδικευμένες γνώμες για την εφαρμογή της Σύμβασης στους τομείς που ανήκουν στις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους. Μπορεί να καλεί τις ειδικευμένες οργανώσεις, το Ταμείο Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλα όργανα των Ηνωμένων Εθνών να της υποβάλουν εκθέσεις για την εφαρμογή της Σύμβασης στους τομείς που ανήκουν στο πεδίο δραστηριότητάς τους.

β) Η Επιτροπή διαδιδάξει, εάν το κρίνει αναγκαίο, στις ειδικευμένες οργανώσεις, στο Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και στους άλλους αρμόδιους οργανισμούς κάθε έκθεση των Συμβαλλόμενων Κρατών που περιέχει ένα αίτημα ή υποδεικνύει μια ανάγκη για τεχνική συμβουλή ή βοήθεια, μαζί με τις παρατηρήσεις και τις προτάσεις της Επιτροπής, εάν υπάρχουν, σχετικά με το παραπάνω αίτημα ή υπόδειξη.

γ) Η Επιτροπή μπορεί να συστήσει στη Γενική Συνέλευση να ζητήσει από το Γενικό Γραμματέα να αναλάβει για λογαριασμό της μελέτες πάνω σε ειδικά θέματα, σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού.

δ) Η Επιτροπή μπορεί να κάνει υποδείξεις και συστάσεις γενικής φύσεως βασισμένες στις πληροφορίες που έχει δεχτεί κατ' εφαρμογήν των άρθρων 44 και 45 της παρούσας Σύμβασης. Οι υποδείξεις αυτές και οι συστάσεις γενικής φύσεως διαβιβάζονται σε κάθε ενδιαφερόμενο Συμβαλλόμενο Κράτος και αναφέρονται στη Γενική Συνέλευση, μαζί με τις παρατηρήσεις των Συμβαλλόμενων Κρατών μερών, όπου υπάρχουν.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Άρθρο 46

Η παρούσα Σύμβαση είναι ανοιχτή για εφαρμογή σε όλα τα Κράτη.

Άρθρο 47

Η παρούσα Σύμβαση υποβάλλεται σε επικύρωση. Τα έγγραφα της επικύρωσης θα κατατεθούν στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Άρθρο 48

Η παρούσα Σύμβαση είναι ανοιχτή για προσχώρηση οποιουδήποτε Κράτους. Τα έγγραφα της προσχώρησης θα κατατεθούν στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Άρθρο 49

1. Η παρούσα Σύμβαση θα αρχίσει να ισχύει την τριακοστή ημέρα μετά από την ημερομηνία κατάθεσης στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών του εικοστού εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης.

2. Για κάθε Κράτος που επικυρώνει την παρούσα Σύμβαση ή προσχωρεί σε αυτήν μετά την κατάθεση του εικοστού εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης, η Σύμβαση θα αρχίσει να ισχύει την τριακοστή ημέρα μετά από την ημερομηνία κατάθεσης από το Κράτος αυτό του δικού του εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης.

Άρθρο 50

1. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος μπορεί να προτείνει μια τροπολογία και να καταθέσει το κείμενό της στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Εν συνεχεία ο Γενικός Γραμματέας διαβιβάζει όλα τα σχέδια τροπολογιών στα Συμβαλλόμενα Κράτη ζητώντας τους να του γνωρίζουν εάν επιθυμούν να συγκληθεί διάσκεψη των Συμβαλλόμενων Κρατών, με σκοπό να εξεταστούν και να τεθούν σε ψηφοφορία αυτά τα σχέδια. Εάν, εντός τεσσάρων μηνών από την ημερομηνία της διαβίβασης αυτής, το ένα τρίτο τουλάχιστον των Συμβαλλόμενων Κρατών κηρυχτεί υπέρ της σύγκλησης μιας τέτοιας διάσκεψης, ο Γενικός Γραμματέας συγκαλεί τη διάσκεψη υπό την αιγίδα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Κάθε τροπολογία, που υιοθετείται από την πλειοψηφία των παρόντων και ψηφισάντων στη διάσκεψη Συμβαλλόμενων Κρατών, υποβάλλεται για έγκριση στη Γενική Συνέλευση.

2. Κάθε τροπολογία, που υιοθετήθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, αρχίζει να ισχύει όταν εγκριθεί από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και γίνει δεκτή με πλειοψηφία των δύο τρίτων των Συμβαλλόμενων Κρατών.

3. Όταν μια τροπολογία αρχίσει να ισχύει έχει αναγκαστική ισχύ για τα Συμβαλλόμενα Κράτη που την αποδέχτηκαν, ενώ τα υπόλοιπα Συμβαλλόμενα Κράτη παραμένουν δεσμευμένα από τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης και από όλες τις προηγούμενες τροπολογίες που έχουν αποδεχτεί.

Άρθρο 51

1. Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών θα δεχτεί και θα διαβιβάσει σε όλα τα Κράτη το κείμενο των επιφυλάξεων που έκαναν τα Κράτη κατά το χρόνο της επικύρωσης ή της προσχώρησης.

2. Δεν επιτρέπεται καμία επιφύλαξη, που είναι ασυμβίβαστη με το αντικείμενο και το σκοπό της παρούσας Σύμβασης.

Οι επιφυλάξεις μπορούν να αποσυρθούν ανά πάσα στιγμή με γνωστοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος ενημερώνει γι' αυτό όλα τα Συμβαλλόμενα στη Σύμβαση Κράτη. Η γνωστοποίηση παράγει τα αποτελέσματά της από την ημερομηνία κατά την οποία παρελήφθη από το Γενικό Γραμματέα.

Άρθρο 52

Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος μπορεί να καταγγείλει την παρούσα Σύμβαση με γραπτή γνωστοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Η καταγγελία παράγει τα αποτελέσματά της ένα χρόνο μετά από την ημερομηνία κατά την οποία η γνωστοποίηση παρελήφθη από το Γενικό Γραμματέα.

Άρθρο 53

Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών ορίζεται θεματοφύλακας της παρούσας Σύμβασης.

Άρθρο 54

Το πρωτότυπο της παρούσας Σύμβασης, της οποίας τα κείμενα στην αγγλική, αραβική, κινεζική, ισπανική, γαλλική και ρωσική γλώσσα έχουν την ίδια ισχύ, θα κατατεθεί στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Για να πιστοποιηθούν τα παραπάνω οι υπογράφωντες, ειδικά εξουσιοδοτημένοι από τις αντίστοιχες Κυβερνήσεις τους, υπέγραψαν την παρούσα Σύμβαση.

Άρθρο δεύτερο

Η ισχύς του νόμου αυτού αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, της δε κυρουμένης Σύμβασης από την ολοκλήρωση των προϋποθέσεων που καθορίζονται στο άρθρο 49 αυτής.

Παραγγέλλομε τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεσή του ως νόμου του Κράτους.

Αθήνα, 2 Δεκεμβρίου 1992

**Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ**

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΑΡ. ΚΑΛΑΝΤΖΑΚΟΣ

ΥΓΕΙΑΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ
Γ. ΣΟΥΡΛΑΣ

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΙΩ. ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ

Η ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
Β. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ

Θεωρήθηκε και τέθηκε η Μεγάλη Σφραγίδα του Κράτους.

Αθήνα, 2 Δεκεμβρίου 1992

**Ο ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΙΩΑΝ. ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ**

(1) Στοιχεία από το εγχειρίδιο "Τα Δικαιώματα των Παιδιών του Κόσμου" Ένα Εγχειρίδιο Εκπαίδευσης για την Ανάπτυξη", Unicef 1993.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ - ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Κατηγοριοποίηση της θεματικής των Άρθρων της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού⁽¹⁾:

1. Ταυτότητα, Παιδική Ηλικία, Ελευθερία Έκφρασης.
  - Άρθρο 1: Ορισμός του παιδιού
  - Άρθρο 7: Όνομα και εθνικότητα
  - Άρθρο 8: Κατοχύρωση της ταυτότητας
  - Άρθρο 12: Δικαίωμα να εκφράζει τη γνώμη του
  - Άρθρο 13: Ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης
  - Άρθρο 14: Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας
  - Άρθρο 15: Ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι
2. Το δικαίωμα του παιδιού για τροφή, υγεία, ασφάλεια
  - Άρθρο 6: Το δικαίωμα για ζωή
  - Άρθρο 24: Υγεία και ιατρικές υπηρεσίες
  - Άρθρο 26: Κοινωνική ασφάλεια
  - Άρθρο 27: Βιοτικό επίπεδο
3. Εκπαίδευση, Πληροφόρηση, Καλλιτεχνική Έκφραση, Παιχνίδι
  - Άρθρο 17: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
  - Άρθρο 28: Εκπαίδευση
  - Άρθρο 29: Στόχοι της εκπαίδευσης
  - Άρθρο 30: Δικαιώματα πολιτιστικά, θρησκευτικά και γλωσσικά
  - Άρθρο 31: Ανάπαυση και διασκέδαση
  - Άρθρο 42: Να γίνει γνωστή στο κοινό η Σύμβαση
4. Οικογένεια, Υιοθεσία, Κοινωνικές Υπηρεσίες
  - Άρθρο 5: Γονική καθοδήγηση
  - Άρθρο 9: Γονική φροντίδα και το δικαίωμα να μην αποχωρίζονται το παιδί τους οι γονείς του.
  - Άρθρο 10: Επανένωση της οικογένειας
  - Άρθρο 11: Παράνομη μεταφορά και μη-επιστροφή
  - Άρθρο 18: Ανατροφή του παιδιού και εξασφάλιση της ανάπτυξής του
  - **Άρθρο 19:** Προστασία του παιδιού από την κακομεταχείριση
  - Άρθρο 20: Στέρηση του οικογενειακού περιβάλλοντος
  - Άρθρο 21: Υιοθεσία
  - Άρθρο 22: Παιδιά - πρόσφυγες
  - Άρθρο 25: Περιοδική επιθεώρηση της οικογενειακής τοποθέτησης
  - Άρθρο 27: Βιοτικό επίπεδο
  - Άρθρο 35: Πώληση, εμπόριο, απαγωγή παιδιού
5. Το δικαίωμα στην ισότητα
  - Άρθρο 2: Μη-διάκριση
  - Άρθρο 14: Ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας
  - Άρθρο 17: Πρόσβαση σε κατάλληλη πληροφόρηση
  - Άρθρο 23: Παιδιά με ειδικές ανάγκες
  - Άρθρο 30: Δικαιώματα θρησκευτικά, πολιτιστικά και γλωσσικά
6. Βία και Εκμετάλλευση
  - **Άρθρο 19:** Προστασία από την κακοποίηση
  - Άρθρο 32: Παιδική εργασία
  - Άρθρο 33: Χρήση ναρκωτικών
  - **Άρθρο 34:** Σεξουαλική εκμετάλλευση
  - Άρθρο 35: Πώληση, εμπόριο, απαγωγή παιδιού

- Άρθρο 36: Άλλες μορφές εκμετάλλευσης
  - **Άρθρο 39:** Επανένταξη και επαναπροσαρμογή
7. Παιδιά του πολέμου και πρόσφυγες. Τα παιδιά και η ειρήνη
- Άρθρο 22: Παιδιά - πρόσφυγες
  - Άρθρο 37: Βασανισμός και θανατική ποινή
  - Άρθρο 38: Ένοπλες συρράξεις
  - Άρθρο 39: Επαναπροσαρμογή
8. Τα παιδιά και ο νόμος
- Άρθρο 37: Απονομή δικαιοσύνης και ποινικές διαδικασίες
  - Άρθρο 40: Μεταχείριση σε θέματα ποινικού νόμου
  - Άρθρο 42: Να γίνει γνωστή η Σύμβαση στο κοινό

**ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ
(Ν 2101 ΦΕΚ 192/2-12-1992)**

Τα Συμβαλλόμενα στην παρούσα Σύμβαση Κράτη

Επειδή, σύμφωνα με τις αρχές που διακηρύσσονται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, η αναγνώριση της εγγενούς αξιοπρέπειας και των ίσων και αναφαίρετων δικαιωμάτων όλων των μελών της ανθρωπίνης οικογένειας, αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο.

Έχοντας υπόψη ότι ο λαός των Ηνωμένων Εθνών έχουν διακηρύξει εκ νέου, στον Καταστατικό Χάρτη, την πίστη τους στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και στην αξιοπρέπεια και την αξία του ανθρώπου, και έχουν αποφασίσει να προαγάγουν την κοινωνική πρόοδο και να καθορίσουν καλύτερες συνθήκες ζωής μέσα στα πλαίσια μιας μεγαλύτερης ελευθερίας.

Αναγνωρίζοντας ότι τα Ηνωμένα Έθνη, στην Παγκόσμια Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και στις διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα διακήρυξαν και συμφώνησαν ότι καθένας δικαιούται να απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που αναφέρονται σε αυτές, χωρίς καμία απολύτως διάκριση ιδίως εξαιτίας της φυλής, του χρώματος, του φύλου, της γλώσσας, της θρησκείας, των πολιτικών του ή άλλων πεποιθήσεων, της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, της περιουσίας, της γέννησης ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.

Υπενθυμίζοντας ότι, στην παγκόσμια Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα Ηνωμένα Έθνη διακήρυξαν ότι τα παιδιά δικαιούνται ειδική βοήθεια και υποστήριξη.

Έχοντας πεισθεί ότι η οικογένεια όντας η θεμελιώδης μονάδα της κοινωνίας και το φυσικό περιβάλλον για την ανάπτυξη και την ευημερία όλων των μελών της, και ιδιαίτερα των παιδιών, πρέπει να έχει την προστασία και την υποστήριξη που χρειάζεται για να μπορέσει να διαδραματίσει πληρέστερα το ρόλο της στην κοινότητα.

Αναγνωρίζοντας ότι το παιδί, για την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, πρέπει να μεγαλώνει μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, σ' ένα κλίμα ευτυχίας, αγάπης και κατανόησης.

Επειδή είναι σημαντικό να προετοιμαστεί πλήρως το παιδί για να ζήσει μία ατομική ζωή στην κοινωνία και να ανατραφεί μέσα στο πνεύμα των ιδανικών που διακηρύσσονται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και ειδικότερα μέσα σε πνεύμα ειρήνης, αξιοπρέπειας, ανοχής, ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης.

Έχοντας υπόψη ότι η ανάγκη να παρασχεθεί στο παιδί ειδική προστασία εξαγγέλθηκε στη Διακήρυξη της Γενεύης του 1924 για τα δικαιώματα του παιδιού και στη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, που υιοθέτησε η Γενική Συνέλευση στις 20 Νοεμβρίου 1959 και που αναγνωρίστηκε στην παγκόσμια Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, στο διεθνές Σύμφωνο για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα (ιδιαίτερα στα άρθρα 23 και 24), στο Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, τα κοινωνικά και τα πολιτιστικά δικαιώματα (ιδιαίτερα στο άρθρο 10) και στο καταστατικό και στα αρμόδια όργανα των ειδικευμένων οργανισμών και των διεθνών οργανώσεων που μεριμνούν για την ευημερία του παιδιού.

Έχοντας υπόψη ότι, όπως αναφέρεται στη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, το παιδί, λόγω της φυσικής και διανοητικής του ανωριμότητας, χρειάζεται ειδική προστασία και μέριμνα, συμπεριλαμβανομένης και της νομικής προστασίας, τόσο πριν όσο και μετά τη γέννησή του.

Υπενθυμίζοντας τις διατάξεις της Διακήρυξης για τις νομικές και κοινωνικές αρχές σχετικά με την προστασία και την ευημερία των παιδιών, ειδικά όσον αφορά την υιοθεσία και την τοποθέτηση σε ανάδοχες οικογένειες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, τις διατάξεις του συνόλου των ελάχιστων κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για τη διοίκηση της δικαιοσύνης για ανήλικους (Κανόνες του Πεκίνου), και της Διακήρυξης για την προστασία των γυναικών και των παιδιών σε περίοδο επείγουσας ανάγκης και ένοπλης σύρραξης.

Αναγνωρίζοντας ότι σε όλες τις χώρες του κόσμου υπάρχουν παιδιά που ζουν κάτω από ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες, και ότι είναι αναγκαίο να δοθεί στα παιδιά αυτά ιδιαίτερη προσοχή.

Λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τη σημασία των πολιτιστικών παραδόσεων και αξιών κάθε λαού για την προστασία και την αρμονική ανάπτυξη του παιδιού.

Αναγνωρίζοντας τη σημασία της διεθνούς συνεργασίας για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των παιδιών σε όλες τις χώρες, και ιδιαίτερα στις υπό ανάπτυξη χώρες.

Συμφώνησαν τα εξής:

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Άρθρο 1

Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, θεωρείται παιδί κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, εκτός εάν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία.

Άρθρο 2

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα, που αναφέρονται στην παρούσα Σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα ώστε να προστατεύεται αποτελεσματικά το παιδί έναντι κάθε μορφής διάκρισης ή κύρωσης, βασισμένης στη νομική κατάσταση, στις δραστηριότητες, στις εκφρασμένες απόψεις ή στις πεποιθήσεις των γονέων του, των νόμιμων εκπροσώπων του ή των μελών της οικογένειάς του.

Άρθρο 3

1. Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να εξασφαλίζουν στο παιδί την αναγκαία για την ευημερία του προστασία και φροντίδα, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονέων του, των επιτρόπων του ή των άλλων προσώπων που είναι νόμιμα υπεύθυνοι γι' αυτό, και παίρνουν για το σκοπό αυτόν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε η λειτουργία των οργανισμών, των υπηρεσιών και των ιδρυμάτων που αναλαμβάνουν παιδιά και που είναι υπεύθυνα για την προστασία τους να είναι σύμφωνη με τους κανόνες που έχουν θεσπιστεί από τις αρμόδιες αρχές, ιδιαίτερα στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας και σε ό,τι αφορά τον αριθμό και την αρμοδιότητα του προσωπικού τους, καθώς και την ύπαρξη μιας κατάλληλης εμποπτείας

Άρθρο 4

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να παίρνουν όλα τα νομοθετικά, διοικητικά και άλλα μέτρα που είναι αναγκαία για την εφαρμογή των αναγνωρισμένων στην παρούσα Σύμβαση δικαιωμάτων. Στην περίπτωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, παίρνουν τα μέτρα αυτά μέσα στα όρια των πόρων που διαθέτουν και, όπου είναι αναγκαίο, μέσα στα πλαίσια της διεθνούς συνεργασίας.

Άρθρο 5

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται την ευθύνη, το δικαίωμα και το καθήκον που έχουν οι γονείς ή, κατά περίπτωση, τα μέλη της διευρυμένης οικογένειας ή της κοινότητας, όπως προβλέπεται από τα τοπικά έθιμα, οι επίτροποι ή άλλα πρόσωπα που έχουν νόμιμα την ευθύνη για το παιδί, να του παράσχουν, κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στην ανάπτυξη των ικανοτήτων του, τον προσανατολισμό και τις κατάλληλες συμβουλές για την άσκηση των δικαιωμάτων που του αναγνωρίζει η παρούσα Σύμβαση.

Άρθρο 6

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι κάθε παιδί έχει εγγενές δικαίωμα στη ζωή.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μέρη εξασφαλίζουν, στο μέτρο του δυνατού, την επιβίωση και την ανάπτυξη του παιδιού.

Άρθρο 7

1. Το παιδί εγγράφεται στο ληξιαρχείο αμέσως μετά τη γέννησή του και έχει από εκείνη τη στιγμή το δικαίωμα ονόματος, το δικαίωμα να αποκτήσει ιθαγένεια και, στο μέτρο του δυνατού, το δικαίωμα να γνωρίζει τους γονείς του και να ανατραφεί από αυτούς.
2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν για τη θέση σε εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους και με τις υποχρεώσεις που τους επιβάλλουν οι ισχύουσες σ' αυτό το πεδίο διεθνείς συνθήκες, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες, ελλείψει αυτών, το παιδί θα ήταν άπατρις.

Άρθρο 8

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για διατήρηση της ταυτότητάς του, συμπεριλαμβανομένων της ιθαγένειάς του, του ονόματός του και των οικογενειακών σχέσεών του, όπως αυτά αναγνωρίζονται από το νόμο, χωρίς παράνομη ανάμιξη.
2. Εάν ένα παιδί στερείται παράνομα ορισμένα ή όλα τα στοιχεία που συνιστούν την ταυτότητά του, τα Συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να του παράσχουν κατάλληλη υποστήριξη και προστασία, ώστε η ταυτότητά του να αποκατασταθεί το συντομότερο δυνατόν.

Άρθρο 9

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε το παιδί να μην αποχωρίζεται από τους γονείς του, παρά τη θέλησή τους, εκτός εάν οι αρμόδιες αρχές αποφασίσουν, με την επιφύλαξη δικαστικής αναθεώρησης και σύμφωνα με τους εφαρμοζόμενους νόμους και διαδικασίες, ότι ο χωρισμός αυτός είναι αναγκαίος για το συμφέρον του παιδιού. Μια τέτοια απόφαση μπορεί να είναι αναγκαία σε ειδικές περιπτώσεις, για παράδειγμα όταν οι γονείς κακομεταχειρίζονται ή παραμελούν το παιδί, ή όταν ζουν χωριστά και πρέπει να ληφθεί απόφαση σχετικά με τον τόπο διαμονής του παιδιού.

2. Σε όλες τις περιπτώσεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου, όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στις διαδικασίες και να γνωστοποιούν τις απόψεις τους.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα του παιδιού που ζει χωριστά από τους δύο γονείς του ή από τον έναν από αυτούς να διατηρεί κανονικά προσωπικές σχέσεις και να έχει άμεση επαφή με τους δύο γονείς του, εκτός εάν αυτό είναι αντίθετο με το συμφέρον του παιδιού.

4. Όταν ο χωρισμός είναι αποτέλεσμα μέτρων που έχει πάρει ένα Συμβαλλόμενο Κράτος, όπως η κράτηση, η φυλάκιση, η εξορία, η απέλαση ή ο θάνατος (συμπεριλαμβανομένου του θανάτου από οποιαδήποτε αιτία, ο οποίος επήλθε κατά το χρόνο κράτησης) των δύο γονέων ή του ενός από αυτούς ή του παιδιού το Συμβαλλόμενο Κράτος δίνει, μετά από αίτηση, στους γονείς, στο παιδί ή, εάν χρειαστεί, σε ένα άλλο μέλος της οικογένειας τις ουσιώδεις πληροφορίες σχετικά με τον τόπο όπου βρίσκονται το απόν μέλος ή τα απόντα μέλη της οικογένειας, εκτός εάν η αποκάλυψη των πληροφοριών αυτών θα είναι επιζήμια για την ευημερία του παιδιού. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη φροντίζουν εξάλλου ώστε η υποβολή ενός τέτοιου αιτήματος να μην επισύρει δυσμενείς συνέπειες για το ενδιαφερόμενο ή τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα.

Άρθρο 10

1. Σύμφωνα με την υποχρέωση των Συμβαλλόμενων Κρατών δυνάμει της παραγράφου 1 του άρθρου 9, κάθε αίτηση από ένα παιδί ή από τους γονείς του για την είσοδο σε ένα Συμβαλλόμενο Κράτος ή την έξοδο από αυτό με σκοπό την οικογενειακή επανένωση αντιμετωπίζεται από τα Συμβαλλόμενα Κράτη με θετικό πνεύμα, ανθρωπισμό και ταχύτητα. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη φροντίζουν επιπλέον ώστε η υποβολή μιας τέτοιας αίτησης να μην επισύρει δυσμενείς συνέπειες για τον αιτούντα ή για τα μέλη της οικογένειάς του.

2. Το παιδί του οποίου οι γονείς διαμένουν σε διαφορετικά Κράτη έχει το δικαίωμα να διατηρεί, εκτός εξαιρετικών περιπτώσεων, προσωπικές σχέσεις και τακτική άμεση επαφή με τους δύο γονείς του. Για το σκοπό αυτόν και σύμφωνα με την υποχρέωση που βαρύνει τα Συμβαλλόμενα Κράτη δυνάμει της παραγράφου 2 του άρθρου 9, τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα που έχουν το παιδί και οι γονείς του να εγκαταλείψουν οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης της χώρας αυτού του ίδιου του Συμβαλλόμενου Κράτους και να επιστρέψουν στη δική τους χώρα. Το δικαίωμα εγκατάλειψης οποιασδήποτε χώρας μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μόνο των περιορισμών που ορίζει ο νόμος και που είναι αναγκαίοι για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημόσιων ηθών, ή των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και που είναι συμβατοί με τα υπόλοιπα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στην παρούσα Σύμβαση.

Άρθρο 11

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν μέτρα εναντίον των αθέμιτων μετακινήσεων παιδιών στο εξωτερικό και εναντίον της μη επανόδου τους.

2. Για το σκοπό αυτόν, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ευνοούν τη σύναψη διμερών ή πολυμερών συμφωνιών ή την προσχώρηση στις ήδη υπάρχουσες συμφωνίες.

Άρθρο 12

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στο παιδί που έχει ικανότητα διάκρισης το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του σχετικά με οποιοδήποτε θέμα που το αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και το βαθμό ωριμότητάς του.

2. Για το σκοπό αυτόν θα πρέπει ιδίως να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να ακούγεται από οποιαδήποτε διοικητική ή δικαστική διαδικασία που το αφορά, είτε άμεσα είτε μέσω ενός εκπροσώπου ή ενός αρμόδιου οργανισμού, κατά τρόπο συμβατό με τους διαδικαστικούς κανόνες της εθνικής νομοθεσίας.

Άρθρο 13

1. Το παιδί έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών οποιουδήποτε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, υπό μορφή προφορική, γραπτή ή τυπωμένη, ή καλλιτεχνική ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του.

2. Η άσκηση του δικαιώματος αυτού μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μόνο των περιορισμών που ορίζονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι:

α) Για το σεβασμό των δικαιωμάτων και της υπόληψης των άλλων ή

β) Για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημόσιων ηθών.

Άρθρο 14

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα και το καθήκον των γονέων ή, κατά περίπτωση, των νόμιμων εκπροσώπων του παιδιού, να το καθοδηγούν στην άσκηση του παραπάνω δικαιώματος κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στην ανάπτυξη των ικανοτήτων του.

3. Η ελευθερία της δήλωσης της θρησκείας του ή των πεποιθήσεών του μπορεί να υπόκειται μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι για τη διαφύλαξη της δημόσιας ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημόσιων ηθών, ή των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των άλλων.

Άρθρο 15

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν τα δικαιώματα του παιδιού στην ελευθερία του να συνεταιρίζεται και του συνέρχεται ειρηνικά.

2. Δεν τίθενται περιορισμοί για την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών, εκτός από αυτούς που ορίζει ο νόμος και που είναι αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία, προς το συμφέρον της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας ασφάλειας ή της δημόσιας τάξης ή για την προστασία της δημόσιας υγείας ή των δημοσίων ηθών, ή των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων.

Άρθρο 16

1. Κανένα παιδί δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αυθαίρετης ή παράνομης επέμβασης στην ιδιωτική του ζωή, στην οικογένειά του, στην κατοικία του ή στην αλληλογραφία του, ούτε παράνομων προσβολών της τιμής και της υπόληψής του.

2. Το παιδί δικαιούται να προστατεύεται από το νόμο έναντι τέτοιων επεμβάσεων ή προσβολών.

Άρθρο 17

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν τη σημασία του έργου που επιτελούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και φροντίζουν ώστε το παιδί να έχει πρόσβαση σε ενημέρωση και σε υλικό, που προέρχονται από διάφορες εθνικές και διεθνείς πηγές, ιδίως σ' αυτά που αποσκοπούν στην προαγωγή της κοινωνικής, πνευματικής και ηθικής ευημερίας του, καθώς και της σωματικής και πνευματικής υγείας του. Για το σκοπό αυτόν, τα Συμβαλλόμενα Κράτη:

α) Ενθαρρύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στη διάδοση πληροφοριών και υλικού που παρουσιάζουν κοινωνική και πολιτιστική χρησιμότητα για το παιδί και που είναι σύμφωνα με το πνεύμα του άρθρου 29.

β) Ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία για την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοση πληροφοριών και υλικού αυτού του τύπου, που προέρχονται από διάφορες πολιτιστικές, εθνικές και διεθνείς πηγές.

γ) Ενθαρρύνουν την παραγωγή και τη διάδοση παιδικών βιβλίων.

δ) Ενθαρρύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να λαμβάνουν ιδιαίτερα υπόψη τους τις γλωσσολογικές ανάγκες των αυτόχθονων παιδιών ή των παιδιών που ανήκουν σε μια μειονότητα.

ε) Ευνοούν την επεξεργασία κατάλληλων κατευθυντήριων αρχών που να προορίζονται για την προστασία του παιδιού από την ενημέρωση και το υλικό που βλάπτουν την ευημερία του, λαμβάνοντας υπόψη τις διατάξεις των άρθρων 13 και 18.

Άρθρο 18

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για την εξασφάλιση της αναγνώρισης της αρχής, σύμφωνα με την οποία και οι δύο γονείς είναι από κοινού υπεύθυνοι για την ανατροφή του παιδιού και την ανάπτυξή του. Η ευθύνη για την ανατροφή του παιδιού και για την ανάπτυξή του ανήκει κατά κύριο λόγο στους γονείς ή, κατά περίπτωση, στους νόμιμους εκπροσώπους του. Το συμφέρον του παιδιού πρέπει να αποτελεί τη βασική τους μέριμνα.

2. Για την εγγύηση και την προώθηση των δικαιωμάτων που εκφράζονται στην παρούσα Σύμβαση, τα Συμβαλλόμενα Κράτη παρέχουν την κατάλληλη βοήθεια στους γονείς και στους νόμιμους εκπροσώπους του παιδιού, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους για την ανατροφή του παιδιού, και εξασφαλίζουν τη δημιουργία οργανισμών, ιδρυμάτων και υπηρεσιών επιφορτισμένων να μεριμνούν για την ευημερία των παιδιών.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσουν στα παιδιά των οποίων οι γονείς εργάζονται το δικαίωμα να επωφελούνται από τις υπηρεσίες και τα ιδρύματα φύλαξης παιδιών, εφόσον τα παιδιά πληρούν τους απαιτούμενους όρους.

Άρθρο 19

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί.

2. Αυτά τα προστατευτικά μέτρα θα πρέπει να περιλαμβάνουν, όπου χρειάζεται, αποτελεσματικές διαδικασίες για την εκπόνηση κοινωνικών προγραμμάτων, που θα αποσκοπούν στην παροχή της απαραίτητης υποστήριξης στο παιδί και σε αυτούς οι οποίοι έχουν την επιμέλειά του, καθώς και για άλλες μορφές πρόνοιας και για το χαρακτηρισμό, την αναφορά, την παραπομπή, την ανάκριση, την περιθαλψη και την παρακολούθηση της εξέλιξής τους στις περιπτώσεις κακής μεταχείρισης του παιδιού που περιγράφονται πιο πάνω, και, όπου χρειάζεται, για διαδικασίες δικαστικής παρέμβασης.

Άρθρο 20

1. Κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον ή το οποίο για το δικό του συμφέρον δεν είναι δυνατόν να παραμείνει στο περιβάλλον αυτό δικαιούται ειδική προστασία και βοήθεια εκ μέρους του Κράτους.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προβλέπουν γι' αυτό το παιδί μια εναλλακτική επιμέλεια, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους.

3. Αυτή η επιμέλεια μπορεί να έχει, μεταξύ άλλων, τη μορφή της τοποθέτησης σε μία οικογένεια, της ΚΑΦΑΛΑΗ του ισλαμικού δικαίου, της υιοθεσίας ή, σε περίπτωση ανάγκης, της τοποθέτησης σε ένα κατάλληλο για την περίπτωση ίδρυμα για παιδιά. Κατά την επιλογή ανάμεσα σ' αυτές τις λύσεις, λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ανάγκη μιας συνέχειας στην εκπαίδευση του παιδιού, καθώς και η εθνική, θρησκευτική, πολιτιστική και γλωσσολογική καταγωγή του.

Άρθρο 21

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη που αναγνωρίζουν και/ή επιτρέπουν την υιοθεσία διασφαλίζουν ότι εκείνο που λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη στην προκειμένη περίπτωση είναι το συμφέρον του παιδιού και:

α) Μεριμνούν ώστε η υιοθεσία ενός παιδιού να μην επιτρέπεται παρά μόνο από τις αρμόδιες αρχές, οι οποίες αποφαίνονται, σύμφωνα με το νόμο και με τις εφαρμοζόμενες διαδικασίες και επί τη βάση όλων των αξιόπιστων σχετικών πληροφοριών, εάν η υιοθεσία είναι δυνατή ενόψει της κατάστασης του παιδιού σε σχέση με τον πατέρα και τη μητέρα του, τους συγγενείς τους και τους νόμιμους εκπροσώπους του και εάν, εφόσον αυτό απαιτείται, τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα έδωσαν τη συναίνεσή τους για την υιοθεσία, έχοντας γνώση των πραγμάτων και μετά από την αναγκαία παροχή συμβουλών.

β) Αναγνωρίζουν ότι η υιοθεσία στο εξωτερικό μπορεί να αντιμετωπισθεί ως ένα άλλο μέσο εξασφάλισης στο παιδί της αναγκαίας φροντίδας, εάν αυτό δεν μπορεί να τοποθετηθεί σε μία ανάδοχη ή σε μία υιοθετούσα οικογένεια ή να ανατραφεί σωστά στη χώρα της καταγωγής του.

γ) Μεριμνούν ώστε, σε περίπτωση υιοθεσίας στο εξωτερικό, το παιδί να απολαμβάνει των ίδιων προστατευτικών μέτρων και προδιαγραφών με εκείνα που υπάρχουν στην περίπτωση της εθνικής υιοθεσίας.

δ) Παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι, σε περίπτωση διακρατικής υιοθεσίας, η τοποθέτηση του παιδιού δεν απολήγει σε ανάρμοστο υλικό όφελος για τα πρόσωπα που είναι αναμιγμένα σ' αυτή.

ε) Προωθούν τους αντικειμενικούς σκοπούς του παρόντος άρθρου με τη σύναψη διμερών ή πολυμερών διακανονισμών ή συμφωνιών, ανάλογα με την περίπτωση, και προσπαθούν, μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, να επιτύχουν οι τοποθετήσεις παιδιών στο εξωτερικό να πραγματοποιούνται από αρμόδιες αρχές ή αρμόδια όργανα.

Άρθρο 22

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου ένα παιδί, το οποίο επιζητεί να αποκτήσει το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα ή που θεωρείται πρόσφυγας δυνάμει των κανόνων και των διαδικασιών του ισχύοντος διεθνούς ή εθνικού δικαίου, είτε αυτό είναι μόνο είτε συνοδεύεται από τους γονείς του ή από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, να χαιρεί της κατάλληλης προστασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας, που θα του επιτρέψουν να απολαμβάνει τα δικαιώματα που του αναγνωρίζουν η παρούσα Σύμβαση και τα άλλα διεθνή όργανα τα σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου ή ανθρωπιστικού χαρακτήρα, στα οποία μετέχουν τα εν λόγω Κράτη.

2. Για το σκοπό αυτόν τα Συμβαλλόμενα Κράτη συνεργάζονται, όπως αυτά το κρίνουν αναγκαίο, σε όλες τις προσπάθειες που γίνονται από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών και τους άλλους αρμόδιους διακυβερνητικούς ή μη κυβερνητικούς οργανισμούς που συνεργάζονται με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου να προστατεύσουν και να βοηθήσουν τα παιδιά που βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση, και προκειμένου να αναζητήσουν τους γονείς ή άλλα μέλη της οικογένειας κάθε παιδιού πρόσφυγα και για να συλλέξουν πληροφορίες αναγκαίες για την επανένωση του παιδιού με την οικογένειά του. Σε περίπτωση που ούτε ο πατέρας ούτε η μητέρα ούτε κανένα άλλο μέλος της οικογένειας είναι δυνατόν να ανευρεθεί, το παιδί έχει δικαίωμα να τύχει της ίδιας προστασίας που παρέχεται σε οποιοδήποτε άλλο παιδί στερημένο οριστικά ή προσωρινά του οικογενειακού του περιβάλλοντος για οποιονδήποτε λόγο, σύμφωνα με τις αρχές της παρούσας Σύμβασης.

Άρθρο 23

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι τα πνευματικώς ή σωματικώς ανάπηρα παιδιά πρέπει να διάγουν πλήρη και αξιοπρεπή ζωή, σε συνθήκες οι οποίες εγγυώνται την αξιοπρέπεια τους, ευνοούν την αυτονομία τους και διευκολύνουν την ενεργό συμμετοχή τους στη ζωή του συνόλου.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ανάπηρων παιδιών να τυγχάνουν ειδικής φροντίδας και ενθαρρύνουν και εξασφαλίζουν, στο μέτρο των διαθέσιμων πόρων, την παροχή, μετά από αίτηση, στα ανάπηρα παιδιά που πληρούν τους απαιτούμενους όρους και σε αυτούς που τα έχουν αναλάβει, μιας βοήθειας προσαρμοσμένης στην κατάσταση του παιδιού και στις περιστάσεις των γονέων του ή αυτών στους οποίους τα έχουν εμπιστευθεί.

3. Εν όψει των ειδικών αναγκών των ανάπηρων παιδιών, η χορηγούμενη σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου βοήθεια παρέχεται δωρεάν, εφόσον αυτό είναι δυνατό, κατόπιν υπολογισμού των οικονομικών πόρων των γονέων τους και αυτών στους οποίους έχουν εμπιστευθεί το παιδί, και σχεδιάζεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε τα ανάπηρα παιδιά να έχουν αποκλειστική πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην επιμόρφωση, στην περίθαλψη, στην αποκατάσταση αναπήρων, στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάσταση αναπήρων, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, έτσι που να επιτυγχάνεται η όσο το δυνατόν πληρέστερη κοινωνική ένταξη και προσωπική τους ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής και πνευματικής τους εξέλιξης.

4. Μέσα στο πνεύμα διεθνούς συνεργασίας, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προωθούν την ανταλλαγή κατάλληλων πληροφοριών στον τομέα της προληπτικής περίθαλψης και της ιατρικής, ψυχολογικής και λειτουργικής θεραπείας των ανάπηρων παιδιών, συμπεριλαμβανομένης της διάδοσης και της πρόσβασης στις πληροφορίες που αφορούν τις μεθόδους αποκατάστασης αναπήρων και τις υπηρεσίες επαγγελματικής κατάρτισης, με σκοπό να επιτραπεί στα Συμβαλλόμενα Κράτη να βελτιώσουν τις δυνατότητες και τις αρμοδιότητές τους και να διευρύνουν την πείρα τους σε αυτούς τους τομείς. Σ' αυτό το πεδίο λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

Άρθρο 24

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να απολαμβάνει το καλύτερο δυνατό επίπεδο υγείας και να επωφελείται από τις υπηρεσίες ιατρικής θεραπείας και αποκατάστασης αναπήρων. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επιδιώκουν να διασφαλίσουν το ότι κανένα παιδί δεν θα στερείται το δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες αυτές.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επιδιώκουν να εξασφαλίσουν την πλήρη εφαρμογή του παραπάνω δικαιώματος και ιδιαίτερα παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα για:

α) Να μειώσουν τη βρεφική και παιδική θνησιμότητα.

β) Να εξασφαλίσουν σε κάθε παιδί την απαραίτητη ιατρική αντίληψη και περίθαλψη δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη της στοιχειώδους περίθαλψης.

γ) Να αγωνιστούν κατά της ασθένειας και της κακής διατροφής και μέσα στα πλαίσια της στοιχειώδους περίθαλψης, με την εφαρμογή -ανάμεσα στα άλλα- της ήδη διαθέσιμης τεχνολογίας και με την παροχή θρεπτικών τροφών και καθαρού πόσιμου νερού, λαμβάνοντας υπόψη τους κινδύνους της μόλυνσης του φυσικού περιβάλλοντος.

δ) Να εξασφαλίσουν στις μητέρες κατάλληλη περίθαλψη πριν και μετά από τον τοκετό.

ε) Να μπορούν όλες οι ομάδες της κοινωνίας, ιδιαίτερα οι γονείς και τα παιδιά, να ενημερώνονται για τα θέματα της υγείας και της διατροφής του παιδιού, για τα πλεονεκτήματα του φυσικού θηλασμού, την υγιεινή και την καθαριότητα του περιβάλλοντος και την πρόληψη των ατυχημάτων και να βρίσκουν υποστήριξη στη χρήση των παραπάνω βασικών γνώσεων.

στ) Να αναπτύξουν την προληπτική ιατρική φροντίδα, την καθοδήγηση των γονέων και την εκπαίδευση και τις υπηρεσίες του οικογενειακού προγραμματισμού.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα για να καταργηθούν οι παραδοσιακές πρακτικές που βλάπτουν την υγεία των παιδιών.

4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προωθήσουν και να ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία, ώστε να επιτύχουν σταδιακά την πλήρη πραγματοποίηση του δικαιώματος που αναγνωρίζεται στο παρόν άρθρο. Εν όψει αυτού, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

Άρθρο 25

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί, που τοποθετήθηκε από τις αρμόδιες αρχές σε μία οικογένεια, με σκοπό την παροχή φροντίδας, προστασίας ή θεραπείας της σωματικής ή πνευματικής του υγείας, το δικαίωμα σε μια περιοδική αναθεώρηση της παραπάνω θεραπείας και κάθε άλλης περίπτωσης σχετικής με την τοποθέτησή του.

Άρθρο 26

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί το δικαίωμα να επωφελείται από την κοινωνική πρόνοια, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών ασφαλίσεων, και παίρνουν τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσουν την πλήρη πραγματοποίηση του δικαιώματος αυτού, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους.

2. Τα ωφελήματα, όπου είναι αναγκαία, πρέπει να δίνονται, αφού ληφθούν υπόψη οι πόροι και η κατάσταση του παιδιού και των προσώπων που έχουν αναλάβει την ευθύνη της συντήρησής του, καθώς και κάθε άλλη εκτίμηση σχετιζόμενη με την αίτηση παροχής ωφελημάτων που γίνεται από το παιδί ή για λογαριασμό του.

Άρθρο 27

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε παιδιού για ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής που να επιτρέπει τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του.

2. Στους γονείς ή στα άλλα πρόσωπα που έχουν αναλάβει το παιδί ανήκει κατά κύριο λόγο η ευθύνη της εξασφάλισης, μέσα στα όρια των δυνατοτήτων τους και των οικονομικών μέσων τους, των απαραίτητων για την ανάπτυξη του παιδιού συνθηκών ζωής.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υιοθετούν τα κατάλληλα μέτρα, σύμφωνα με τις εθνικές τους συνθήκες και στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, για να βοηθήσουν τους γονείς και τα άλλα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για το παιδί, να εφαρμόσουν το δικαίωμα αυτό και προσφέρουν, σε περίπτωση ανάγκης, υλική βοήθεια και προγράμματα υποστήριξης, κυρίως σε σχέση με τη διατροφή, το ρουχισμό και την κατοικία.

4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να εξασφαλίσουν την είσπραξη της διατροφής του παιδιού από τους γονείς του ή από τα άλλα πρόσωπα που έχουν την οικονομική ευθύνη γι' αυτό, είτε εντός της επικράτειας είτε στο εξωτερικό. Ειδικά στην περίπτωση που το πρόσωπο το οποίο έχει την οικονομική ευθύνη για το παιδί ζει σε ένα Κράτος διαφορετικό από εκείνο του παιδιού, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ευνοούν την προσχώρηση σε διεθνείς συμφωνίες ή τη σύναψη τέτοιων συμφωνιών, καθώς και την υιοθέτηση κάθε άλλης κατάλληλης ρύθμισης.

Άρθρο 28

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών:

α) Καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους.

β) Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης.

γ) Εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία με όλα τα κατάλληλα μέσα, σε συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός.

δ) Καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί τη σχολική και την επαγγελματική ενημέρωση και τον προσανατολισμό.

ε) Παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή της σχολικής πειθαρχίας με τρόπο που να ταιριάζει στην αξιοπρέπεια του παιδιού ως ανθρώπινου όντος, και σύμφωνα με την παρούσα Σύμβαση.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προάγουν και ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία στον τομέα της παιδείας, με σκοπό να συμβάλλουν κυρίως στην εξάλειψη της άγνοιας και του αναλφαριθμοσύ στον κόσμο και να διευκολύνουν την πρόσβαση στις επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις και στις σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους. Για το σκοπό αυτόν, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

Άρθρο 29

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί:

α) Στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του.

β) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που καθιερώνονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

γ) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και τις πολιτιστικές του αξίες, καθώς και του σεβασμού του για τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει, της χώρας από την οποία μπορεί να κατάγεται και για τους πολιτισμούς που διαφέρουν από το δικό του.

δ) Στην προετοιμασία του παιδιού για μία υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων και φιλίας ανάμεσα σε όλους τους λαούς και τις εθνικιστικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και στα πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής.

ε) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για το φυσικό περιβάλλον.

2. Καμία διάταξη του παρόντος άρθρου ή του άρθρου 28 δεν μπορεί να ερμηνευθεί με τρόπο που να θίγει την ελευθερία των φυσικών ή νομικών προσώπων για τη δημιουργία και τη διεύθυνση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, υπό τον όρο ότι θα τηρούνται εκφρασμένες στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου αρχές και ότι η παρεχόμενη στα ιδρύματα αυτά εκπαίδευση θα είναι σύμφωνη με τις ελάχιστες προδιαγραφές που θα έχει ορίσει το Κράτος.

Άρθρο 30

Στα Κράτη όπου υπάρχουν θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες ή πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής, ένα παιδί αυτόχθονας ή που ανήκει σε μία από αυτές τις μειονότητες δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να έχει τη δική του πολιτιστική ζωή, να πρεσβεύει και να ασκεί τη δική του θρησκεία ή να χρησιμοποιεί τη δική του γλώσσα από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας του.

Άρθρο 31

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί το δικαίωμα στην ανάπαυση και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, στην ενασχόληση με ψυχαγωγικά παιχνίδια και δραστηριότητες που είναι κατάλληλες για την ηλικία του και στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται και προάγουν το δικαίωμα του παιδιού να συμμετέχει πλήρως στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή και ενθαρρύνουν την προσφορά κατάλληλων και ίσων ευκαιριών για πολιτιστικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες και για δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου.

Άρθρο 32

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας που ενέχει κινδύνους ή που μπορεί να εκθέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή του ή να βλάψει την υγεία του ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή του.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα για να εξασφαλίσουν την εφαρμογή του παρόντος άρθρου. Για το σκοπό αυτόν, και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές διατάξεις των άλλων διεθνών οργάνων, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ειδικότερα:

α) Ορίζουν ένα κατώτατο όριο ή κατώτατα όρια ηλικίας για την είσοδο στην επαγγελματική απασχόληση.

β) Προβλέπουν μία κατάλληλη ρύθμιση των ωραρίων και των συνθηκών εργασίας.

γ) Προβλέπουν κατάλληλες ποινές και άλλες κυρώσεις, για να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική εφαρμογή του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 33

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων νομοθετικών, διοικητικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών μέτρων, για να προστατεύσουν τα παιδιά από την παράνομη χρήση ναρκωτικών και ψυχότροπων ουσιών, όπως αυτές προσδιορίζονται στις σχετικές διεθνείς συμβάσεις, και για να εμποδίσουν τη χρησιμοποίηση των παιδιών στην παραγωγή και την παράνομη διακίνηση αυτών των ουσιών.

Άρθρο 34

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης και σεξουαλικής βίας. Για το σκοπό αυτόν, τα Κράτη, ειδικότερα, παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα σε εθνικό, διμερές και πολυμερές επίπεδο για να εμποδίσουν:

α) Την παρακίνηση ή τον εξαναγκασμό των παιδιών σε παράνομη σεξουαλική δραστηριότητα.

β) Την εκμετάλλευση των παιδιών για πορνεία ή για άλλες παράνομες σεξουαλικές δραστηριότητες.

γ) Την εκμετάλλευση των παιδιών για την παραγωγή θεαμάτων ή υλικού πορνογραφικού χαρακτήρα.

Άρθρο 35

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα σε εθνικό διμερές ή πολυμερές επίπεδο για να εμποδίσουν την απαγωγή, την πώληση ή το δουλεμπόριο παιδιών για οποιονδήποτε σκοπό και με οποιαδήποτε μορφή.

Άρθρο 36

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προστατεύουν το παιδί από κάθε άλλη μορφή εκμετάλλευσης επιβλαβή για οποιαδήποτε πλευρά της ευημερίας του.

Άρθρο 37

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαγρυπνούν ώστε:

α) Κανένα παιδί να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλες σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές τιμωρίες ή μεταχείριση. Θανατική ποινή ή ισόβια κάθειρξη χωρίς δυνατότητα απελευθέρωσης δεν πρέπει να απαγγέλλονται για παραβάσεις, τις οποίες έχουν διαπράξει πρόσωπα κάτω των δεκαοκτώ ετών.

β) Κανένα παιδί να μη στερείται την ελευθερία του κατά τρόπο παράνομο ή αυθαίρετο. Η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο, να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας.

γ) Κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία να αντιμετωπίζεται με ανθρωπισμό και με τον οφειλόμενο στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου σεβασμό, και κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ηλικίας του. Ειδικότερα, κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία θα χωρίζεται από τους ενήλικες, εκτός εάν θεωρηθεί ότι είναι προτιμότερο να μη γίνει αυτό για το συμφέρον του παιδιού, και έχει το δικαίωμα να διατηρήσει την επαφή με την οικογένειά του δι' αλληλογραφίας και με επισκέψεις, εκτός εξαιρετικών περιστάσεων.

δ) Τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους να έχουν το δικαίωμα για ταχεία πρόσβαση σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση, καθώς και το δικαίωμα να αμφιβητούν τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας τους ενώπιον ενός δικαστηρίου ή μιας άλλης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής, και για τη λήψη μιας ταχείας απόφασης πάνω σ' αυτό το ζήτημα.

Άρθρο 38

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται και να διασφαλίζουν το σεβασμό στους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που εφαρμόζονται σε αυτά σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, και των οποίων η προστασία επεκτείνεται στα παιδιά.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα δυνατά μέτρα για να διασφαλίσουν ότι τα πρόσωπα κάτω των δεκαπέντε ετών δεν θα συμμετέχουν άμεσα στις εχθροπραξίες.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη απέχουν από την επιστράτευση στις ένοπλες δυνάμεις τους κάθε προσώπου κάτω των δεκαπέντε ετών. Κατά την επιστράτευση ανάμεσα σε πρόσωπα άνω των δεκαπέντε ετών αλλά κάτω των δεκαοκτώ ετών, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προσπαθούν να δίνουν προτεραιότητα στα πρόσωπα μεγαλύτερης ηλικίας.

4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη σύμφωνα με την υποχρέωση που έχουν, δυνάμει του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, να προστατεύουν τον άμαχο πληθυσμό σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, παίρνουν όλα τα δυνατά μέτρα για την προστασία και τη φροντίδα των παιδιών, που θίγονται από την ένοπλη σύρραξη.

Άρθρο 39

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διευκολύνουν τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και την κοινωνική επανένταξη κάθε παιδιού θύματος οποιασδήποτε μορφής παραμέλησης, εκμετάλλευσης ή κακοποίησης, βασανισμού ή κάθε άλλης μορφής σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας ή ένοπλης σύρραξης. Η ανάρρωση αυτή και η επανένταξη γίνονται μέσα σε περιβάλλον, που ευνοεί την υγεία, τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπεια του παιδιού.

Άρθρο 40

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί ύποπτο, κατηγορούμενο ή καταδικασμένο για παράβαση του ποινικού νόμου το δικαίωμα σε μεταχείριση που να συνάδει με το αίσθημα της αξιοπρέπειάς του και της προσωπικής αξίας, που να ενισχύει το σεβασμό του για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των άλλων και που να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του, καθώς και την ανάγκη για επανένταξη στην κοινωνία και την ανάληψη από το παιδί ενός εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία.

2. Για το σκοπό αυτόν, και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές διατάξεις των διεθνών οργάνων, τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαγρυπνούν ιδιαίτερα ώστε:

α) Κανένα παιδί να μην καθίσταται ύποπτο, να μην κατηγορείται και να μην καταδικάζεται για παράβαση του ποινικού νόμου λόγω πράξεων ή παραλείψεων, που δεν απαγορεύονται από το εθνικό ή διεθνές δίκαιο κατά το χρόνο που διαπράχθηκαν.

β) Κάθε παιδί ύποπτο ή κατηγορούμενο για παράβαση του ποινικού νόμου να έχει τουλάχιστον το δικαίωμα στις ακόλουθες εγγυήσεις:

i) Να θεωρείται αθώο μέχρι να αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του.

ii) Να ενημερώνεται χωρίς καθυστέρηση και απευθείας για τις εναντίον του κατηγορίες ή, κατά περίπτωση, μέσω των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του και να έχει νομική ή οποιαδήποτε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση για την προετοιμασία και την παρουσίαση της υπεράσπισής του.

iii) Να κρίνεται η υπόθεσή του χωρίς καθυστέρηση από μία αρμόδια, ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή ή δικαστικό σώμα, σύμφωνα με μία δίκαιη κατά το νόμο διαδικασία, με την παρουσία ενός νομικού ή άλλου συμβούλου και την παρουσία των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του, εκτός αν αυτό θεωρηθεί αντίθετο προς το συμφέρον του παιδιού, λόγω κυρίως της ηλικίας ή της κατάστασής του.

iv) Να μην υποχρεώνεται να καταθέσει ως μάρτυρας ή να ομολογήσει την ενοχή του, να υποβάλλει ερωτήσεις το ίδιο ή μέσω άλλου στους μάρτυρες κατηγορίας και να επιτυγχάνει την παράσταση και την εξέταση μαρτύρων υπεράσπισης κάτω από συνθήκες ισότητας.

v) Εάν κριθεί ότι παρέβη τον ποινικό νόμο, να μπορεί να προσφύγει κατ' αυτής της απόφασης και κατά οποιουδήποτε μέτρου που λήφθηκε ως συνέπεια αυτής ενώπιον μιας ανώτερης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής ή δικαστικού σώματος, σύμφωνα με το νόμο.

vi) Να έχει τη δωρεάν βοήθεια ενός διερμηνέα, σε περίπτωση που δεν καταλαβαίνει ή δεν μιλάει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται.

vii) Να αντιμετωπίζεται η ιδιωτική του ζωή με απόλυτο σεβασμό σε όλα τα στάδια της διαδικασίας.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προσπαθούν να προαγάγουν τη θέσπιση νόμων, διαδικασιών, αρχών και θεσμών εφαρμοζομένων ειδικώς στα παιδιά που είναι ύποπτα, κατηγορούμενα ή καταδικασμένα για παράβαση του ποινικού νόμου και ιδιαίτερα:

α) Τη θέσπιση ενός ελάχιστου ορίου ηλικίας κάτω απ' το οποίο τα παιδιά θα θεωρούνται ότι δεν έχουν την ικανότητα παράβασης του ποινικού νόμου.

β) Την εισαγωγή μέτρων, εφόσον αυτό είναι δυνατόν και ευκαίιο, για την αντιμετώπιση τέτοιων παιδιών, χωρίς ανάγκη προσφυγής στη δικαιοσύνη, με την προϋπόθεση βέβαια ότι τηρείται ο απόλυτος σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις νόμιμες εγγυήσεις.

4. Μία σειρά διατάξεων σχετικών κυρίως με την επιμέλεια, την καθοδήγηση και την επιτήρηση, τους συμβούλους, τη δοκιμασία, την τοποθέτηση σε οικογένεια, τα προγράμματα γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και τις άλλες εναλλακτικές δυνατότητες πλην της επιμέλειας, θα εξασφαλίζει στα παιδιά μια μεταχείριση που να εγγυάται την ευημερία τους και που να είναι ανάλογη και με την κατάστασή τους και με την παράβαση.

Άρθρο 41

Καμιά από τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης δεν θίγει διατάξεις ευνοϊκότερες για την πραγματοποίηση των δικαιωμάτων του παιδιού και οι οποίες είναι δυνατόν να περιέχονται:

α) Στη νομοθεσία ενός Συμβαλλόμενου Κράτους ή

β) Στο ισχύον για το Κράτος αυτό διεθνές δίκαιο.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Άρθρο 42

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν να κάνουν ευρέως γνωστές τόσο στους ενήλικες όσο και στα παιδιά, τις αρχές και τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης με δραστήρια και κατάλληλα μέσα.

Άρθρο 43

1. Με σκοπό την έρευνα της προόδου που έχει συντελεστεί από τα Συμβαλλόμενα Κράτη σε σχέση με την τήρηση των υποχρεώσεων, οι οποίες συμφωνήθηκαν δυνάμει της παρούσας Σύμβασης, συγκροτείται Επιτροπή για τα δικαιώματα του παιδιού, η οποία επιτελεί τα καθήκοντα που ορίζονται παρακάτω.

2. Η Επιτροπή αποτελείται από δέκα εμπειρογνώμονες υψηλού ήθους και αναγνωρισμένης ικανότητας στον τομέα που καλύπτει η παρούσα Σύμβαση. Τα μέλη της εκλέγονται από τα Συμβαλλόμενα Κράτη ανάμεσα στους υπηκόους τους και συμμετέχουν υπό την ατομική τους ιδιότητα, αφού ληφθούν υπόψη η ανάγκη εξασφάλισης δίκαιης γεωγραφικής κατανομής και τα κύρια νομικά συστήματα.

3. Η εκλογή των μελών της Επιτροπής γίνεται με μυστική ψηφοφορία από έναν κατάλογο προσώπων που υποβάλλουν τα Συμβαλλόμενα Κράτη. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος έχει τη δυνατότητα να υποδεικνύει έναν υποψήφιο, από τους υπηκόους του.

4. Η διεξαγωγή των πρώτων εκλογών θα γίνει το αργότερο έξι μήνες μετά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της παρούσας Σύμβασης. Στη συνέχεια οι εκλογές θα γίνονται κάθε δύο χρόνια. Τέσσερις τουλάχιστον μήνες πριν από την ημερομηνία κάθε εκλογής ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών καλεί γραπτώς τα Συμβαλλόμενα Κράτη να προτείνουν τους υποψήφιους τους εντός δύο μηνών. Στη συνέχεια, ο Γενικός Γραμματέας ετοιμάζει έναν κατάλογο με τα ονόματα όλων των υποψηφίων σε αλφαβητική σειρά, αναφέροντας τα Συμβαλλόμενα Κράτη που έχουν υποδείξει αυτούς και τον υποβάλλει στα Συμβαλλόμενα στην παρούσα Σύμβαση Κράτη.

5. Οι εκλογές γίνονται κατά τις Συνόδους των Συμβαλλόμενων Κρατών, οι οποίες συγκαλούνται από το Γενικό Γραμματέα στην Έδρα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Στις συνόδους αυτές, κατά τις οποίες η απαρτία σχηματίζεται από τα δύο τρίτα των Συμβαλλόμενων Κρατών, εκλέγονται μέλη της Επιτροπής εκείνοι που έλαβαν το μεγαλύτερο αριθμό ψήφων και την απόλυτη πλειοψηφία από τους παρόντες και ψηφίσαντες εκπροσώπους των Συμβαλλόμενων Κρατών.

6. Τα μέλη της Επιτροπής εκλέγονται για χρονική περίοδο τεσσάρων ετών. Είναι επανεκλέξιμα εάν προταθεί εκ νέου η υποψηφιότητά τους. Η θητεία πέντε μελών από τα εκλεγμένα κατά την πρώτη εκλογή λήγει μετά τη συμπλήρωση δύο ετών. Τα ονόματα των πέντε αυτών μελών επιλέγονται με κλήρο από τον πρόεδρο της συνόδου, αμέσως μετά από την πρώτη εκλογή.

7. Σε περίπτωση θανάτου ή παραίτησης ενός μέλους της Επιτροπής, ή εάν, για έναν οποιονδήποτε άλλο λόγο, ένα μέλος δηλώνει ότι δεν μπορεί πλέον να ασκεί τα καθήκοντά του στα πλαίσια της Επιτροπής, το Συμβαλλόμενο Κράτος, που είχε υποδείξει αυτό το μέλος, διορίζει έναν άλλο εμπειρογνώμονα από τους υπηκόους του για να υπηρετήσει για το υπόλοιπο της θητείας, με την επιφύλαξη της έγκρισης της Επιτροπής.

8. Η Επιτροπή θεσπίζει η ίδια τον εσωτερικό κανονισμό της.

9. Η Επιτροπή εκλέγει τους αξιωματούχους της για μία περίοδο δύο ετών.

10. Οι σύνοδοι της Επιτροπής συγκαλούνται κανονικά στην Έδρα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών ή σε οποιονδήποτε άλλο τόπο, που καθορίζεται από την Επιτροπή.

Η Επιτροπή συνέρχεται κανονικά κάθε χρόνο.

Η διάρκεια των συνόδων της καθορίζεται και τροποποιείται, εάν είναι αναγκαίο, από μία συνέλευση των Κρατών Μελών στην παρούσα Σύμβαση, με την επιφύλαξη της έγκρισης από τη Γενική Συνέλευση.

11. Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών θέτει στη διάθεση της Επιτροπής το απαραίτητο προσωπικό και τις εγκαταστάσεις για την αποτελεσματική εκτέλεση των καθηκόντων που της έχουν ανατεθεί, δυνάμει της παρούσας Σύμβασης.

12. Τα μέλη της Επιτροπής που συγκροτήθηκε δυνάμει της παρούσας Σύμβασης εισπράττουν, με την έγκριση της Γενικής Συνέλευσης, απολαβές από τους πόρους του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, σύμφωνα με τους όρους και με τις προϋποθέσεις που ορίζει η Γενική Συνέλευση.

Άρθρο 44

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να υποβάλλουν στην Επιτροπή, μέσω του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, εκθέσεις σχετικά με τα μέτρα που έχουν υιοθετήσει για την ενεργοποίηση των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στην παρούσα Σύμβαση, καθώς και σχετικά με την πρόοδο που σημειώθηκε ως προς την απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων:

α) Εντός των δύο πρώτων ετών από την έναρξη ισχύος της παρούσας Σύμβασης για κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος.

β) Κατόπιν, κάθε πέντε χρόνια.

2. Οι εκθέσεις που συντάσσονται σε εφαρμογή του παρόντος άρθρου, πρέπει να επισημαίνονται τους παράγοντες και τις δυσκολίες, εάν υπάρχουν, που εμποδίζουν τα Συμβαλλόμενα Κράτη να τηρήσουν πλήρως τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στην παρούσα Σύμβαση. Πρέπει επίσης να περιέχουν επαρκείς πληροφορίες, για να δώσουν στην Επιτροπή μία ακριβή εικόνα της εφαρμογής της Σύμβασης στην εν λόγω χώρα.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη τα οποία έχουν υποβάλει στην Επιτροπή μία αρχική πλήρη έκθεση, δεν χρειάζεται να επαναλάβουν τις επόμενες εκθέσεις που υποβάλλουν, σύμφωνα με το εδάφιο β΄ της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, τις βασικές πληροφορίες που έχουν ήδη κοινοποιήσει.

4. Η Επιτροπή μπορεί να ζητά από τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμπληρωματικές πληροφορίες, σχετικές με την εφαρμογή της Σύμβασης.

5. Η Επιτροπή υποβάλλει κάθε δύο χρόνια στη Γενική Συνέλευση, μέσω του Κοινωνικού και Οικονομικού Συμβουλίου, εκθέσεις για τις δραστηριότητές της.

6. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη καθιστούν ευρέως προσιτές τις εκθέσεις τους στο κοινό της χώρας τους.

Άρθρο 45

Για την προώθηση της αποτελεσματικής εφαρμογής της Σύμβασης και για την ενθάρρυνση της διεθνούς συνεργασίας στο πεδίο το οποίο καλύπτει η Σύμβαση:

α) Οι ειδικοί οργανισμοί, το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλα όργανα των Ηνωμένων Εθνών έχουν το δικαίωμα να εκπροσωπούνται κατά την εξέταση της εφαρμογής των διατάξεων της παρούσας Σύμβασης, οι οποίες εμπίπτουν στην αρμοδιότητά τους. Η Επιτροπή μπορεί να καλέσει τις ειδικευμένες οργανώσεις, το ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλους αρμόδιους οργανισμούς, τους οποίους κρίνει κατάλληλους, να παράσχουν ειδικευμένες γνώμες για την εφαρμογή της Σύμβασης στους τομείς που ανήκουν στις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους. Μπορεί να καλεί τις ειδικευμένες οργανώσεις, το Ταμείο Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και άλλα όργανα των Ηνωμένων Εθνών να της υποβάλουν εκθέσεις για την εφαρμογή της Σύμβασης στους τομείς που ανήκουν στο πεδίο δραστηριότητάς τους.

β) Η Επιτροπή διαδιδάξει, εάν το κρίνει αναγκαίο, στις ειδικευμένες οργανώσεις, στο Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική ηλικία και στους άλλους αρμόδιους οργανισμούς κάθε έκθεση των Συμβαλλόμενων Κρατών που περιέχει ένα αίτημα ή υποδεικνύει μια ανάγκη για τεχνική συμβουλή ή βοήθεια, μαζί με τις παρατηρήσεις και τις προτάσεις της Επιτροπής, εάν υπάρχουν, σχετικά με το παραπάνω αίτημα ή υπόδειξη.

γ) Η Επιτροπή μπορεί να συστήσει στη Γενική Συνέλευση να ζητήσει από το Γενικό Γραμματέα να αναλάβει για λογαριασμό της μελέτες πάνω σε ειδικά θέματα, σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού.

δ) Η Επιτροπή μπορεί να κάνει υποδείξεις και συστάσεις γενικής φύσεως βασισμένες στις πληροφορίες που έχει δεχτεί κατ' εφαρμογήν των άρθρων 44 και 45 της παρούσας Σύμβασης. Οι υποδείξεις αυτές και οι συστάσεις γενικής φύσεως διαβιβάζονται σε κάθε ενδιαφερόμενο Συμβαλλόμενο Κράτος και αναφέρονται στη Γενική Συνέλευση, μαζί με τις παρατηρήσεις των Συμβαλλόμενων Κρατών μερών, όπου υπάρχουν.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Άρθρο 46

Η παρούσα Σύμβαση είναι ανοιχτή για εφαρμογή σε όλα τα Κράτη.

Άρθρο 47

Η παρούσα Σύμβαση υποβάλλεται σε επικύρωση. Τα έγγραφα της επικύρωσης θα κατατεθούν στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Άρθρο 48

Η παρούσα Σύμβαση είναι ανοιχτή για προσχώρηση οποιουδήποτε Κράτους. Τα έγγραφα της προσχώρησης θα κατατεθούν στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Άρθρο 49

1. Η παρούσα Σύμβαση θα αρχίσει να ισχύει την τριακοστή ημέρα μετά από την ημερομηνία κατάθεσης στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών του εικοστού εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης.

2. Για κάθε Κράτος που επικυρώνει την παρούσα Σύμβαση ή προσχωρεί σε αυτήν μετά την κατάθεση του εικοστού εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης, η Σύμβαση θα αρχίσει να ισχύει την τριακοστή ημέρα μετά από την ημερομηνία κατάθεσης από το Κράτος αυτό του δικού του εγγράφου επικύρωσης ή προσχώρησης.

Άρθρο 50

1. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος μπορεί να προτείνει μια τροπολογία και να καταθέσει το κείμενό της στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Εν συνεχεία ο Γενικός Γραμματέας διαβιβάζει όλα τα σχέδια τροπολογιών στα Συμβαλλόμενα Κράτη ζητώντας τους να του γνωρίζουν εάν επιθυμούν να συγκληθεί διάσκεψη των Συμβαλλόμενων Κρατών, με σκοπό να εξεταστούν και να τεθούν σε ψηφοφορία αυτά τα σχέδια. Εάν, εντός τεσσάρων μηνών από την ημερομηνία της διαβίβασης αυτής, το ένα τρίτο τουλάχιστον των Συμβαλλόμενων Κρατών κηρυχτεί υπέρ της σύγκλησης μιας τέτοιας διάσκεψης, ο Γενικός Γραμματέας συγκαλεί τη διάσκεψη υπό την αιγίδα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Κάθε τροπολογία, που υιοθετείται από την πλειοψηφία των παρόντων και ψηφισάντων στη διάσκεψη Συμβαλλόμενων Κρατών, υποβάλλεται για έγκριση στη Γενική Συνέλευση.

2. Κάθε τροπολογία, που υιοθετήθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, αρχίζει να ισχύει όταν εγκριθεί από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και γίνει δεκτή με πλειοψηφία των δύο τρίτων των Συμβαλλόμενων Κρατών.

3. Όταν μια τροπολογία αρχίσει να ισχύει έχει αναγκαστική ισχύ για τα Συμβαλλόμενα Κράτη που την αποδέχτηκαν, ενώ τα υπόλοιπα Συμβαλλόμενα Κράτη παραμένουν δεσμευμένα από τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης και από όλες τις προηγούμενες τροπολογίες που έχουν αποδεχτεί.

Άρθρο 51

1. Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών θα δεχτεί και θα διαβιβάσει σε όλα τα Κράτη το κείμενο των επιφυλάξεων που έκαναν τα Κράτη κατά το χρόνο της επικύρωσης ή της προσχώρησης.

2. Δεν επιτρέπεται καμία επιφύλαξη, που είναι ασυμβίβαστη με το αντικείμενο και το σκοπό της παρούσας Σύμβασης.

Οι επιφυλάξεις μπορούν να αποσυρθούν ανά πάσα στιγμή με γνωστοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος ενημερώνει γι' αυτό όλα τα Συμβαλλόμενα στη Σύμβαση Κράτη. Η γνωστοποίηση παράγει τα αποτελέσματά της από την ημερομηνία κατά την οποία παρελήφθη από το Γενικό Γραμματέα.

Άρθρο 52

Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος μπορεί να καταγγείλει την παρούσα Σύμβαση με γραπτή γνωστοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Η καταγγελία παράγει τα αποτελέσματά της ένα χρόνο μετά από την ημερομηνία κατά την οποία η γνωστοποίηση παρελήφθη από το Γενικό Γραμματέα.

Άρθρο 53

Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών ορίζεται θεματοφύλακας της παρούσας Σύμβασης.

Άρθρο 54

Το πρωτότυπο της παρούσας Σύμβασης, της οποίας τα κείμενα στην αγγλική, αραβική, κινεζική, ισπανική, γαλλική και ρωσική γλώσσα έχουν την ίδια ισχύ, θα κατατεθεί στο Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Για να πιστοποιηθούν τα παραπάνω οι υπογράφωντες, ειδικά εξουσιοδοτημένοι από τις αντίστοιχες Κυβερνήσεις τους, υπέγραψαν την παρούσα Σύμβαση.

Άρθρο δεύτερο

Η ισχύς του νόμου αυτού αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, της δε κυρουμένης Σύμβασης από την ολοκλήρωση των προϋποθέσεων που καθορίζονται στο άρθρο 49 αυτής.

Παραγγέλλομε τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεσή του ως νόμου του Κράτους.

Αθήνα, 2 Δεκεμβρίου 1992

**Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ**

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΑΡ. ΚΑΛΑΝΤΖΑΚΟΣ

ΥΓΕΙΑΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ
Γ. ΣΟΥΡΛΑΣ

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΙΩ. ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ

Η ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
Β. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ

Θεωρήθηκε και τέθηκε η Μεγάλη Σφραγίδα του Κράτους.

Αθήνα, 2 Δεκεμβρίου 1992

**Ο ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΙΩΑΝ. ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ**

Δ. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΑΠΕΥΘΥΝΕΣΤΕ

- Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Ερευνητικό Κέντρο, Διεύθυνση Οικογενειακών Σχέσεων - Κέντρο Μελέτης και Πρόληψης Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών.

Φωκίδος 7, Αμπελόκηποι, Αθήνα 115 26
Τηλέφωνα: 77.15.791, 77.93.648 (και fax).
E-mail: agatinst@otenet.gr
Λειτουργεί ως κέντρο αναφοράς για όλη την Ελλάδα. Παρέχει εξειδικευμένες υπηρεσίες, συμβουλευτική και εκπαίδευση επαγγελματιών, διεξάγει έρευνες.

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Παρέχουν διαγνωστική εκτίμηση και θεραπευτική αντιμετώπιση σε θέματα που αφορούν σχέσεις οικογένειας και παιδιού.

1. Κέντρα Ψυχικής Υγιεινής:

- Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Αθηνών
Δ/ση: Ζαΐμη 2, Εξάρχεια, Αθήνα, 106 83
Τηλ.: 38.15.711 - 38.44.733
- Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Αιγάλεω
Δ/ση: Σούτσου 4, Πλατεία Δαβάκη, Αθήνα
Τηλ.: 59.10.065-66
- Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Πειραιά
Δ/ση: Νοταρά και Μπουμπουλίνας 15, 5ος όροφος, Πειραιάς, 185 35
Τηλ.: 41.70.500
- Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Πάτρας
Δ/ση: Αθ. Διάκου 35, Ψηλά Αλώνια, Πάτρα, 262 24
Τηλ.: 061-336.666, 335.043
- Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Θεσσαλονίκης
Δ/ση: Καυταντζόγλου 36 και Παπάφη, Θεσσαλονίκη, 546 39
Τηλ.: 031-845130, 845900, Fax: 845132
- Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Ηρακλείου
Δ/ση: Ψαρομηλίγκων και Βλαστών 2, Κρήτη, 71202
Τηλ.: 081-244.409, 244.393
- Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Βόλου
Δ/ση: Κοραή 74, Βόλος, 383 33
Τηλ.: 0421-38.608

2. Κέντρα Ψυχικής Υγείας

- Κοινωνικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας Παγκρατίου
Παιδοψυχιατρικό τμήμα Νοσοκομείου Ευαγγελισμός
Δ/ση: Φερεκύδου 1, Παγκράτι, Αθήνα
Τηλ.: 75.19.550 - 90.29.456
- Κοινωνικό Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Καισαριανής-Βύρωνα
Ψυχιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών
Δ/ση: Δήλου 14 - 9η στάση, Φορμίωνος, Αθήνα
Τηλ.: 76.40.111, 76.44.705
- Κέντρο Ψυχικής Υγείας Αγίας Παρασκευής/Χαλανδρίου

Δ/ση: Ζαλόγγου 6, Αγ. Παρασκευή, 153 43
Τηλ.: 63.91.151, 63.99.195

- Κοινοτικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας
Δ/ση: Κομνηνών 15, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 031-270.036, 268.841
- Κοινοτικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας Δυτικού Τομέα
Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία
Δ/ση: Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ 45, Αμπελόκηποι, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 031-726.918

Κέντρα Ψυχικής Υγείας λειτουργούν σε όλη την Ελλάδα ανά γεωγραφικούς τομείς.

3. Ιατροπαιδαγωγικοί Σταθμοί και Υπηρεσίες

- Παιδοψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής:
Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός Ν. Σμύρνης
Δ/ση: 2ας Μαΐου 5, Κεντρική Πλατεία Ν. Σμύρνης, Αθήνα, 171 21
Τηλ.: 93.23.493, 93.21.255, Fax: 93.47.335
- Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός Ν. Ηρακλείου
Δ/ση: Σωκράτους 32, Ν. Ηράκλειο, Αττική
Τηλ.: 28.16.598, 28.30.312
- Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός
Δ/ση: Γαρέφη 4, Ελληνορώσων, Αθήνα
Τηλ.: 67.73.442-43
- Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης:
Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος
Δ/ση: Γιαννιτσών 52, Θεσσαλονίκη, 546 27
Τηλ.: 031-554.031, 554.032
- Νοσοκομείο Παίδων "Αγία Σοφία"
Τμήμα Ψυχολογικής Παιδιατρικής
Δ/ση: Θηβών και Μ. Ασίας, Γουδί, Αθήνα, 115 27
Τηλ.: 77.98.748, 77.57.496
- Κοινοτική Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία
Δ/ση: Στυλιανού Λαΐου 13, Αμπελόκηποι, Αθήνα
Τηλ.: 64.61.791
- Περιφερειακό Γενικό Νοσοκομείο Αθηνών "Γ. Γεννηματάς"
Τμήμα Ψυχιατρικής Εφήβων
Δ/ση: Μεσογείων 154, Χολαργός, 115 27
Τηλ.: 74.80.901, 74.81.365 (fax)
- Γενικό Περιφερειακό Νοσοκομείο Α.Χ.Ε.Π.Α.
Υπηρεσία Παιδιού και Εφήβου
Δ/ση: Στ. Κυριακίδη 1, Θεσσαλονίκη, 546 36
Τηλ.: 031-994.634, 205.586, 993.161 (fax)
- ΙΚΑ
Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία
Δ/ση: Ιπποκράτους και Αραχώβης 17, Αθήνα

Τηλ.: 36.04.929, 36.04.919 (έως 18 ετών - ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ)

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

1. Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας υπάρχουν σε κάθε Νομαρχία

- Για την Αττική:

Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Κεντρικού Τομέα Αθηνών
Δ/ση: Φειδιππίδου 31, Αθήνα
Τηλ.: 77.10.301, 77.11.383, 77.10.463

Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Ανατολικού Τομέα Αθηνών
Δ/ση: Μεσογείων 427, Αγ. Παρασκευή, 153 43
Τηλ.: 60.13.472, 63.96.654

Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Δυτικού Τομέα Αθηνών
Δ/ση: Προύσσης 2, Αιγάλεω, Αττική
Τηλ.: 59.00.080, 59.06.838, 59.05.166

Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Νότιου Τομέα Αθηνών
Δ/ση: Ελευθερίου Βενιζέλου 273, Καλλιθέα
Τηλ.: 93.08.468, 93.08.470

Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Πειραιά
Δ/ση: Ηρώων Πολυτεχνείου 19, Πειραιάς, 185 32
Τηλ.: 41.79.394, 41.19.990

Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Ανατολικής Αττικής
Δ/ση: 170 χλμ. Λεωφ. Μαραθώνος, Παλλήνη, Αττική
Τηλ.: 60.33.122, 60.33.136, 60.33.123

Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας Δυτικής Αττικής
Δ/ση: Χατζηδάκη και Περσεφόνης, Ελευσίνα, Αττική
Τηλ.: 55.61.255

2. Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.)

- Υπηρεσίες: Κέντρα Φροντίδας Οικογένειας και Παιδιού.
Υπηρεσίες Αναδοχής. Ιδρυματική Περιθαλψη.
- Υπηρεσίες και γραφεία του Ε.Ο.Π. λειτουργούν ανά την Ελλάδα.
- Κεντρικά γραφεία: Υπατίας 6, Αθήνα 101 10
Τηλ.: 32.20.898, 32.22.146.

3. Κέντρο Βρεφών "Η ΜΗΤΕΡΑ"

Δ/ση: Λ. Δημοκρατίας, Ίλιον, Αττική, 135 61
Τηλ.: 26.11.185, 26.27.155

Υπηρεσίες: Προστασία άγαμης μητέρας - παιδιού, και παιδιών σε ψυχοκοινωνικό κίνδυνο (0-5 ετών). Προγράμματα αναδοχής και υιοθεσίας.

4. Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αποκατάστασης (Π.Ι.Κ.Π.Α.)

- Υπηρεσίες: Ιατροκοινωνικά Κέντρα
Προγράμματα Υιοθεσίας και Αναδοχής.
Κέντρα Περιθαλψής Παιδιών με ειδικές ανάγκες
  - Υπηρεσίες και γραφεία του ΠΙΚΠΑ λειτουργούν ανά την Ελλάδα.
  - Κεντρικά γραφεία: Τσόχα 5, Αθήνα, 115 21
Τηλ.: 64.23.144, 64.30.289, 64.27.856
- 5. Κοινωνικές Υπηρεσίες Δήμων**
- Οι υπηρεσίες αυτές λειτουργούν στους περισσότερους Δήμους της Ελληνικής επικράτειας.
  - Υπηρεσίες: Συμβουλευτική οικογένειας και παιδιού, παραπομπές σε ειδικές υπηρεσίες και επαγγελματίες.

ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Δ/ση: Λεωφόρος Αλεξάνδρας 173, Αθήνα, 115 22
Τηλ.: 64.64.925, 64.47.687, 77.05.711, εσωτ. 306

ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Δ/ση: Πρώην Σχολή Ευελπίδων, Κτίριο 16
Τηλ.: 88.27.993

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΩΝ (Ε.Π.Α.)

Δ/ση: Σωκράτους 65, Αθήνα, 104 31
Τηλ.: 52.23.290

- Υπηρεσίες και γραφεία της Ε.Π.Α. λειτουργούν στα περισσότερα Πρωτοδικεία ανά την Ελλάδα.

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

- Αθήνα:
Δ/ση: Σταδίου 65
Τηλ.: 32.44.463, 32.47.684
- Πειραιάς:
Δ/ση: Τσαμαδού 43
Τηλ.: 41.12.410, 41.73.659
- Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλικών λειτουργούν σε όλα τα Πρωτοδικεία στις έδρες νομών.

Πίνακας 2. Επιπτώσεις της κακοποίησης και παραμέλησης στα παιδιά.

---

1. Σοβαρά σωματικά, νευρολογικά, νοητικά και συναισθηματικά προβλήματα.
2. Χαμηλό γενικό νοητικό πηλίκιο, ιδιαίτερα λεκτικό.
3. Επιδράσεις στη συναισθηματική ανάπτυξη
  - χαμηλή εκτίμηση εαυτού
  - χαμηλές ατομικές προσδοκίες, λίγοι φίλοι
  - καθυστέρηση στο λόγο
4. Επιπτώσεις στη συμπεριφορά
  - επιθετικότητα προς τους συνομηλίκους
  - διαταραχές συμπεριφοράς στο σχολείο
  - επιθετική συμπεριφορά στο σπίτι
(καταστροφικότητα, λεκτική και σωματική βία)
    - νεανική παραβατικότητα

Πίνακας 4. Χαρακτηριστικά υπαίτιων σεξουαλικής παραβίασης (Conte, 1985)

- Χαμηλή αυτοεκτίμηση.
- Χαμηλή εικόνα εαυτού.
- Κατάθλιψη.
- Προβλήματα σχέσεων.
- Αδυναμία ελέγχου της παρορμητικότητας.
- Αδυναμία ελέγχου του θυμού.
- Φόβος για αρνητική εκτίμηση.
- Έντονες στερεότυπες απόψεις για σεξουαλικούς ρόλους και συμπεριφορά.
- Χρήση αλκοόλ και ουσιών.
- Άρνηση προβλήματος.
- Σεξουαλική διέγερση από παιδιά.
- Σεξουαλικές φαντασιώσεις με παιδιά.
- Ελλειμματικές κοινωνικές δεξιότητες.

Πίνακας 5. Άνδρες καταδικασμένοι για σεξουαλική παραβίαση παιδιών. Διαφορές με δράστες άλλων βίαιων εγκλημάτων.

- Σταθερότερη εργασία.
  - Μεγαλύτερη ηλικία.
  - Εμπειρίες σεξουαλικής παραβίασης ως παιδιά.
  - Εμπειρίες σωματικής κακοποίησης ως παιδιά.
  - Εμπειρίες συναισθηματικής παραμέλησης ως παιδιά.
  - Μαθησιακές δυσκολίες στην παιδική ηλικία.
  - Θύματα κοροϊδίας και επιθετικότητας από συνομήλικα παιδιά*.
  - Επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα.
-

*Αγγλικός όρος bullying

Πίνακας 6. Πρωτογενής Πρόληψη Σεξουαλικής Παραβίασης και Εκμετάλλευσης Παιδιών.

---

1. Εφαρμογή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε όλα τα επίπεδα.
  - α) Παροχές.
  - β) Προστασία.
  - γ) Συμμετοχή.
2. Εθνική εκστρατεία για τα παιδιά και τους νέους.
  - α) Διϋπουργικό επίπεδο.
  - β) Διακομματικό επίπεδο.
3. Αντιμετώπιση της πορνογραφίας.
4. Παρέμβαση στην εικόνα παιδιών και νέων στη διαφήμιση.
5. Προγράμματα πρόληψης στα σχολεία (νηπιαγωγείο ως λύκειο) μέσω μεθοδολογίας προαγωγής της υγείας.

Στόχος: Εκπαιδευτικοί - Παιδιά - Γονείς

Πεδία:

  - Αυτοεκτίμηση
  - Αυτασφάλεια - Αυτοάμυνα.
  - Κοινωνικές δεξιότητες.
  - Επικοινωνία.
  - Συμμετοχή.

Πίνακας 7. Δευτερογενής Πρόληψη Σεξουαλικής Παραβίασης και Εκμετάλλευσης Παιδιών.

---

1. Θεραπευτική προσέγγιση νέων με προδιάθεση για εξέλιξη σε "δράστες".
  - α) Πρώην θύματα όλων των μορφών θυματοποίησης, ιδιαίτερα σεξουαλικής και συναισθηματικής.
2. Έγκαιρος προσδιορισμός γονέων με προδιάθεση για κακοποίηση-παραμέληση των παιδιών τους.
3. Πολύπλευρη υποστήριξη.

Πίνακας 8. Τριτογενής Πρόληψη Σεξουαλικής Παραβίασης και Εκμετάλλευσης Παιδιών.

---

1. Θεραπεία στα θύματα.
2. Στήριξη στις οικογένειες των θυμάτων.
3. Προσφορά θεραπείας στους υπαίτιους στα πλαίσια της ποινής.
4. "Ξενώνες-κρίσης" για άμεση προστασία παιδιών-θυμάτων.
5. Θεραπευτικά προγράμματα παιδικής προστασίας.
6. Διακρατική συνεργασία και ειδικά μέτρα για τους καθ' ἑξιν διεθνείς παιδεραστές και τα δίκτυά τους.

Πίνακας 9. Βασικές στρατηγικές πρόληψης.

Πληθυσμιακός στόχος	Υπηρεσία πρόληψης
Σύνολο της κοινότητας	
Εκπαίδευση παιδιών	☐ Δεξιότητες για την αποφυγή σεξουαλικής παραβίασης
Εκπαίδευση ενηλίκων	☐ Γενική ενημέρωση για θέματα κακοποίησης- παραμέλησης
Υψηλού κινδύνου- δημογραφικά χαρακτηριστικά	
Πηγές της Κοινότητας	☐ Υπηρεσίες για οικογένειες υψηλού κινδύνου
Εκπαίδευση ενηλίκων	☐ Γνώση για υπηρεσίες - θέματα κακοποίησης-παραμέλησης
Πριν τη γέννηση	☐ Επιπλέον υπηρεσίες και υποστήριξη
Εθελοντές	☐ Επιπλέον υλική και συναισθηματική στήριξη
Ομάδες γονέων	☐ Αλληλοϋποστήριξη - διδασκαλία δεξιοτήτων
Υψηλού κινδύνου- ατομικά χαρακτηριστικά	
Πριν τη γέννηση	☐ Επιπλέον υπηρεσίες και στήριξη
Εθελοντές	☐ Επιπλέον υλική και συναισθηματική στήριξη
Ομάδες γονέων	☐ Δεξιότητες συμπεριφοράς
Ομάδες παιδιών	☐ Ενίσχυση της ανάπτυξης

Πίνακας 10. Δικαιώματα παιδιών: Τρία επίπεδα.

- I. Γονείς - παιδί: Κύρια ευθύνη
- II. Γονείς - κράτος: Το κράτος σέβεται την κύρια ευθύνη και στηρίζει τους γονείς μέσω των γενικών μέτρων κοινωνικής πολιτικής.
- III. Παιδί - κράτος: Το κράτος οφείλει να προστατεύει το παιδί, όταν οι γονείς δεν μπορούν ή δεν το επιθυμούν.